GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE

HERINNERINGEN,

verzameld door

Mr. *G. W. VREEDE,*

ADVOCAAT TE GORINCHEM.

GORINCHEM,

W. VAN DER WAL.

1836.

HERINNERINGEN.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE
HERINNERINGEN,

VERZAMELD DOOR

Mr. G. W. Vreede,

ADVOCAAT TE GORINCHEM.

« *Equidem in eâ opinione sum, contemplationes in* vitam activam *translatas, nonnihil novi decoris, et vigoris acquirere.* »

BACO DE VERULAMIO.

TE GORINCHEM, BIJ
W. VAN DER WAL.
1836.

VOORBERIGT.

Dat men hier niet veel nieuws *te wachten heeft, duidt de naam alleen van* HERINNERINGEN *aan. Maar, vóór vier jaren, heeft zelfs een Hooggeleerd schrijver gemeend, dat* Wenken, *en* Herinneringen *aan meer algemeen bekende gebeurtenissen, nuttig waren. Dit diene mij ter verontschuldiging bij hen, die in deze verzameling meer mogten zoeken.*

Wars van alles, wat naar partijzucht zweemt, heb ik mij beijverd, geene enkele uitdrukking te behouden, welke mij in drift mogt ontvallen zijn. Doch, hetgeen mij waarheid toescheen, heb ik niet verzwegen. Indien eenige mijner vrienden dit ongeraden oordeelen, en wenschten, dat ik eerst na verloop van meerdere jaren, mijne gevoe-

lens had geuit, hunne welmeenende bedenking blijft mij dierbaar, al volg ik mijne overtuiging. Wie op zijn vijfentwintigste jaar, in het vuur der jeugd, in de kracht des levens, schroomt, zich aan de verkondiging te wijden van hetgeen hij, als waar en goed, innig vereert; wie zich reeds dan laat afschrikken, zal nog minder zijne beginselen durven voorstaan, wanneer hij tot de jaren van het koud egoïsmus, of tot de zorgen van Man en Vader, van andere dure betrekkingen, gekomen is. Er zijn meer voorbeelden van hen, die, als jongelingen, het schoone pad betreden hebbende, hetwelk tot den openlijken strijd voor waarheid tegen logen, voor licht tegen duisternis, voor regt tegen onregt voert, als Mannen daarop moedig volhardden, als Grijsaards naar het begin der wel afgelegde baan met voldoening terug zagen, dan van dezulken, die eerst laat de vruchten

van vroegere inspanning en overdenkingen mededeelden. Er zijn meer voorbeelden van jongelingen, die, als CICERO, *voor een'* ROSCIUS *spraken, terwijl het sidderend* Rome *zweeg; die, als* DE SÈZE, *het edel ambt van verdedigers der onschuld grootmoedig aanvaardden, terwijl het door ouderen, door vreesachtige* TARGETS, *lafhartig afgeslagen werd. Er zijn er meer, die, in gevorderde jaren, hunne vrienden aan de wel bestede dagen, aan den strijd,* (*) *door hen, als jongelingen, gevoerd, met een rein geweten, met vreugde konden herinneren, en tot hen spreken, zoo als een* FEUERBACH *tot* GROLMAN *sprak.*

De indruk van zulke voorbeelden regtvaardigt, dunkt mij, den jeugdigen schrij-

(*) FEUERBACH an GROLMAN: » Du weisst, mein edler Freund, *welchen Kampf* ich meine: -- *den redlichen Friedens-Kampf* im Dienste jener hohen Unsichtbaren, deren Schleier *ganz* aufzuheben, keinem Sterblichen je vergoent ist." *Betracht. ueber d. Oeffentl. u. Muendl. d. Gerechtigkeitspfl. I.* s. 1. (1821.)

ver, *die*, in ongelijke omstandigheden, *en* met geheel ongelijke krachten, *nogtans eenigzins nuttig wil zijn*, *in de hoop*, *van tot het algemeen welzijn naderhand meer te zullen kunnen bijdragen.* *Wie die bedoeling miskent*, *gevoelt het grootsche niet van den raad*, *welken* ONNO ZWIER VAN HAREN *zijn' eigen zoon inprentte*:

» Vergeet nooit, jongling, dat uw *leven*,
Uw *hart*, uw *lichaam*, en *uw bloed*
U zijn voor 't *Vaderland* gegeven;
En niet meer uw, *of oudren goed!*" (*)

(*) *de Geuzen*, *Einde van den XIXden Zang.*

GESCHIED- EN *LETTERKUNDIGE*

HERINNERINGEN.

In de *Handvesten en Privilegien van Rynland,* door SIMON VAN LEEUWEN uitgegeven, vindt men het volgend stuk:

» Ick SYMON VREDERICK, Drosset 's lants van *Arkel*, ende Baillin voornoemt, tot deser tyt, doen cont allen Luyden: alsoo ick in den Jare als men schreef *veertien hondert veertich* lestleden, bij den Hogen-heemraden van *Rynlant* gecoren ben geweest, oock mede *Heemraet* te wesen, ende want ick overmits *andere* diensten, die ick van mynen Genadigen Heer wegen van CHAROLOIS (*) te regieren hebbe, ende oock mede van *andere* huydensdaechts *niet toegeseten en ben*, soo bekenne ick in der rechte waerheyt, dat ick *de voorsz. Heemraetschop*, om myne *eed* mede te quyten, niet regeren en *mach, als een goedt man van syns eeds wegen schuldich is te doen;* hebbe daerom mit voordachte sinne, 't voorsz. Heemraetschop, gelyck als ick daerin gecoren ben, *gheresingneert* ende resingnere mits desen myne brieven in hande van de gemenê

(*) Later Hertog KAREL van *Bourgondië*.

Hoge-heemraden, om by henluyden na hare Privilegien ende Rechten *in myn stede*, een *anderen* notabelen Man, tot *eenen Heemraet te kiesen*, sulcx als hen nut ende oorbaerlyckx sal duncken &c. Gedaen negen dagen in Octobris, in 't Jaer ons Heeren *duysent vier hondert vyf-en tsestich*."(*)

Het scheen mij niet *ontijdig*, zulk een edel blijk van naauwgezetheid aan het hoofd dezer herinneringen te plaatsen. Wij tellen, wel is waar, tot hiertoe in Nederland geen' BUCKINGHAM en GODOÏ, (†) geene alleenhandelaars in ambten en waardigheden, maar er zijn toch lieden, die er onbekommerd zoo vele aannemen, dat zij ligt gevaar loopen, niet één derzelve zoodanig te vervullen, *als*, naar de schoone uitdrukking van onzen braven Landgenoot, *een goedt Man van syns eeds wegen schul-*

(*) *Handvesten en Privilegien van Rynland*, bl. 91. uitg. van 1667. In het *Groot Charterb.* van MIERIS IV. 682, komt op 4 Junij 1423 een SYMON VREDERIC voor, Baljuw van het Land van *Woerden*, misschien dezelfde.

(†) Eene lijst der titels en waardigheden van den *eersten* vindt men bij GUIZOT, Hist. de la Révolut. d'Anglet. I. 26 suiv.; van den *tweeden*, bij DE PRADT, Mém. Hist. sur la Révolut. d'Espagne, (*Paris*, 1816,) *PRÉFACE*, *p. XIX suiv.*

dich is te doen. Er zijn er nog, tot wie de dichter met regt zou mogen zeggen:

» Zoo Gij uw ambten wilt en hoofsche waardigheden
Met achtbaarheid bekleeden;
Zoo steek U, *Flaviaan*, in purper of fluweel,
En -- spreek niet al te veel." (*)

Ook zijn er die zich met HUYGENS troosten:

» De plaetse maeckt den Man: *men kan al doende leeren*,
En *onbequaeme Knechts* zijn licht *bequaeme Heeren*.
't Gae met het Staetsbewint soo 't God en Lot believt,
Mits haer' alwaerdigheit ten hoogsten zy gerieft." (†)

Voorzeker, VAN LEEUWEN hadde het medegedeeld stuk niet voor de vergetelheid bewaard, indien het euvel niet zoo oud en ingeworteld ware. Maar, hoe het uit te roeijen? Geene wetten (‡) tegen de vereeniging van meerdere ambten in één persoon hebben kunnen baten; zij waren

(*) JEREM. DE DECKER, II. 72.

(†) HUYGENS, *Oogen-Troost.*

(‡) In het *Groot Privil.* van MARIA las men reeds Art. 4: » Des soo en sal niemant in den voorsz. lande meer dan *twee* officien mogen hebben of gebruycken." Belangrijk, onder andere, is de *Resol.* van 4 Sept. 1736 tegen het begeven van *twee* ambten van *gelijken* aard aan één persoon, in het *Groot-Plac. Boek*, VI. 80. Verg. verder v. ZURCK, *Cod. Bat.* uitg. van v. D. SCHELLING, 4e druk, v. *Ampten* § 3 en de aant. De wetten der Fransche omwenteling vindt men bij *MERLIN*, Repert. v. Incompatib.

meestal onvoldoende, niet zelden nadeelig in hare werking, en geraakten daarom van lieverlede in onbruik. Nog minder is eene dwaze *zelfverloochening* te wenschen, waarvan de leden van het Engelsch Parlement, deels vrijwillig, deels gedwongen, het onvoorzigtig voorbeeld gaven, toen zij, door CROMWELL en de zijnen misleid, hunne ambten lieten varen, die dadelijk door vele min waardigen en eerzuchtigen werden bezet. (*) Doch billijk kan men, in allen gevalle, vorderen, dat hij, die zich aan de dienst van den Staat wil wijden, zijne krachten raadplege, en er in alle handelingen van den ambtenaar een diep besef zijner verantwoordelijkheid doorstrale. Het aanvaarden van een ambt is eene gewetenszaak. Hij zal geruster zijn, die zich herinnert, dat hij van de door hem waargenomen betrekking eenmaal rekenschap zal moeten geven, en zich liever met lof-

(*) *Selfdenying ordinance* van 12 Dec. 1643, bekracht. 3 April 1645. Redevoering van CROMWELL bij CLARENDON, *history of the Rebellion*, (uitg. in folio van 1707) vol. II. P. 2. p. 848. *Debatten* p. 906-908, 912. Zie mede HALLAM, Hist. Const. d'Anglet. III 45. GUIZOT, Hist. de la Révol. d'Anglet. II. 437. *etc.*

waardigen ijver op één ambt toelegt, in plaats van zich uit winstbejag of eerzucht, door gunst (*) of kuiperijen, tot eene hoogte te verheffen, vanwaar men niet eens tot de wereld zijne oogen durft opslaan. Dit, in de vooronderstelling, dat zulke wezens die schaamte hebben behouden.

Maar, kan de ligtzinnige of onbekwame ambtenaar zich moeijelijk verantwoorden, hoe zal *hij* zich van allen blaam zuiveren, die den man, zonder hem te kennen, zonder zijne verdiensten of onwaarde te wegen, even ligtzinnig heeft benoemd, of ter benoeming voorgedragen? Hoe zal *hij* zich zuiveren, door wiens tusschenkomst de zoodanige tot Regter over leven en dood, over eer en bezittingen is gesteld? De groote Kanselier de l'HÔPITAL rekende het niet beneden zich, neen --- hij achtte het zijn' pligt, degenen, die in eene regterlijke bediening verlangden geplaatst te wor-

(*) Lezenswaardig is GROENEWEGEN, *de Legibus abrog. ad L. JULIAM ambitùs.*: » Atque hinc - tam indignis *asinis* officia occupantur," en andere scherpe aanmerkingen meer. De tijden waren wel veranderd, sedert H. DE GROOT schreef: » Adeo *nemo hic* honores venari solet, imo nec concupiscere." *Paralel. Rerumpubl. III.* cap. 8. (uitg. van MEERMAN.)

den, naauwkeurig te ondervragen, en zich, na een streng onderzoek, te overtuigen, of zij daarvoor berekend waren. Eens, zegt men, toen hij sommige onwetende Raadsheeren over de eerste beginselen van het regt had ondervraagd, riep hij verontwaardigd en treurig uit: (*) »*C'est grande conscience au Roi de constituer ces gens-là en justice.*"

BEGRIP VAN VERANTWOORDELIJKHEID DER AMBTENAREN IN HET GEMEENEBEST DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Mr. PIETER BORT in het *Tractaet van Crimineele Saecken*, bl. 174, sprekende over het regt van Burgemeesteren tot uitzetting van onrustige burgers, merkt aan:

> » Echter syn de Regeerders der Steden, in deselve haere macht, uyt *passie* ofte eenige *onbehoorlycke insichten* komende te exorbiteren ('t welck van deselve niet lichtelyck en

(*) *HENRION DE PANSEY*, de l'Autorité Judic. en France, en *CARRÉ*, de l'organisat. et de la compét. des jurid. civ. T. 1 p. 177. (Brussels. uitg.)

moet werden gepresumeert) diensaengaende subject het oordeel ende de ordre van de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant.

I. » Omdat", gaat hij voort, » de respective Steden in Hollant, van de Staten van Hollant ende West-Vrieslandt, *Souverainen van denselven Lande*, hebben ende houden die Polityeque Macht, (*) uyt krachte van dewelke dat zy de voorsz. correctie, tot welstandt van den Lande in 't gemeen, ende hare respective Steden in 't bysonder, zyn exercerende, ende oversulcks over derselver *gebruyck* ende *misbruyck* aen de hoogh-gemelde Staten, het hooghste gesagh in den Lande competerende, *responsabel* zyn.

II. » Omdat *alle* persoonen in Hollandt, soo particuliere, als *Magistraten*, des versocht zynde, *schuldigh zyn rekeninge te geven van hare actien* aen de Hooge Overigheydt, onder welckers bevel alle andere bevelen zyn gesubordineert: ende *oversulckx* soo wyst *het zyn selven*, dat oock de regeerders van de Steden gehouden zyn, over het uytsetten van eenige persoonen uyt hare Steden en *alle* diergelycke actien, aen den Heeren Staten te geven alle redelyck contentement."

Die leer eener algemeene en bijzondere verantwoordelijkheid is door Bort bijna letterlijk uit Hugo de Groot's bekende *De-*

(*) Verg. daarmede Ulr. Huber, *Heedend. Rechtsg.* (4e druk) III. B. Kap. 24 n. 24. IV. B. Kap. 8 n. 16 (uitg. van 1742.)

ductie nopende 't Recht, de Steden competerende, in cas van Judicature, n. LXXVII, overgenomen. (*) Eene Staatkundige verantwoordelijkheid, in beginsel niet verschillende van die der Ministers, in de nieuwere grondwettig geregeerde Staten ingevoerd. Immers, niet slechts wegens eigenlijke misdaden en misdrijven, ook wegens misbruik van magt, uit *partijzucht* en andere *onbehoorlijke inzigten* gepleegd, werd men ter verantwoording geroepen. (†) Die regtelijke stelling stond vast. —— Dat nu, gelijk Bort op bl. 175 schrijft, »op klachten van uytgeseide, ofte andersints gecorrigeerde Ingesetenen, tegens hare Magistraten bij de Staten van Hollant, meest consisterende uyt Steden, *die de censure van elckanders actien niet gaerne en ondernemen, weynigh regard werdt genomen,*« of, zoo als Luzac klaagt: »dat door die verantwoordelijkheid aan de *Staten*, voor de ingezetenen, die meenden door de Wethouderlijke magt bezwaard te zijn, de deur der justitie was

(*) *Z. Holl. Consultat.* III. 630.

(†) *Bellum Juridicum*, ofte *Oorlogh der Advocaten*, bl. 188 volgg. *Amsterdam*, 1683.

gesloten en de toevlugt tot de gewone regters tegen de eigendunkelijke daden der Wethouderschap afgesneden," (*) beide bedenkingen mogen gelden, zonder iets van de kracht der stelling zelve af te nemen; ook het regt der Ministeriële verantwoordelijkheid is meermalen niet meer dan een ijdel schrikbeeld, soms een voorwerp van bespotting; doch, even als dit daarentegen wel eens trouwelooze Staatsdienaren eene geregte straf heeft doen lijden, en, om de waarheid te spreken, nu en dan ten verderve van onschuldigen heeft gestrekt, zoo ook konden er in de voormalige Republiek zeer goed omstandigheden plaats vinden, waarin *de Steden de censure van elckanders actien zeer gaerne ondernamen.* De voorbeelden ontbreken gewis niet in onze geschiedenis. Het gebeurde met de Regering van *Amsterdam*, bepaaldelijk met den Pen-

(*) *Holl. Rykdom*, III. 267. Eene gewigtige *Resolutie* der *Staten van Holland* van 12 Julij 1674 betreff. de afscheiding van het *beleid der Policie* en de *administratie der Justitie*, zonder bepaling nogtans, *welke* zaken zouden gehouden worden, hetzij tot de *Justitie*, hetzij tot de *Policie* te behooren, heeft de Heer Mr. F. Frets vermeld in zijn: *Iets naders over de Regterlijke Magt*, enz. bl. 30-33. (1827.)

sionaris VAN BERCKEL, wegens de onderhandelingen met *Noord-Amerika*, en de poging tot verwijdering van den Hertog van BRUNSWYK, door de *Staten-Generaal* en de meerderheid der Staten van *Holland* zoo kwalijk opgenomen, dienen des noods tot bewijs. Daarom kon niet altijd wáar zijn, wat de schrandere RENDORP bedoelde, toen hij van zich en zijne ambtgenooten met zooveel vertrouwen zeide: » als leeden van Staat, waren zij geene rekening van hun bedrijf in Staatszaken verschuldigd, dan aan de Vergadering representerende de Opperheerschappij dezer Landen (aan de Staten van Holland,) van welke *zij zelven* Leeden waren." (*) Aan menig Engelsch en Fransch Staatsdienaar heeft immers het Pairschap geene veroordeeling bespaard: en, hoe hoog had niet in 1684 de zaak tegen de Heeren HOOFT en HOP, wegens verstandhouding met den Graaf d'AVAUX, kunnen loopen? (†)

OLDENBARNEVELD, DE GROOT en HOGER-

(*) RENDORP, *Memorien*, I. 225.

(†) Négociat. de M. le Comte d'AVAUX, II. 98 suiv. (*Paris*, 1754)

BEETS hebben hunne staatkundige verantwoordelijkheid nooit ontkend; maar, zij wilden alleen verantwoordelijk zijn aan hunne *Heeren* en *Meesters*; zij beriepen zich op het aloud Privilegie *de non evocando*; zij wraakten de zoogenaamde Regters, over hen gesteld; zij wisten, wat *speciale Hoven* en *Commissarissen* waren.(*) Eenvoudig en krachtig betuigde DE GROOT: » dat hij, als *geboren* in *Holland*, een *dienaar* van eene *Stad* in *Holland*, en gevangen genomen op den grond van *Holland*, geene regters kende dan van *Holland*; doch, dat hij *des onverminderd* zijne actien voor *een ieder* wilde verantwoorden." (†) Uit dien hoofde zal het vonnis, tegen die sieraden van het Vaderland geslagen, onregtmatig blijven, al kon men betoogen, dat de feiten, hun ten laste gelegd, onwederlegbaar bewezen, en daarenboven

(*) Verg. daarover BÉRENGER, de la Justice Crimin. en France. Tit. I. Ch. 2.

(†) BRANDT, *Hist. van de Rechtspleg.*, bladz. 10. (*Amsterd. 1708*) Zie aldaar bl. 165, 207, 220 enz. de *Sententiën*, en over het treurig regtsgeding. *'t leven en sterven van* OLDENBARNEVELD, (uitg. van 1658) bl. 99 enz. OLDENBARNEVELDS *eer verdedigd*, bl. 95. MATTHÆUS, *de Criminib.* p. 377. (ed. 1644) SLINGELANDT, *Staatk. Gesch.* II. 189.

alle *strafbaar* waren. (*) Doch, men zal dan meer moeten bijbrengen, dan de losse aantijgingen, waarmede sommigen in de laatste jaren op nieuw de nagedachtenis dier onsterfelijke mannen hebben pogen te bekladden. Is het ook, bij de toenmalige gebrekkige Staatsregeling, niet ten minste twijfelachtig, of de hun toegeschreven *maximen van Staet*, de berigtschriften, welke zij, met name OLDENBARNEVELD, hadden gegeven of doen geven, en de besluiten, door hen aangedrongen en doorgedreven, wel zóó *pernicieus* waren, als bij die geweldige gisting der gemoederen is beweerd?

DUPLESSIS-MORNAY.

» *Ferrea virtus, et labor et pietas.*

Nooit achten wij de waarde des menschen hooger, dan wanneer wij zijne strenge

(*) Vergel. over die strafbaarheid BYNKERSHOEK, *Quæst Jur. Publ.* II. 2. Alsmede de *Holl. Consult.* II. 314. (*Advies 154.*)

deugd, te midden eener algemeene en diepe bedorvenheid van zeden, op den harden en doornenweg standvastig zien voortgaan. De eerbied, dien een groot karakter ons inboezemt, blijft zelfs niet zonder invloed op de veredeling van ons eigen hart. Ook wij zouden eene gevaarvolle loopbaan begeeren en met het noodlot willen kampen, indien wij konden hopen, dat een gelijke heldenmoed, dat vooral dezelfde verachting van alle tijdelijke belangen onzen geest zoude verheffen. Maar, slechts weinigen is het gegeven, in moeijelijke omstandigheden aan waarheid en pligt getrouw te zijn, rijkdom en aanzien te versmaden; weinigen zijn hooghartig genoeg, om miskenning en laster van tijdgenooten gelaten te verduren, en het regtvaardig oordeel der nakomelingschap af te wachten, om zich de Mannen voor oogen te stellen, die, na onschatbare diensten aan hun Vaderland bewezen te hebben, met ondank beloond, in vergetelheid gestorven zijn, - doch, bij het nageslacht in eeuwige eere leven.

Wie Voltaire's *Henriade* heeft gelezen,

zal niet vragen, wie DUPLESSIS-MORNAY was, die *Paus der Hugenoten*, de vriend van HENDRIK IV, door ELIZABETH en JACOBUS, door HENDRIK III en ANJOU, door WILLEM I, ALDEGONDE, VAN DER MYLE, HARLAY, MONTAIGNE en andere beroemde Mannen zijner eeuw geacht en vereërd, door de partijen, welke te zijnen tijde *Frankrijk* in de bloedige oorlogen der *Ligue* verscheurden, vergood, of, als het beeld der onbezweken braafheid, gevreesd en gehaat. Wien is niet uit het gedicht de straffe blik des wijsgeers bijgebleven, die HENDRIK uit de bedwelming der verleiding opwekt, aan de waardigheid van den Regent herinnert, en tevens het medelijden, dat hij over de zwakheden des Konings betoont? (*)

Meermalen is VOLTAIRE, niet zelden zonder grond, van grove onnaauwkeurigheden beschuldigd. Een der bevoegdste Regters, ROBERTSON, is jegens hem billijker geweest. (†) Het zou hem echter als heldendichter, meer, dan bij het schrijven

(*) *Henriade*, Chant IX.

(†) *Hist. du règne de l'Emper. Charles* V. II. 420 suiv. *Paris*, 1770.

der geschiedenis, hebben vrij gestaan, zijn vindingrijk vernuft te volgen; en, zoo geloofde ik, dat het verhaal der bewuste ontmoeting in de *Henriade* tusschen den Koning en MORNAY, alleen berustte op het gebeurde met dien Vorst en SULLY opzigtens de schoone d' ENTRAGUES, en op het denkbeeld, hetwelk VOLTAIRE zich van de rondborstigheid en den ernst van MORNAY gevormd had. Dit kwam mij te minder onwaarschijnlijk voor, daar VOLTAIRE in de schildering van dergelijke tooneelen, VIRGILIUS, ARIOSTO, TASSO, FÉNÉLON, welligt nog anderen, tot voorgangers had. (*) Onlangs evenwel MORNAY's Gedenkschriften en nagelaten werken lezende, zag ik, dat dit ingevlochten verhaal met de overleveringen der Geschiedenis zeer wel te vereenigen is. (†) Immers, vond ik in die

(*) *Æneid.* IV. v. 265, waar ÆNEAS » *uxorius*" wordt genoemd, *regni rerumque oblite tuarum.*" Verg. mede ARIOSTO, *Orl. Furioso*, C. VII. St. 56; TASSO, *Gerus. Liber.* C. XVI. St. 32. *FÉNÉLON*, *Télémaque*, L. IV & VII.

(†) Men leze ook, wat CHÂTEAUBRIAND verhaalt: *Études histor.* IV. 396. De gedenkschriften van MORNAY, welke ik bedoel, voeren ten titel: Mémoires de Messire *PHILIPPES DE MORNAY*, Seigneur *DU PLESSIS-MARLI*, - contenans divers discours, instructions,

verzameling een: »*Advis donné au Roy de Navarre sur le règlement de sa façon de vivre,*" (*9 Jan. 1583*) met zulke strenge voorschriften, dat zij evenzeer ten blijke der vrijmoedige taal van den edelen Staatsdienaar, als van de uitmuntende hoedanigheid des jongen Konings verstrekken, die de waarheid hooren wilde. Iets verder las ik een' brief, waarin MORNAY, met een' zijner voortreffelijke ambtgenooten, tot HENDRIK zegt: »Ces *amours* si descouverts et *auxquels vous donnez tant de temps*, ne semblent plus de saison. --- Il est temps, que vous faciez l'amour, *et à toute la Chrestienté, et particulièrement à la France.*" (14 April 1584.) Kon hij mannelijker en met meer gevoel spreken? Moest die teregtwijzing niet meer treffen, dan de uitvallen van KNOX tegen MARIA STUART, en de lastige bewaking van KAREL II door de Schotsche geestdrijvers? (*)

Wil men meer bewijzen der kernachtige welsprekendheid van MORNAY, die door de

lettres, depesches &c.- depuis l'an 1572 jusques à l'an 1589. 1624. 4to. De schoone uitgave, vóór eenige jaren te *Parijs* verschenen, heb ik niet gezien.

(*) VILLEMAIN, Hist. de CROMWELL, I. 233.

vurigste liefde tot het Vaderland en den Koning, door ijver voor de vrijheid van Godsdienst en geweten werd bezield? De kracht dier taal ging welhaast verloren, toen vooral de Protestantsche Aristocratie in *Frankrijk*, door het geweld en de listen der alleenheersching, van haar aanzien was beroofd. Nu sluimerde ook spoedig alle openbare geest in; en, moest niet daardoor de taal oneindig veel van hare uitdrukking verliezen? Wie hieraan twijfelt, heeft nooit RACINE bij CORNEILLE, of de Nederlandsche schrijvers van het eerste, slapende gedeelte der *achttiende* eeuw, met die der *zeventiende* vergeleken, en ziet het onderscheid tusschen een' FEITAMA en VONDEL niet. MORNAY sprak de mannen-taal van l'HÔPITAL, en ACHILLE DE HARLAY:(*) nog minder, dan SULLY en d'AUBIGNÉ, onderdrukte hij zijn gevoel; maar ook vroeger, dan zij, viel hij in ongenade.

Niet meer, dan 23 jaren oud, zeide hij tot KAREL IX: » Pour bien conquérir, faut commencer par *la conqueste des cœurs*, et

(*) In d'AGUESSEAU vindt men die kracht niet. Is de Kanselier door sommigen niet geheel ongelijk aan CICERO geoordeeld, MORNAY had meer overeenkomst met CATO.

le reste vient après, tout à son aise." (*)

Hoe verschilde niet de verlichte raad van den eerlijken Man van de misdaad, waartoe de ongelukkige Vorst zich, door snoode ingevingen, liet vervoeren!

In de *Remonstrance aux Estats de Blois* schreef MORNAY, naar de destijds heerschende gewoonte, met al het gezag des Bijbels en in Bijbel-taal, deze gulden regelen:

» Les Roys bien souvent et leurs favoris ne s'en apperçoivent pas (des maux de leur pays,)parcequ'ils ne voyent que des pompes, des bravades, des danses et des festins. Et cependant il leur en advient comme aux *Philistins*, qui banquetoient et faisoient grand' chere, pendant que SAMSON escrouloit les colonnes du bastiment, qui leur ruina sur la teste. -- Otez aux Roys l'*amour*, et aux Tyrans la *crainte* de leur peuple, leur principauté est du tout ruinée." (†)

Men weet ook, dat door eenigen het met zooveel onafhankelijkheid geschreven werk, hetwelk tot titel heeft: » *Vindiciæ contra tyrannos: s. de principis in populum, populique in principem legitima potestate, Stephano Junio Bruto Celta auc-*

(*) Mémoires van MORNAY, p. 11. Ongeveer hetzelfde zeide CECIL, Lord BURLEIGH, tot ELIZABETH.

(†) Mémoires, p. 34 & 35.

tore," en meest voor LANGUET's arbeid gehouden wordt, aan MORNAY is toegekend(*). Wat hiervan zij, is niet zoo ligt te beslissen, en vordert althans een opzettelijk onderzoek; maar, niet wetende, of tot staving van het laatste gevoelen, het getuigenis der wakkere vrouw van MORNAY reeds is aangehaald, zal ik hier eene plaats uit hare Gedenkschriften inlasschen. In de *Mémoires de CHARLOTTE ARBALESTE, sur la vie de DUPLESSIS-MORNAY son mari*, (*Paris, 1824*) p. *81*, leest men: (*Ao 1574*) »Et passoit son temps M. DUPLESSIS à faire quelques escrits; entre aultres il feit en latin ung livre intitulé: *de la Puissance legitime d'ung Prince sur son Peuple &c.*, lequel a esté *depuis* imprimé et mis en lumière, *sans toutes foys que beaucoup en ayent seu l'autheur*." Bij die woorden kan men moeijelijk aan iets anders, dan aan de bewuste *Vindiciæ* denken.

(*) Zie over die *Vindiciæ*, onder anderen, Mr. C. STAR-NUMAN: *Diatribe in Nicol. Machiavelli opusc. del Principe*, p. 5 sq., en, over de betrekking van MORNAY tot dat geschrift, den geleerden beoordeelaar der *Diatribe* in den *Letterb.* (T.) Ik herinner mij niet juist, of MURHARD in zijne, vóór twee jaren uitgekomen, verzameling ook van MORNAY, als vermoedelijken schrijver der *Vindiciæ*, spreekt.

MORNAY'S leven is zulk eene schoone en leerrijke geschiedenis, welke zoozeer verdiende door een' SCHILLER beschreven te zijn, die zijn talent met minder regt aan de huldiging der daden van den Maarschalk VIEUVILLE heeft gewijd, dat ik mij wachten zal, van zijne dapperheid in den strijd, van zijne onwankelbare standvastigheid onder de dreigendste gevaren in het burger-leven, van zijne onkreukbare trouw en edele belangeloosheid, van zijn doorzigt en diensten, aan de zaak der Godsdienst en vrijheid, ook buiten Frankrijk, met name in de *Nederlanden* betoond, of van zijne ongewone geleerdheid in oude en nieuwe talen, (*) door studie en vele reizen in bijna geheel Europa verkregen, van zijne verdiensten, als Godgeleerde, als Dichter en als Geschied- en Staatkundig schrijver, in het breede te gewagen.

En die Man ondervond, in een' gevorderden leeftijd, meer dan eens, de koel-

(*) Over zijne geleerdheid leze men een' brief van JOSEPHUS SCALIGER, den *18*en Nov. *1601* uit *Leiden* geschreven, en te vinden in de Mém. de *CHARL. ARBALESTE* p. 410 suiv.

heid van HENDRIK IV, en dacht er, meer, dan zeventig jaren oud, ernstig aan, uit verdriet over de verregaande ondankbaarheid van LODEWIJK XIII, zijn' geboortegrond te verlaten! (*) MORNAY had, bij den overgang van HENDRIK tot de Roomsche leer, niet de toegevendheid van SULLY gebruikt, maar de oude, waarheidlievende taal gesproken; met warmte bleef hij de belangen zijner broeders verdedigen, ook dáár, waar hij wist, dat dit HENDRIK, ten gevolge van zijn' afval, niet aangenaam was. Meest dáárom is hij van *onverdraagzamen* ijver betiebt, (*) van welken ik meen, hem te mogen vrijspreken.

Hij, die zoo lang met HENDRIK in de naauwste betrekking had geleefd, wist, dat de Koning dien gewigtigen stap uit

(*) Mém. de *CHARL. ARBAL.* p. 358.; *CHÂTEAUBRIAND*, Études histor. IV. 397.

(†) Door MORERI, Dict. v. *MORNAY*; THOMAS, Éloge de *SULLY*, p. 316, 319 &c. (Œuvres de *THOMAS*, T. III. *Amsterdam*, 1774.) Over de behartiging der Protestantsche belangen door MORNAY, wien men op het laatst van zijn leven voor het hoofd der *Hugenoten* in Frankrijk hield, spreken de Mémoires du Duc de *ROHAN*, op vele plaatsen. Zie de uitg. van 1644, p. 6, 9, 11, 24 &c. Vooral over de vergadering in 1611 te *Saumur* gehouden, waar MORNAY het opperbevel voerde: het *Veritable discours* achter de genoemde Mémoires.

geene overtuiging deed; hij zelf had voor zijne Godsdienstbelijdenis alle vervolgingen en lijden getart, goed en bloed, rust en genoegen opgeofferd; is het in den belangeloozen Man te laken, dat hij in een' anderen afkeurde, waartoe de schitterendste aanbiedingen zijner naaste verwanten hem nooit hadden kunnen bewegen? (*) Is de getrouwe verkleefdheid aan eene zaak, voor welke men niets heeft ontzien, koel weg *dweepzucht* te noemen, omdat men ligtzinnigheid veroordeelt, die zich tegen kwellingen van het geweten met een' *zoogenaamden* staatkundigen glimp wapent? Of, was het voor MORNAY misschien zonneklaar bewezen, dat HENDRIK nimmer den troon van Frankrijk beklimmen zou, indien hij het Protestantsch geloof niet uiterlijk vaarwel zeide? En toch, ware HENDRIK, zonder die huichelarij, Koning geworden; had hij geweigerd te schijnen, hetgeen hij inderdaad niet was, zal elk bevroeden, welk eene heilzame gebeurte-

(*) In zijne jeugd was hem, door een' zijner Ooms, een' Aartsbisschop, aangeboden, hem zijn Bisdom af te staan. Z. Mém. de *CHARL. ARBALESTE*, p. 21 suiv. en een' brief in de Mém. van MORNAY.

nis zulk eene verheffing, ik zeg niet voor zijne vrienden, maar, voor de algemeene beschaving en verlichting zou geweest zijn.

Neen - MORNAY was geen dweeper, geen onverdraagzame ijveraar. Twee kleine, doch alles afdoende uittreksels uit zijne schriften, zullen die bewering bevestigen. Over de twisten tusschen *Calvinisten* en *Lutheranen*, die elkander, zoo min als de *Roomschen*, welligt nog minder, mogten lijden, zeide hij: » C'est une chose *insupportable*, que *in quærendo modo, nullum plane modum adhibeamus*, omnem excedamus." (*) En in de *Remonstrance à la France sur la protestation de la Ligue* (*A 1585*), die niets dan vredelievendheid jegens de Roomschen ademde, komt een gezegde voor, dat naar de grootsche uitdrukking van l'HÔPITAL zweemt: » Qu'on n'oye plus entre nous les noms de *Papiste* et *Huguenot, noms ensevelis par les Édicts de la paix!*" (†) Aan het beleid en de

(*) Mémoires de *Mess.* PHIL. DE MORNAY, p. 168.

(†) Mémoires, p. 325-349. De woorden van l'HÔPITAL treft men bij VILLEMAIN aan, Mélanges, II. 103, en in het stukje: *Gematigdheid* en *Overdrijving*, in een van de laatste nommers der *Weegschaal.* (*1834.*)

verdraagzaamheid van MORNAY had men de vereeniging der Hervormde en Roomsche legers, onder HENDRIK van *Navarra* en HENDRIK van *Valois*, te danken. Was dit misschien het werk van een' dweeper? MORNAY had zelfs in die hooge mate het vertrouwen van *beide* partijen gewonnen, dat HENDRIK III, den dolksteek van CLÉMENT ontvangen hebbende, nog dien eigen dag hiervan aan onzen Staatsman het berigt mededeelde. De Koning vermoedde echter zijn nabijzijnd einde niet. (*)

Maar, genoeg. De brave Man had mijne regtvaardiging niet noodig. Het is evenwel eene treurige opmerking, dat men nog den besten burger lastert, in stede van hem het leed te vergoeden, waardoor zijne oude dagen verbitterd werden.

Te midden der wisselvalligheden en rampen zijner loopbaan, had hij het onwaardeerbaar voorregt van eene vrouw te bezitten, met een groot karakter begaafd, en vervuld met liefde en eerbied voor hem,

(*) Hij stierf den 2 *Aug.* 1589. De brief is van den 1en, en te vinden in de Mémoires. Met welgevallen spreekt van dit blijk van hoogachting CHARL. ARBALESTE, Mém. p. 177.

die haar zijner waardig had gekeurd. Ik kan niet beter doen, dan met de volgende woorden, uit hare Gedenkschriften ontleend, waaruit *en* de opofferingen van MORNAY, *en* de waarde der schrijfster duidelijk blijken, deze bijdrage te eindigen:

» Or, pendant tout ce temps, je ne feus pas sans affliction, moy mal-saine, *luy* en danger, nostre famille en pays estrange, *noz affaires domesticques* en *France fort descousus*, *pressés de debtes* en *Angletere* et en *Flandres*, qu'ils nous avait conveneu faire *pour les affaires publicques*. Toutes-foys Dieu me donna tousjours et patience et soulagement, et me suscita des moyens et des amys, tellement que *sans luy en travailler l'esprit*, que au *moins* que je peus, *je pourveu à tout cela*." (*)

Is het niet, als of wij de brieven van MARIA VAN REIGERSBERGH lezen?

Bij de ondragelijke gedachte aan het vernederend tijdstip, waarop een vreemdeling, op grond van den voorgegeven wensch der Natie zelve, ons als Koning kwam regeren, streelt het ten minste ons hart, te

(*) Mém. de CHARLOTTE ARBALESTE, p. 126.

zien, dat men dwangmiddelen tegen de drukpers noodzakelijk achtte, om de uitbarsting van het diep beleedigd en verontwaardigd Vaderlandsch gevoel te voorkomen. Den *vijfden* Junij 1806 kondigde men de overeenkomst, tusschen den Keizer der Franschen en Hunne *Hoog Mogenden* gesloten, af, en reeds den *negenden* werd de Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken aangeschreven, om: »door de respective Departementale Besturen, de Stedelijke Regeringen van zoodanige Plaatsen, alwaar Couranten worden gedrukt, te doen gelasten, *alles aan te wenden*, ten einde de Redacteurs en Uitgevers zich in hunne nieuwspapieren *onthouden van alle zoodanige politieke reflexiën*, als andere, welke *eenigzins* zouden kunnen dienen, om de daden van het Gouvernement te *beoordeelen*, (!) en zich in het plaatsen van Staatsstukken alleen gedragen naar hetgeen in de *Staats-Courant*- zal worden gevonden." Ook moesten zij acht slaan »op andere tijdschriften, die binnen hare Stad of Ressort werden in 't licht gegeven, *met kennisgeving aan dezelve Stedelijke Regerin-*

gen, dat het Gouvernement aan de nakoming dezes zooveel gewigt hecht, *dat dezelve wegens de overtreding van dien worden aansprakelijk gesteld.* (*)

Indien sommigen zich welligt over de stille gelatenheid verwonderd hebben, waarmede die groote overgang, de eerste stap tot de inlijving bij Frankrijk, door onze Landgenooten werd beschouwd, zullen zij, bij het lezen van het voorgaand stuk, de onbillijkheid hunner ongunstige opvatting beseffen, en voor een goed gedeelte het raadsel opgelost vinden. (†) Zooveel bittere teleurstellingen sints een tiental jaren, hadden allen openbaren geest niet verstikt. Nog met *eenige* voldoening kunnen wij de treurigste bladzijde onzer Geschiedenis doorloopen; onze houding boezemde LODEWIJK eene achting en liefde in, die zijne kortstondige regering overleefden; zelfs den

(*) *Verzameling van Wetten van Z. M. den Koning van Holland.* I. 329. Verg. ook de *Notific. van den Minister van Just. en Polit.* d. d. 13 Aug. 1806; *Koninkl. Decreet* van 6 Aug. 1806 enz.

(†) Een gedicht van J. MICHEL, *Leijden, 1808: Holland vraagt om een' Koning*, in de *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, III D. 3e stuk, bl. 231 volgg. geplaatst, getuigt van de levendige smart en verontwaardiging, die hem vervulden.

Geweldenaar perste zij eene betuiging af, welke voor ons te meer waarde heeft, naarmate hij aan anderen zijne geringachting te grievender deed blijken. Maar ook bewijst dit stuk op nieuw, hoe *zij* alleen bij de onderdrukking der vrijheid van spreken en schrijven belang hebben, die gegronde vreos mogen voeden, van hunne handelingen in haar waar daglicht gesteld te zien.

Overigens, zal het waardig gezegde van Mr. J. Hinlópen, dat Koning Lodewijk zóó zeer trof, steeds als de bondigste verdediging tegen het verwijt van ontaarding der vooronderlijke rondborstigheid, aangemerkt kunnen worden. De Heer Scheltema noemt het te regt: (*) » een sieraad van onze Geschiedenis."

Toen de Hertog en Hertogin van *York* in *1679*, om den haat des Volks te ontgaan, Engeland verlaten hadden, zond Willem III, hun schoonzoon, door zijn'

(*) *Gesch. en Letterk. Mengelw.* III D. 1e stuk, bl. 229.

geheimschrijver, HUYGENS, dezen zonderlingen brief aan den Amsterdamschen Courantier: » Willende hooggedagte syne hooght UE. gewaerschouwt hebben, dat indien UE. sigh sal vervorderen daervan yetwes te schryven, 't sy in 't *goede*, oft *quade*, dat syn hoogh. seekerlyk UEd. *seer qualyck* sal doen *tracteeren*." 's *Hage*, *19 Martii 1679.* (*) Voor de eer van WILLEM is het gelukkig, dat, onder zijne regering, in *1694* de drukpers in Engeland van de banden der *censuur* ontheven werd. Immers, kan men hem eenigermate de verdiensten dier ontheffing toekennen, al lag zij, wel is waar, niet in zijne bedoeling, (†) daar, door zijne aanvaarding van den troon, het voortdurend behoud der *censuur* onmogelijk geworden was.

Met vreugde stel ik tegenover de bedreigingen van WILLEM III het voortreffelijk Besluit, den *24sten Januarij 1814* door Z.

(*) WAGENAAR, *Beschr. van Amsterd.* VI. 34.

(†) Verg. HALLAM, Hist. Const. d'Anglet. IV. 352 en mijn' leermeester, Prof. BIRNBAUM, in de Thémis ou Bibl. du Jurisc. et du Publ. T. II. p. 469.

K. H. DEN SOUVEREINEN-VORST DER VEREENIGDE NEDERLANDEN omtrent den *boekhandel* genomen. (*)

» Overwegende, dat de Wetten en Reglementen, aangaande de Boekdrukkerij en den Boekhandel, door het Fransch Bestuur in deze Gewesten ingevoerd, niet alleen in den Boekhandel eene zeer nadeelige stremming veroorzaakten, *maar ook* eene strekking hadden, om de *vrijheid der drukpers* volkomen te onderdrukken, den *voortgang van de verlichting* te beletten, en alles te onderwerpen aan eene willekeurige *censuur*, ten eenemale strijdig met de *liberale denkwijze*, waarop elk *regtgeaard* Nederlander *den hoogsten prijs stelt*, en die *steeds* het Gouvernement dezer Landen heeft gekenschetst."

Op die onwedersprekelijke gronden, heeft de Koning de vrijheid van drukpers, toen zij nog niet door de Grondwet was gewaarborgd, aan de knellende kluisters der Fransche *censuur* ontrukt. Met vertrouwen mogt Hij zich op de *liberale denkwijze* be-

(*) Staatsblad, No. 17.

roepen, die ook, over het algemeen, de Regenten der oude Republiek had geleid, en zich zeker van de beginselen der toenmalige Fransche en Engelsche Regeringen op het voordeeligst onderscheidde. Ten bewijze kan het volgende dienen.

In haren ijver tegen andersdenkenden drongen de *Zuid-* en *Noord-Hollandsche Synoden*, in het midden der zeventiende Eeuw, op de invoering der *censuur* aan. Zij wilden daardoor inzonderheid de leer van SOCINUS en zijne volgelingen, weren. Werkelijk verkregen zij bij de Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, door het *Placaat* van 19 Sept. 1653 en de nadere *Resolutie* van 14 December 1654, strenge bepalingen tegen de verspreiding van *Sociniaansche* schriften; » wat belangt echter het stellen van *politique visitatores librorum* in de voorgemelde *Remonstrantie* (der Synoden) meede gementioneert, hebben haar Ed. Groot-Mog. geoordeelt, *dat de practycque van dien binnen deeze Landen van zeer dangereuse gevolge zoude weezen.*» (*) Onder het Stadhouderschap van

(*) Groot-Plac. Boek, VII. 614. Zie ook Mr. J.

Willem III is van die wijze van zien afgeweken, schoon voor *staatkundige* geschriften, voor zoo verre mij bekend is, geene *censuur* tot stand gekomen zij. Maar, ik zal *hier* over dit onderwerp niet uitweiden.

Was het niet de vrees alleen voor de oplegging van zulk een' ongekenden dwang, die in *1770* de *Memorie van Consideratien* deed ontwerpen, te *Amsterdam door ofte van wegens* Arkstée *en* Merkus, Pieter Meyer, Z. Chatelain en Zoon ingediend, en dat meesterstuk van den beroemden E. Luzac, de *Memorie aan de Heeren van den Geregte der Stad Leyden overgegeven*, (*) waarin de bestaande vrijheid door een welsprekend, scherpzinnig en echt wijsgeerig betoog, met te meer nadruk werd verdedigd, dewijl het van eene rijke ervaring den stempel droeg? Merkte Luzac niet te regt aan, dat *Nederland*, hetwelk aan de

T. Bodel-Nyenhuis, *de Jurib. Typograph. et Bibliop.* p. 137 sqq. In de anders vrij naauwkeurig geschreven Dissert. van Mr. F. de Gyselaar, *de libertate preli*: *Lugd. Bat. 1818*, komt die merkwaardige plaats niet voor.

(*) Beide Memorien zijn opgenomen in het *Bijvoegs. tot het Staatsbl.* IX. 1ste Stuk, bl. 158-241. (*1822*.)

misslagen van vreemde Staten, en aan de handhaving van eene redelijke vrijheid in denken, spreken, schrijven en handelen zijn' bloei verschuldigd was, door de milde bron zijner welvaart onverstandig te stoppen, noodwendig zoude vervallen? En, kan men Nederland den roem ontnemen van het veilig toevlugtsoord geweest te zijn, waar de edelste buitenlandsche vernuften eene schuilplaats vonden, en hunne schriften, zonder een onteerend *vidimus* of *imprimatur*, ongemoeid uitgaven? Hadden niet zelfs de op hunne vrijheid trotsche Britten, SHAFTESBURY en LOCKE, ja, hoe vreemd ook, HOBBES, (*) verpligting aan ons Vaderland?

Maar, om tot de twee Staatsstukken terug te keeren, tusschen welke zulk eene treffende overeenkomst bestaat, en op wier inhoud het voor- en nageslacht zich even-

(*) Hij werd gedwongen, de verzameling zijner losse geschriften buiten Engeland, en wel te *Amsterdam*, door J. BLAEU te doen uitgeven (*A. 1668*), daar hij tot het drukken derzelve noch te *Londen*, noch te *Oxford* of *Cambridge*, vergunning had bekomen. Zie het *Vitæ Hobbianæ Auctarium*, p. 100, vóór zijne werken geplaatst. (*Carolopoli, apud Eleuther. Anglicum, sub signo Veritatis, 1681*, 2 voll. 8°)

zeer mogen verhovaardigen: wie, die het Besluit van *24 Januarij 1814* leest, verwijlt niet bij het gezegde: » strijdig met de *liberale denkwijze,* waarop elk *regtgeaard* Nederlander *den hoogsten prijs stelt?* " Wie betreurt het niet, dat de eernaam van *liberaal*, door de wederwerking in de laatste jaren, in het oog van velen diep gezonken, en door onkunde, drift of misleiding, zelfs tot schimpwoord geworden is? Waar is de tijd, toen Kemper, in de volle zitting der Staten-Generaal, meende, den Koning geen' schooner' lof te kunnen toebrengen, dan, door Hem *waarlijk liberaal* te noemen? (*)

Die *liberale denkwijze, die voortgang der verlichting*, waarvan het Besluit insgelijks spreekt, -- de kenmerken vooral van den geest *onzer* Eeuw, -- hadden den Vorst, bij de aanvaarding van het Bewind op 2 *December 1813*, de noodzakelijkheid eener *Constitutie* doen inzien. (†) Zij waren het,

(*) Bij gelegenheid der beraadslagingen over de Wetboeken, na het ontvangen der *Konînkl. boodschap van 22 Nov. 1820.* Hogendorp, *Bijdragen*, VIII, 1ste St. bl. 34.

(†) *Staatsbl.* No. 4. Verg. daarmede Hogendorp, *ibid.* V, 1ste St. bl. 122 & 123.

die Hem drongen, de *algemeene verbeurd-verklaringen van goederen, het toezigt der Hooge Staats-Politie* en de *Speciale Hoven* af te schaffen, met belofte van nog andere, gewenschte verbeteringen in de lijfstraffelijke wetgeving. (*) Zij deden Hem alle *Monopolien* schadelijk -- en *gedwongene* geldleeningen *onvoegzaam* achten voor een Volk, » dat zijne eigene belangen vrijwillig op zich genomen had." (†) Zij ook deden Hem erkennen: » dat de formaliteiten en *kleine bemocijenissen*, (der administratie) op kennelijk *mistrouwen* gegrond, tot niets strekten, dan om *noodeloos* het gewigt der oppermagt te doen gevoelen, hetgeen zoowel met Zijne bedoelingen, als met de *Vaderlandsche grondbeginselen* strijdig was."(‡) Daarom oordeelde Hij al verder: » dat het beginsel der Fransche wetgeving, volgens hetwelk de administrative beambten, ter zake van misdrijven, in hunne betrekkingen begaan, niet in regten mogen worden vervolgd, dan, uit krachte eener decisie

(*) Publicat. van *11 Dec. 1813.*

(†) Proclam. van *6 Dec. 1813*, Staatsbl. No. 6. enz.

(‡) Staatsbl. voor *1814* No. 27.

van den Staatsraad, of andere politieke autoriteit, *door* en sedert de aanneming der Grondwet, *opgehouden had*, toepasselijk of verbindende te zijn." (*) Daarom hief Hij, in overeenstemming met de Staten-Generaal, bij de *Wet* van *16* Junij *1816*, alle zoogenaamde *conflicten van attributien op*; » alzoo alle twistgedingen over eigendom, schuldvordering of burgerlijke regten, *volgens de bepalingen der Grondwet*, tot de kennisneming der *Regterlijke* magt behooren." (†) Daarom eindelijk, hechtte Hij zooveel aan de *denkwijze* of *de stem der Natie*, Zijn leedwezen betuigende, dat eenigen de hun aangeboden gelegenheid hadden verzuimd, » van over de *hoogste* belangen van den Staat, hun gevoelen vrijmoediglijk te uiten," (‡) en beloofde Hij, dat de Staten-Generaal Hem altijd bereidvaardig zouden vinden » tot dat *gemeen overleg* mede te werken, hetwelk *zoozeer*

(*) Staatsbl. voor 1816, No. 11.
(†) Staatsbl. No. 27. Zie verder *Koninkl. Besluit* van 31 Oct. 1816 (Staatsbl. No. 56,) 25 Dec. 1816 (Staatsbl. No. 67,) 18 Sept. 1818 (Staatsbl. No. 35.)
(‡) *Besluit* van 20 Dec. 1813 No. 3 (Staatsbl. No. 14). Public. van 24 Aug. 1815, (Staatsbl. No. 45) houd. aanneming der Grondwet.

noodig is, om eene goede, duurzame en *verlichte* wetgeving tot stand te brengen."(*)

De heldere dageraad werd nu en dan ontluisterd. Ja, er zijn er ongelukkig, die niets dan duisternis zouden willen zien. Het is derhalve niet overbodig, hun te herinneren, hoe de Koning zelf al vóórlang de *liberale* meeningen gehuldigd heeft. Wij vertrouwen, dat zij zich bekeeren zullen, uit vrees, van door Hem niet tot de *regtgeaarde* Nederlanders geteld te worden.

» Geene vrees voor kwade namen schrikke ons overigens af, van *liberale* beginselen, hetzij van wetenschap, of van staatkunde, te blijven koesteren of belijden."(†) Verre van ons de laaghartigheid, om, uit verachtelijke bedenkingen, onze innige overtuiging te verloochenen! Weldra ook, mogen wij hopen, zal bij het algemeen de zucht herleven naar vrije instellingen, op orde en wet gegrond, en niet minder tegen *overdrijving* gewaarborgd, dan tegen een

(*) *Boodsch.* van 22 Nov. 1820.

(†) Mr. H. W. Tydeman, Over de wetenschappel. beoefen. van het Regt, (1819,) bl. 61. Mr. H. Nienhuis, Voorlez. over de aanvull. der Wetgev. door een volled. zamenst. van regtsbepal., enz. (1833,) bl. 42.

onmatig en karakterloos berusten in weldadige inzigten, hetwelk zeer ligt onverschilligheid wordt, die een edel Volk, in 't bijzonder, de afstammelingen van Helden, voor wie geene opofferingen te groot waren, ontwijfelbaar zoude onteeren. (*)

» *Il y a tyrannie* dans les Républiques, *comme dans les Monarchies, dès qu'il y a un pouvoir sans limites, qui abuse de ses forces.*" SISMONDI, Hist. des Républ. Italiennes du Moyen Age. *INTROD.*

Die inderdaad de vrijheid lief heeft, en zich in den voortgang der Staatkundige volksverlichting verheugt, zal voorzeker zijn' afschuw van misdaden, *in naam* der vrijheid, doch met daaraan geheel vreemde, of eigenbatige oogmerken gepleegd, geen oogenblik ontveinzen. De schandvlekken, die dit beeld bezoedelen, mogen niet met de

(*) In 1803 sprak v. D. PALM tegen de verwarring van *gematigdheid* en *zachtzinnigheid* met *ijverloosheid* en *karakterlooze slapheid*. Z. de Aanspr. gehouden in de vergad. der Afgevaardigd. uit de Depart. Schoolbestur. (Handleid. tot de kennis van het Staatsbest. in het Koningr. d. Nederl. V. 325.)

deugdzame Mannen verward worden, wier gedachten en daden de bevordering van het geluk der menschheid beoogden. Een CLEON is geen THRASYBULUS of DEMOSTHENES, een CATILINA en CETHEGUS geen CATO, een CROMWELL geen HAMPDEN of MAYNARD: MOUNIER, LALLY, THOURET, VERGNIAUD, hadden een afgrijzen van MARAT, BARRÈRE en ROBESPIERRE. De gruwelen van 5 en 6 October, van 10 Augustus, die der *Septembriseurs* en anderen, zijn niet te vergoelijken. Die monsters hebben de vrijheid niet doen zegevieren; de bewerking van het Schrikbewind was hunne eenige verdienste; de vrijheid, welke zij predikten, moest voor elk weldenkend Man de kop van Medusa zijn. Niet aan hen is men de afschaffing van het leenstelsel, van tallooze misbruiken, uit andere bronnen voortgevloeid, verschuldigd; hun dankt men de vestiging eener Constitutionele regering, de invoering eener algemeene wetgeving, de gelijkheid voor de wet niet: zij, die in 1789 hunne taak grootmoedig, ten koste hunner eigene voordeelen, aanvingen, dachten niet, dat anderen den wagen der omwenteling met het bloed

van onschuldige slagtoffers zouden bespatten, (*) veelmin, dat zij zelve, tot loon hunner welwillende gezindheid, het schavot zouden bestijgen. Reeds spoedig echter, scheidde eene merkbare grenslijn de *ware* en *valsche* vrienden der vrijheid in de Staatsvergaderingen. Men late aan de eerste hunnen roem, aan de laatste, de verdiende schande: misdaden in dolzinnige overijling bedreven, of, uithoofde eener zwakke en schuldige toegevendheid, niet genoegzaam belet, kunnen welligt door een opregt berouw worden afgewasschen; maar, booswichten, die stelselmatig moorden en hun helsch vernuft op de uitvinding van wreede folteringen scherpen, zijn alle vergiffenis onwaardig. De geschiedschrijver mag voor hen geen medelijden gevoelen; hij vernedert zich en zijne edele roeping, wanneer hij, te hunnen opzigte, eenige verbloeming bezigt, en in de wet eener vermeende *noodzakelijkheid*, (†) een regt op genade vindt.

(*) Bekend is het beestachtig gezegde van BARRÈRE: » Il faut graisser avec du sang les roues du char de la révolution." Mém. de M. de BOURRIENNE, III. 290.

(†) BYNKERSHOEK. Quæst. Jur. Publ. L. I. c. 25.

Er zijn thans in Frankrijk eenige jongelingen, zoozeer door geestdrijverij verblind, dat zij Robespierre vereeren, en den ellendeling bij Jezus Christus vergelijken. (*)

Benjamin-Constant heeft hen met ernst en gezonde rede bestreden; Châteaubriand met bitteren en verachtenden spot, na eerst een schrikkelijk tafereel van de barbaarschheden der Fransche omwenteling opgehangen te hebben.

« Ces *parodistes* de Terreur, » zegt hij, »ces *Terroristes de mélodrame,* bien capables sans doute de vous tuer, si vous les en défiez, pour la preuve et l'honneur de la chose, *seraient incapables de maintenir trois jours en permanence, l'instrument de mort, qui retomberait sur eux.*" (†)

» Has injurias peperit, et adhuc parit *Ratio*, quam vocant, *Status* quam ipsedefinio, *Monstrum horrendum, informe, ingens, CUI LUMEN ADEMPTUM.* Huic monstro si semel cedas, jam frustra est omnis disputatio de Jure Gentium et Publico." Baco, de Sapientia Veterum, in V. Styx noemt de *Necessitas* » magnum potentibus Numen. "(*Lugd. Bat.* 1633, edit. tert.)

(*) In de *Revue Encyclopédique.* Nodier heeft, in zijne Souvenirs de la Révolut. Franç., Robespierre ook op eene eigene wijze voorgesteld.

(†) Benjamin-Constant, *Mélanges de littér. et de polit.* Châteaubriand, *Études histor. Préface*, p. 148.

Châteaubriand heeft, tot beschrijving dier gruwelen, meest van het werk van den Republikein Prudhomme gebruik gemaakt: hetgeen hij niet vermeldt, en mijn' afkeer wel niet minder wekt, zijn de wetsbepalingen, bij welke aan de verschillende criminele regtbanken scherpregters toegevoegd, en mildelijk bezoldigd worden.

Loi du 13 Juin 1793 portant qu'il y aura dans chaque département près des tribunaux criminels, un exécuteur de leurs jugemens. Volgens Art. 3 had de beul te Parijs een traktement van 10,000 franken!

En, of dit niet meer, dan voldoende ware, stelt Art. 1 der wet van 3 Frimaire jaar II (23 Nov. 1793) bovendien vast: «*Indépendamment* du traitement accordé aux exécuteurs, -- il leur sera payé annuellement une somme de 1600 livres pour *deux* aides, à raison de 800 livres chacun. Celui de *Paris* sera payé annuellement pour *quatre* aides, à raison de 1000 livres chacun. *Il recevra en outre, tant que le Gouvernement Francais sera révolutionnaire, une somme annuelle de 3000 livres!*» (*)

(*) Z. mede de *Loi relative à la liquidation des*

Tant que le Gouvernement Français sera révolutionnaire! Men kan niet openhartiger en bloeddorstiger zijn.

Zoo U, bij die schandelijke verordeningen, nog iets kan troosten, het is de gedachte, dat er zulk een verleidend lokaas vereischt werd, om werktuigen te verkrijgen, die zich met de volbrenging der onmenschelijke slagtingen wilden belasten. Deze zijn minder vloekwaardig, dan zij, die, door geene hinderpalen afgeschrikt, hunne oogmerken, tot welken prijs ook, doordreven.

Niemand, denk ik, zal het mij ten kwade duiden, dat ik aan de welsprekende taal van den eerwaardigen Boissy-d'Anglas herinnere, die, in 't midden der Nationale Conventie zelve, naar de vertolking van Mr. J. Luzac, aldus sprak:

«Waarom is het in mijn vermogen niet, in de schaduw der vergetelheid die dagen te bedelven, wanneer de onschuld zoo vaak

frais de transport de la guillotine, 12 *Prairial an II.* (31 Mei 1794) *Loi du 22 Germinal an IV* (II April 1796) *qui autorise* la réquisit. des ouvriers pour les travaux nécessaires à l'exécution des jugemens. Bulletin des Lois, no. 39. Rondonneau, *Collect. des lois Franç.* T I, p 210, 212, 220. (*Paris*, 1811.)

ten slagtoffer werd gesteld, de huisgezinnen verstrooid, de schaamte onteerd, de bezittingen ter plundering overgeleverd, alle gaven, alle deugden in misdaden herschapen, en waarin de Volks-Vertegenwoordigers zelve, veroordeeld, om de lijdelijke getuigen van zoo vele schanddaden te zijn, iederen dag het oogenblik afwachtten, waarop hunne Beulen hen gebieden zouden, de doodstraf te ondergaan? Maar, -- wat zeg ik, Medeburgers! verre, van deze doodsche beeldtenissen met eenen sluijer te willen bedekken, *laten wij veeleer ze ons telkens voor oogen schetsen.* Laten die duistere kerkers, die verwilderde Committés, die bloeddorstige *Jacobijnen* ons nimmer uit het geheugen gaan: laten, even als die verzekerende bakens, op onze stranden, tot behoud der zeevarenden geplaatst, -- laten die smartelijke en schrikkelijke herinneringen aan de Staatslieden, *aan de vrienden der vrijheid in alle tijden, in alle Landen,* tot sein verstrekken, om de klippen der regeringloosheid, van 't valsch Patriotisme en van de geestdrijverij der Demagogen, te vermijden!" (*)

(*) Z. *Verzameling van stukken, betreff. het*

De Kanselier BACON trekt in het werkje. *Over de wijsheid der Ouden*, uit onderscheidene zinnebeeldige voorstellingen (*emblemata*), welke te zijnen tijde in de letterkunde der Europesche Volken een aanzienlijk vak besloegen, nuttige lessen voor het Staats- en burgerlijk leven. Men weet, met hoeveel geluk ook onze CATS zich van die hulpmiddelen bediend heeft. BACON wijst meer bepaald op de Grieksche fabelleer. Zoo vergelijkt hij in zijn' TYPHON, de Vorsten met JUPITER. Even als deze met JUNO door een' wettigen echt verbonden was, bindt een wederkeerig verdrag Vorsten en Volken aan elkander; maar, het gebeurt wel eens, dat de eerste uit heerschzucht dwingelanden worden, en, gelijk JUPITER *alleen* MINERVA voortbragt, de Staten (*) en Raad van State norsch voorbijgaande, alles *zelve* willen *voortbrengen*, dat is: naar eigendunk en met geweld be-

gedrag der Curat. van de Universit. te Leijden in 1796 en 1797, *bijzonder in de zaak van* Mr. JOHAN LUZAC; bl. 214 volg.

(*) BACO, *de Sapient. Veter.* (TYPHON S. *Rebellis*) « *Et contempto Ordinum et Senatus sui consensu, ex sese pariant.*"

stieren. Met leede oogen ziet het Volk die willekeur aan, en stelt daartegen eene andere magt; door aanblazing slaat het eindelijk tot dadelijken opstand over: het wordt een TYPHON, die, even als JUPITER van zijn' troon werd gestort, met zijne reuzenkracht den Vorst verjaagt. Doch, is de dure ondervinding voor dezen niet verloren gegaan, zoo wordt hij, *zich naar de omstandigheden voegende*, niet gewapenderhand, maar, door minzaamheid en beleid, naar het voorbeeld van JUPITER, (*) hersteld. Vriendelijke beloften en heilzame besluiten doen hem de liefde zijner onderdanen herwinnen: hij vindt hen *tot de bewilliging der gevraagde beden bereid.* Allengs verdwijnt, wat nog van het misnoegen overig was gebleven: -- de TYPHON wordt onder den *Aetna* bedolven, en het gezag van den Vorst is beter, dan ooit gevestigd. -- Te gewigtiger is deze raad, daar hij door een uitstekend Minister werd gegeven.

(*) « Affabiles facti et per edicta prudentia et sermones benignos, reconciliatis subditorum animis et voluntatibus, *subinde alacritatem ad impensas conferendas, et novum Auctoritatis vigorem excitant.*"

Door niets wordt ons gemoed heviger geschokt, dan door gebeurtenissen, die wij meenden, dat ten minste in onze dagen niet meer konden plaats hebben. Zoo ging het mij, zoo zal het elk regtschapen Nederlander gegaan zijn, bij het lezen der ijzingwekkende strafoefening, welke vóór twee jaren in *Suriname* geschiedde. Groote God, is het mogelijk? In de negentiende Eeuw zijn *menschen* door Nederlanders, met inachtneming van alle vormen eener verouderde regtspleging, *tot de straf des vuurs gedoemd*, in koelen bloede tot den brandstapel geleid, en langzaam door de vlammen verteerd! Rampzalige gevolgen van het behoud van wetten, die met de toegenomen beschaving, met de eerste beginselen van Christelijke liefde, van menschelijkheid strijden! Zulke afschuwelijke tooneelen geven wij aan *Heidenen*, wij, in zedelijkheid en kennis zoozeer gevorderde Europeanen, aan Surinaamsche *bokken*, en de schaamte jaagt aan de wreede omstanders geen' blos op

het gelaat: zij betreuren het zelfs, dat de martelingen niet langer (*) geduurd hadden!

Is het niet een ontmoedigend denkbeeld, dat, terwijl Oost-en West, Zuid-en Noord, zich in de hervorming der lijfstraffelijke wetgeving verblijden, terwijl de Statuten van het Engelsch Parlement, jaar op jaar, het kenmerk van zijne zorg voor den regtelijken staat der Britsche kolonien dragen, terwijl op CEYLON de Jury is ingevoerd, en O-TAITI nog onlangs een Wetboek heeft bekomen, de *Nederlandsche* overzeesche bezittingen door wetten bestierd worden, die zulke barbaarsche schouwspelen voorschrijven?

Wij mogen vertrouwen, dat zij weldra geheel zullen verdwijnen. De Koning weet, dat hij niet alleen over 2½ millioen Nederlanders regeert; onder Zijn gebied, in afgelegen gewesten, leven vele andere millioenen blanken, geelen, zwarten, slaven, zoo men wil, maar altijd menschen. Is er wel eene Aristocratie bespottelijker en verachtelijker, dan die der *huid*? (†)

(*) Men leze het verhaal in het Handelsblad.

(†) Een gezegde van ALEX. DE LA BORDE. Z. *le Semeur* van 12 Oct. 1831.

Overigens zijn', naar ik meen, blanken, zoowel als kleurlingen, vrijen, zoowel als onvrijen, aan de wetgeving onderworpen, welke die schoone vruchten voortbrengt. Doch, al ware dit niet, de strenge strafbepalingen, door den Vorst tegen den eerloozen *slavenhandel* bekrachtigd, zijn een bewijs, dat Hij tusschen kleur en afkomst van menschen geen onderscheid maakt. Wie den slavenhandel verfoeit, kan niet langer de *vuurstraf* dulden; kan niet willen, dat *wij* gelijkheid voor de wet bezitten, dat *wij* onder instellingen leven, die ons de Regterlijke magt, als de hechtste zuil van het Staatsgebouw doen eeren, — en dat zij *elders* een wettelijk wangedrocht zij.

Het is eene droevige waarheid, dat, in weerwil van het medelijden (*), hetwelk wij

(*) Bacon zeide: » In omni fere scelere miserationi hominum locus est, ut etiam, qui *crimina* oderunt, personas tamen et calamitates reorum, *humanitatis* causa *commiserentur.*" *De Sapient. Veter.* p. 102. Maar, al te waar is, aan de andere zijde, wat men reeds bij Cicero leest, *Pro Sex. Roscio Amerino:* » Quum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, *assiduitate* molestiarum *sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.*" cap. 53.

meest altijd voor de ongelukkigen gevoelen, die hunne misdaad boeten, tot hiertoe zoovele *nutteloozе*, zelfs *verderfelijke* straffen behouden zijn. Zeer zelden heeft die menschelijke gewaarwording ten laatste over de kracht der vooroordeelen gezegevierd; zij moest bijna immer voor zorgeloosheid en lijdelijkheid wijken; ook werd zij door den invloed der gewoonte tot zwijgen gebragt. Is het wonder, dat, wanneer men dagelijks ziet radbraken, hangen, worgen, geeselen en brandmerken, men eindelijk begint te gelooven, dat dit in een land van *goede Justitie* alzoo behoort?

Reeds vóór meer, dan twee honderd jaren, twijfelde echter Hogerbeets, of de Overheid de doodstraf aan iemand kan doen ondergaan. Hij vroeg: »daar met andere middelen voor de openbare rust genoeg gezorgd kan worden, naar het mij althans toeschijnt, waarom zou het gebruik dezer straf, zoo niet in het geheel afgeschaft, ten minste niet *voor een' tijd opgeschort kunnen worden*, zoo lang tot andere *zachtere* middelen zouden beproefd zijn, of dezelve niet genoegzaam

waren?" (*) Zou het geen tijd wezen, aan de opvolging van dien raad ernstig te denken? Kan men niet ten minste *dit* beproeven, in afwachting, dat ook bij ons de overtuiging van den edelen vreemdeling meer en meer veld winne, die, ongeveer 40 jaren geleden, schreef: » *Holland* is geschikt, om zonder gevaar de weldaad te ontvangen van de *geheele* afschaffing der doodstraf"? (†) De bedenking, dat in *Toscane* de proeve mislukt is, en de doodstraf in *1795* hersteld,(‡) zal bezwaarlijk kunnen gelden tegen de grootere beschaving en mindere verbastering van zeden der Nederlanders. Of, zou men den lof, aan ons volkskarakter door den Hertog DE LA ROCHEFOUCAULD gegeven, moedwillig weêrspreken? Had BILDERDIJK misschien ongelijk, toen hij zong:

» De menschlijkheid is schuw van menschlijk bloed te plengen?" (§)

(*) Z. deze plaats, door Mr. H. W. TIJDEMAN medegedeeld, achter VEZIN's *Geschied. van het Straf- en dood-regt van* Teneriffe, (1809) bl. 287.

(†) DE LA ROCHEFOUCAULD-LIANCOURT: *des Prisons de Philadelphie*, (2e *Edit. Amsterd.* 1799) p. 95-99. TYDEMAN, t. a. p. bl. 308.

(‡) BIRNBAUM: *de peculiari ætatis nostræ jus crimin. reformandi studio*, (1828) p. 115. Thémis, *ou Biblioth. du Jurisc.* T II p. 174.

(§) FLORIS DE V. (Motto voor het werk van VEZIN en TYDEMAN.)

Bijna zou men zeggen: *ja*, als men in het 1ste Boek 3de Hoofdst. van het *Ontwerp van lijfstraffel. Wetboek*, in 1804 aan het *Staats-bewind der Bataafsche Republiek* voorgedragen, nog *vier* verschillende doodstraffen aantreft, (Art. 19) te weten: *het Kruis*, *den Strop*, *de Bijl* en *het Zwaard*.

Vier jaren later, werden er in het *Crimineel Wetboek voor het Koningrijk Holland*, (Art. 26) slechts *twee* bepaald. -- In 1828 was men zóó verre gevorderd, dat van 75 leden der Staten-Generaal, 14 voor de *geheele*, of *tijdelijke*, opheffing der doodstraf stemden. Deze omstandigheid laat de hoop over, dat hiermede geschieden zal, wat, ten opzigte der afschaffing van de *pijnbank*, in ons Vaderland voorgevallen is, namelijk, dat de openbare meening aangaande het nut dier schrikkelijke bevoegdheid der Regters, tot het doen folteren van onschuldigen, niet minder dan van schuldigen, in een zeer kort tijdsverloop aanmerkelijk veranderde.

Na al hetgeen door Grevius, Heemskerk, Jonktys en anderen, Nederlanders en

vreemdelingen, tegen de pijnbank was geschreven; na de juiste aanmerking van VONDEL:

» Belijdenis *door pijn* uit iemants mont geperst,
Wordt zelden vast geloeft;" (*)

na de afschaffing van het pijnigen in andere Staten, moet het vreemd schijnen, dat, nog in *1792*, een voornaam Regtsgeleerde, Mr. BAVIUS VOORDA, die het *ontijdig* en *voorbarig* gebruik der pijnbank veroordeelde, omtrent de *noodzakelijkheid* (†) van haar voortdurend bestaan zich dus uitliet: » Ik brenge alle deeze zwarigheeden niet bij, om het gebruik van de pijnbank *geheel* en *voor altoos* te verbannen. In *teegendeel* begeere ik mij ook in dit stuk te binden aan het in Holland vastgesteld Recht, volgens hetwelk het gebruik van de pijnbank in zeekere gevallen, en binnen zeekere enge paalen beperkt, *wettig* en *pligtmaatig* is. Ik gelove zelf, dat het in die gevallen *van dienst kan zijn*, ja, ter beveiliging van de menschelijke zamenleeving volstrekt niet

(*) *Palamedes*, 3de *Bedrijf*.
(†) Ook een ander *Nederlandsch* Regtsgeleerde, verdedigde haar in 1781. Zie daarover de *Thémis*, t. a. p. bl. 172.

gemist kan worden &z.» (*) Weinige jaren later, dacht men zoo geheel anders over die *volstrekte onmisbaarheid*, dat Art. 36 der *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk* (A. 1798) voorschrijft: » De Pijnbank wordt afgeschaft door de gantsche Republiek." (†) En, zou nu werkelijk de menschelijke zamenleving daardoor met meerdere gevaren te worstelen hebben? Brengen wij niet veeleer onzen vurigen dank aan de waardige Volks-vertegenwoordigers toe, die ons voor het schandelijk misbruik dier willekeurige magt *beveiligden*, waarvan een onzer edelste Landgenooten, CORNELIS de WITT, het slagtoffer werd?

Laat zich het langdurig *behoud* der pijnbank, en de toepassing van, met de gevorderde beschaving strijdige straffen, eenigermate verschoonen door de moeijelijkheid, welke vooral in de Staatsregeling der oude Republiek gelegen lag, om in eenige takken der wetgeving de vereischte hervormingen te volbrengen, het zal wel aan

(*) De *Criminele Ordonnant. van Koning* PHILIPS. *Verhandel.* bl. 73. (Leijden, 1792.)

(†) Ook bij een nader Decreet van 10 October 1798.

eene bekrompen vrees voor nieuwigheden, of aan onverschilligheid te wijten zijn, dat men, in 1728 de *Instructie voor den Scherpregter van 19 Mei 1620* hernieuwende, de Turksche gewoonte van *het afsnijden van ooren* handhaafde. (*) Andere verminkingen waren in Holland evenmin in onbruik geraakt, als het afhouwen der hand en dergelijke, voor welke nogtans meermalen geldboeten, bij afkoop, in de plaats traden. (†) Vrij laat vindt men nog voorbeelden van het doorsteken der tong. (‡) Het gebruik der afsnijdingen van ledematen tot dien tijd, is een des te zonderlinger verschijnsel, daar men het in andere gewesten, met name in *Friesland*, niet kende. Immers, getuigt dit Ulric Huber, die, om aan te toonen, dat zoodanige wreede strafoefeningen verboden waren, het gezag van den Romeinschen

(*) *Resol. van 2 Junij 1728* (*Groot Plac. Boek*, VI. 720.)

(†) Hetzelfde was in *Zeeland* gebruikelijk. v. Zurck, *Cod. Batav.* v. *Schade* § 1, 9.

(‡) Verg. het Exposé *histor. du projet de Code Pénal pour le Royaume des Pays-Bas, par un Icte hollandais. Themis*, II. 215.

wetgever inroept. (*) Maar, tot eere der *Friesche* regtspleging en lijfstraffelijke wetgeving in 't algemeen, mag men vermelden, dat zij zich door zachtheid en billijkheid gunstig onderscheidde. Zoo *verbood* zij, op grond van het Romeinsch Regt, het *procederen* tegen *afwezenden in criminele zaken*, hunne moedwillige uitblijving alleen straffende met beschrijving hunner goederen. De Fransche wetgeving is zoo menschelijk niet. (†) Zoo kende men in *Friesland* ook geene *verbeurdverklaringen van goederen*, met uitzondering van het geval der misdaad van *gekwetste Majesteit*. Ik behoef niet te herinneren, dat ook voor *dit* geval de verbeurd-verklaringen van goederen in *Holland*, bij Resolutie van 1

(*) *Hedend. Rechtsgel.* bl. 956. *Novella* CXXXIV, c. 13. In *Utrecht* schijnen zij wel in zwang geweest te zijn. Z. MATTHÆUS, *de Criminib.* p. 842 sq.

(†) *Code Civ* Art. 30. *Code d'Inst. Crim.* Art. 465 suiv. - DESTRIVEAUX, *Essais sur le Code Pénal*, p. 186 haalt, tot vergelijking, de *Decis Fris.* aan, maar de woorden van HUBER, t. a. p. bl. 964 n. 31, wijzigen zijne te algemeene uitdrukkingen. HUBER mogt te regt daarop roemen: » hoewel schier door *geheel Europa*", zegt hij, » in *alle* misdaden tegen de *absente ten einde toe wordt voortgevaren*." Z. mede bl. 961.

Mei 1732, in *Zeeland*, bij die van 16 December 1735, zijn afgeschaft. (*)

Bij gelegenheid, dat in Holland het laatstgenoemd Staatsbesluit uitgevaardigd werd, scheen het, als of men het herzien van de criminele Ordonnantie, mitsgaders van den stijl van procederen in criminele zaken, beide van den jare 1570, waarlijk ter harte wilde nemen. Maar, was eene Staats-Commissie van 3 April 1666, mede tot dat oogmerk ingesteld, onverrigter zake te niet geloopen, eene *tweede* van September 1732 had geen beter lot, en het weinige, wat eene *derde*, den 8sten Mei 1773 benoemd, heeft opgeleverd, kan men bij VOORDA lezen. Hetgeen men in 1666 had begonnen, lag in 1792 geen stap verder. Wat zou ELIZABETH's Minister, WALSINGHAM, gezegd hebben, hij, die al in 1580 over de *traagheid* in het besluiten der Hollandsche Staatsleden klaagde! (†) Doch, ook *wij* kunnen van den *haast*, door *onze* Commissien van wetgeving gemaakt, niet

(*) VOORDA, t. a. p. bl. 3. SCHORER, op H. DE GROOT, *Inleid. tot de Holl. Rechtsg.* III B. 32 D. § 14 n. 34.

(†) ROBERTSON, *Gesch. v. Schotland*, IV. 102. (*Append.* No. 15 Vol. II.)

hoog opgeven, al verlangen wij niet, dat een Crimineel Wetboek, zoo als dat van 1808, *in minder, dan vier maanden tijds,* (*) opgesteld worde, daar het hoog gewigt der zake alle overijling ontraadt.

Hoe gemakkelijk echter kon de Regering, op het voetspoor van *Frankrijk* in 1824 en 1831, of, ten vervolge van den, door Haar in 1813 bewandelden weg, tot op de afkondiging eener geheele, nieuwe wetgeving, enkele wijzigingen in de wetboeken van Strafregt en lijfstraffelijke regtspleging, met gemeen overleg der Staten-Generaal, voorloopig tot stand brengen! Waarom niet het heilzaam middel der *afzonderlijke,* elkander gedurig opvolgende verbeteringen gebruikt, met zoo veel roem en geluk door Sir SAMUEL ROMILLY (†) en Sir ROBERT PEEL gebezigd?

In Engeland nogtans, zoowel als bij ons

(*) Volgens KEMPER'S *Inleiding tot het Crim. Wetb.* bl. 114, 115, & het *derde vervolg der Briefwiss. van eenige Regtsgel.* (1815) bl. 306.

(†) Verg. onder anderen, over de verdiensten dier Mannen, BENTHAM'S uitg. door ÉTIENNE DUMONT: *de la Codification, Sect. IX. (Consolidation de divers Statuts en 1825 & 1826.)* Théorie *des peines et des* récomp *L. II. Ch.* 14. *Sect.* 5. MEYER, *de la Codific. p.* 219, &z.

en in andere Staten, blijft, niettegenstaande den menschlievenden ijver onzer eeuw, in de lijfstraffelijke wetgeving oneindig meer te doen overig. De *straffen*, inzonderheid de schavot-straffen, verdienen er niet grooter aanbeveling, dan bij ons, en de lof, daaraan door BLACKSTONE toegezwaaid, is een blijk van partijdige nationaliteit. (*) Wel mogt onze beroemde, en aan het Vaderland te vroeg ontrukte MEYER wenschen, dat PEEL en zij, die zijne voetstappen kunnen drukken, niet bij den aanvang hunner taak zouden stilstaan. Zijn wensch strekte zich tot de herziening der geheele Engelsche wetgeving, niet alleen der lijfstraffelijke, uit, tot de verwezenlijking der groote ontwerpen van BROUGHAM, MACKINTOSH en andere ervaren Regtsgeleerden. (†) In hoeverre hieraan tot heden voldaan zij, kan *ik* niet in bijzonderheden ontwikkelen, (‡) en, konde ik het, de plaats zou minder voegzaam zijn.

(*) Commentar. on the Laws of England, IV. 344. Z. ook BENTHAM, Théorie des peines et des récomp. L. II. Ch. 2. Sect. 1. WENDEBORN, Staat van Groot-Brit. II. 32 volgg. (*1790*) ROSSI, Traité de droit pénal. Introd. Chap. II. Sect. 2.

(†) De la Codification. Préf. p. VIII suiv. p. 210 suiv.

(‡) Doch men Z. in de Thémis de lezenswaardige

Maar, onder de *straffen*, welke men in Engeland, ook bij de verbeteringen in de laatste jaren, heeft behouden, is er eene, die met de *geeselstraf*, in Nederland nog in gebruik, geene geringe overeenkomst heeft. Aan deze wilde ik met een woord herinneren. »De *geeseling*, schreef men in de *briefwisseling van eenige Regtsgel. over de aanst. Nederl. Wetg.*, (*) de *geeseling* komt mij voor, den Wetgever, den Regter en den misdadiger te vernederen; daar deze straf *beneden de waardigheid van een mensch is*: gelijk dezelve dan ook noch bij de Romeinen, (ten minste voor de *vrijen*,) noch bij de Franschen, noch bij de *Engelschen*, noch bij eenig der Zuidelijke Volken van Europa in gebruik is; en alleen bij de *Noordsche* (†) Volken, als een over-

verslagen van mijn' leermeester, Prof. Holtius. Ook de Bijdr. tot Regtsgel. en Wetg., de overzigten van Mittermaier enz. Over de Local Jurisd. Bill vindt men iets in het Polit. Journ. *Aug. 1833*, a. 725 folgg.

(*) *Tweede Vervolg*, bl. 267. De Heer Mr W. L. F. C. v. Rappard in zijne *Aanmerk. op het Ontw. van een Wetb. v. Strafregt* 2de St. bl. 39, gelooft ook, dat de geeseling gemist kan worden. (1827.)

(†) Bij die aanmerking denkt men onwillekeurig aan het gezegde van Montesquieu, *Esprit d. Lois*, L. XIV Ch. 2. » Il faut écorcher un *Moscovite* pour lui donner du sentiment."

blijfsel van den langeren duur der *lijfeigenschap* schijnt behouden te zijn." Hoe hartelijk ik mij vereenige met de taal des Schrijvers, waarin zijn afkeer van de toepassing dier onteerende straf zich zoo levendig uit, moet ik evenwel vragen, of de aanhaling van *Engeland* hier niet had mogen achterblijven? Heeft het Engelsche *whipping*, hetzij dit dan in 't openbaar, of in de gevangenis geschiede, niet veel van het Nederlandsche *geeselen?* (*) De volzin: »And if a *male*, to be once, twice or thrice, *publicly* or *privately Whipped*," komt, zegt Rossi, in de wetten van 21 Junij 1827 zóó dikwijls voor, dat men meent, in de nabijheid eener suikerplantaadje te zijn, en het slaan der zweep te hooren. (†)

Mijne bedoeling, bij de oppervlakkige herinnering aan deze en andere straffen, was niet, de allerwege bestaande eveneens te vermelden; maar, ik heb tevens de pogingen van menschenvrienden herdacht, die zich elders ijverig aan de hervorming

(*) *Statute* 19 Geo. III c. 74. Blackstone, *Commentaries*, IV. 338 (*London*, 1813) *Statute* 7 & 8, *Geo.* IV, c. 29 & 30.

(†) Traité de droit pénal p. 32.

der Wetgeving, aan de bevordering der afschaffing, of verzachting van wreede straffen, wijden. Gelijk deze door velen als *onmisbaar* zijn beschouwd, met hetzelfde regt, waarmede men *hier* zoo lang de pijnbank verdedigde, zoo ook twijfel ik niet, of men zal eenmaal tot verbanning, immers tot vermindering der te lang gehandhaafde lijfstraffen, in Nederland algemeen van oordeel zijn:

» Alle nieuw is niet kwaad, en alle oud niet goed." (*)

De zonderlinge *Resolutie*, den 10len April 1703 namens de *Gequalificeerde Gildens en Gemeensluiden* van *Harderwijk* aan de Regenten dier stad beteekend, schijnt mij, zoowel, uithoofde van derzelver hoogen toon en oproerigen geest, als van de daarin doorstralende verwarring van denkbeelden, der vermelding dubbel waardig.

(†) » Nademaal het God Almagtig belieft heeft syn Gesegenste Majest. Konink WILLIAM

(*) CORNELIS PIETERSZ. HOOFT. (1615.) WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterd.* IV. 196.

(†) *Beschr. van Harderwijck door* Mr. J. SCHRASSERT, II. 170. (*2de Druk.*)

door de dood tot hem over te nemen, waardoor de Stadhouderlyke Regeringe *tot haar eerste oorsaak, het Regt der volkeren, is gedevolveert of vervallen*; Soo is het, dat by dese *revolutie* en omwentelinge van tyden uyt kragt der Burgerye, bestaande in de Gildens; *gebouwt* op het *natuirlyk* Regt der Volkeren, waaruyt alle Regeringen geresulteert en geformeert syn: eenparig geresolveert is, de Magistraats bestellinge, soo als die van den Stadhouder van Zalig Gedagtenis is aangestelt, te ontheffen van haren Eed, en te bedanken voor haaren goeden dienst, gelyk wy haar by desen in 't generaal bedancken en van hare Regeringe ontslaan, zoo als die van den Stadhouder aangestelt syn geweest: *Onvermindert Haar Ed. en Achtb. respect en goede naam; die wy in geenerley manieren in desen laederen, of tragten te vernadelen:* beogende alleen den *opbouw* van 't Gemeene Best, dat wy voor de gantsche werelt, tusschen God en onse Conscientie betuigen, *vyandt* synde van *seditien*, passien en opschuddingen, ons houdende by de Unie van onse Vereenigde Provintien en concurrentie der Steden van Gelderlant, onse lieve, getrouwe en waarde Vrinden; *over het hooft siende verscheide abuisen* by eenige Leeden der bedankte Magistraat begaen, ——; daar wy ook geen afvraging van reden op verwagten, om op den kortsten en bekwaemsten

weg alles in liefde te assopieren en in te schicken: stellende *alle* praesente Heeren en *Burgeren*, haar *Domicilium fixum* of vaste woninge hier hebbende, *keurbaar*, of de genen die 't hier staan te nemen, staande ter goeder naam en faam, religieus en vroom van leven synde, hier toe geëligeert of verkoren te worden: staande *altijds* ter keure en dispositie der Gemeensluyden met communicatie der overluyden der Gildens, *alle drie jaren los en vry synde*, omme de *wel* Regerende te continueren, en die *ter contrarie* te konnen en te mogen *ontsetten; houdende gereserveert eenige saecken*, die de Gildens nog hebben voor te dragen tot beneficie der Stads kiste. *Bedunkende* met eenen *alle* beëdigde Personen van de Stad."

Het lust mij niet, een verhaal te geven van hetgeen verder, te dien tijde en later, in *Harderwijk*, *Nijmegen*, *Arnhem*, *Tiel* en *Bommel*, voorgevallen is. Eerst bij Placaat van 21 October 1717 werd door de Staten van Gelderland op den Landdag binnen *Zutphen*, de oude orde van zaken, onder eenige wijzigingen, hersteld. Welke beroeringen ook andere Gewesten na den dood van WILLEM III schokten, met name *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*, bijzonder, uit verbittering over de *Magistraats-*

bestelling, is uit de Geschiedenis genoegzaam bekend.

Die gebeurtenissen geven te meer gezag aan de aanmerkingen van SIMON VAN SLINGELANDT, hoewel zijn naam alleen een bezadigd en onpartijdig oordeel waarborgt. (*) »Men kan niet voorbijgaan," zegt hij, »te remarqueeren, dat de laast overleede Koning van Groot-Brittannien, in syn leeven Stadhouder van vyff Provincien, en Capitein Generaal en Admiraal Gen[l] van den Staat, *had konnen* nalaaten een onstervelyke roem, en een *wel gereguleerde* Republicq, *in plaats* van een Republicq *vol van defecten, soo hy zyn werk gemaakt had,* na dat hy in een trouble tyd geraakt was aan het hoofd van de Regeering, en meerder autoriteit verkreegen had, als zyn Voorouders oit gehad hebben, *van die autoriteit te gebruiken, om op een ordentelijke wys te doen redresseeren de defecten, en abuisen,* welke of van den aanvang van de Republicq geweest zyn in de form van de Regeering, of met de tyd daar in zyn in-

(*) Staatk. Geschr. I. 222 volg.

gesloopen, soo voor als naa het jaar 1650, en welke noit schadelyker effecten hadden voortgebragt als ontrent de tyd van syn verheffing tot de Ampten van zyn Voorouders.

Maar het ongeluk heeft gewilt, dat die Prins, anders een wys en welmeenend Prins, zyn autoriteit besteed heeft om de obstaculen, spruitende uit de constitutie van de Regeering, welke hy nu en dan ontmoete in het bestier der saaken, te booven te koomen door de Regeering, en Regenten, te brengen in een soort van *dependentie:* stellende daar toe somtyds *middelen* in het werk, die naa *veeler* oordeel niet seer overeenquamen met de vryheid van de Republicq.

Hetgeen men *daarom* genoodsaakt is hier op te haalen, om dat daar door de Ampten van *Stadhouder*, en van *Capitein Generaal*, nog onaangenaamer geworden zyn, als se waaren voor het jaar 1672, *en om dat ondertusschen de Prins by zyn afsterven de Republicq beset gelaten heeft met alle deselve defecten* in de Regeering, soo *generaale*, als *Provinciaale*, die hy gevonden had, en

waaraan hy op geen andere wys geremedieert had geduurende zyn leeven, dan door de groote autoriteit, die hy had als *Stadhouder*, en *Capitein Generaal*, *sonder*, *naa het schynt*, *te considereeren*, *dat die autoriteit met hem stond op te houden.*" (*)

Weinigen behalen die groote overwinning op hunne eigenliefde, dat zij hun lang verdedigd gevoelen laten varen, al zijn zij van deszelfs zwakheid overtuigd. Gegronde bedenkingen, zelfs bij een' minnelijken redetwist, voor waar aan te nemen en zich gewonnen te geven, dit is te veel. Nog zeldzamer is de zegepraal der waarheid op het gemoed van Aanzienlijken, die hunne werken of meeningen door minderen bestreden zien.

Het ontbreekt echter niet aan voorbeelden van Vorsten, die, hunne dwaling edel-

(*) Men verg. hiermede SLINGELANDT's klagten, II. 105, dat de Regenten 23 jaren na WILLEM's overlijden hadden laten verloopen, *waaronder 12 jaren van vrede*, zonder dat in al dien tijd *een eenige Resolutie* genomen, of meer dan één enkel Advies uitgebragt was, tot *wegneeming der defecten in de Regeering*.

moedig erkennende, van den ingeslagen weg terug traden. Hoe schoon luidt niet de betuiging van JUSTINIANUS, dat hij gaarne zijne wetten verbetert, zoodra hij weet, dat de belangen zijner onderdanen dit vorderen!(*) Hoe voortreffelijk is de raad van KAREL DEN GROOTEN, welken hij aan zijne nakomelingen geeft, wanneer hij in een zijner Besluiten *zich zelven verbetert*, en hun dit voorbeeld ter navolging aanprijst! (†) Maakt die verklaring hem niet grooter in onze oogen, dan al zijne veroveringen en de stichting van het Westersch Keizerrijk? Lof verdient ook het Edict van LODEWYK XII (A. *1499*) waarbij hij de stipte nakoming der wet beval, in weerwil van daarmede strijdige verordeningen, die men hem mogt afpersen. (‡) Iets dergelijks had vroeger PHILIPS de GOEDE in ons Vaderland bepaald. (§)

(*) *Novella* CXXVII. *Præfat.* » Non piget nos leges nostras emendare, cum ubivis id quod subditis nostris conducit, invenire velimus." cap. 1. » Haec igitur juste *emendantes*, *Sancimus*."

(†) *Capit*. T. I. p. 409. » *Nosmet ipsos corrigentes*, *posterisque nostris exemplum dantes* &c."

(‡) *Voltaire*, *Essai sur les Mœurs*, *chap*. 114.

(§) A. 1452. » Alsoo de Ridderschap, Edelen, ende goede Steden van onsen landen van Hollandt ende

Nog vreemder, maar, ten minste even edel, was de houding van onzen Landgenoot, Paus ADRIAAN VI, die, als Leeraar der Godgeleerdheid, de Pauselijke onfeilbaarheid had betwist, en, den Stoel van den H. PETRUS beklommen hebbende, zijne stellingen dienaangaande op nieuw in druk deed verschijnen. (*) Zoo betoogde hij, de onfeilbare Paus, dat er geene onfeilbaarheid bestond.

Doch, ook in onze dagen, stelden sommige Vorsten kleingeestige bedenkingen ter zijde, en *verbeterden zich*, even als KAREL de GROOTE, door voorbarige Besluiten te herroepen, of gebrekkige te wijzigen. Zoo handelde, onder anderen, LODEWYK XVIII.

Vrieslandt, *ons hebben doen toonen*, hoe dat wy by *inadvertentie*, of *anders* tot begeeren ende vervolgen van partyen hier *voortyts gegeven ende verlient hebben brieven ende mandamenten contrarie ende tegens den rechten*, *privilegie*, *ende vryheyden van onsen voorsz.* Landen &z." *Handvest. van Rynland*, bl. 510 volg.

(*) » Dico quod, si per Romanam ecclesiam intelligatur caput illius, puta *Pontifex*, *certum est*, *quod possit errare*, etiam in üs, quae tangunt fidem; — *plures enim fuerunt Pontifices Romani haeretici.*" Z. het *Essai histor. sur la Puiss. Tempor. d. Papes*, 2 Edit. *Paris*, 1810 p. 269. BRANDT, *Hist. d. Reform. in de Nederl.* bl. 102 volgg.

Hij erkende in het Besluit van 18 Januarij 1817, betreffende *de afkondiging der wetten*, dat hij, gehoor willende geven aan hetgeen men hem had onder 't oog gebragt, zijn vroeger Besluit van 27 November 1816 dien ten gevolge veranderde. (*) » Il nous a été *représenté* que" &c. (†) » Bénissons le Ciel," merkt hierbij teregt TOULLIER aan, » de vivre sous un Gouvernement qui, *sur les représentations* qu'on lui fait, se hâte de réparer les erreurs qui se sont, contre son intention, glissées dans ses Ordonnances." Gelukkig niet alleen het Volk, maar ook de Vorst, die tijdig aan de wenschen zijner onderdanen voldoet, en zich aan het lot derzulke spiegelt, welke, door hunne onverzettelijkheid, met den troon, somtijds tevens het leven verloren!

(*) *Droit Civil Français*, I. 61. (4e. Édit.)

(†) PASQUIER, *Lettres :* » C'est un mal commun à tous Roys, de ne recognoistre jamais leurs fautes, *quand ils sont visitez de Dieu.* » CHÂTEAUBRIAND, *Essai hist. sur les Révol Ancienn. & Mod.* II. 347 (1826.) Over NAPOLEON's stijfhoofdige volharding bij hetgeen hij zelf wist, dat onregtvaardig was, z. DE BOURRIENNE, Mémoires, III. 192. De eerste Koning van *Wurtemberg* scheen dit van zijn' Beschermer overgenomen te hebben. Na den val van dezen, werd hij rekkelijker. ARNDT, *Raadgev. aan het Weener-Congres*, bl. 64. MOHL, *Staatsrecht v. Weurttemberg*, 1829, 1 B. s. 52: *der Verfassung-streit.*

AANVULLING.

Bij de *Resolutie* der *Staten van Holland*, op bl. 9 vermeld, voege men die der Staten van *Friesland* van den jare 1663. Huber, *Heed. Rechtsg.* IV B. Kap. 12 n. 14. bl. 679, zegt daarvan: »De Saken van *Policy* ende van *judicature* zyn dikwils onder elkander *vermengt*, ende vallen daer over somtydts *haperingen* tusschen de *Hooge Collegien*, die de Heeren Staten wel hebben willen *reguleren* door de bekende *Resolutie van den jare 1663.* maer ook in desen wordt bevonden 't geene allezins waer is, dat *materien* in een omtrek van veelerhande *feiten* bestaende zeer qualyk in 't algemeen te *reguleren* zyn." Z. ook v. Zurck, *Cod. Bat.* v. Hof § IX, X, XXXI, XXXII: »*Verraderyen*, *muiteryen*, *seditien*, *mishandelingen van 's Lands munitien*, *vivres* en andere goederen, *valse munten*, en diergelijken, daer over *korte expeditie* moet gaen, is aen de Heeren *Gecommit-*

teerde Raden gelaten. *Resol. Holl. 11 Martii 1589 n. p.*" Indien men het te regt staan voor *Gecommitteerde Raden* als niet zeer geruststellend beschouwt, is er tusschen die opgave, en den inhoud van Art. 554 *C. d'Instr. Crim.* (*) nopens de *speciale Hoven*, geene gelijkheid te ontkennen.

(*) Verg. ook de slotbepaling van Art. 433 C. Pénal, voor zoo verre de vervolging, wegens *mishandelingen van 's Lands munitien en vivres*, aldaar geheel aan den wil der *Regering* overgelaten wordt.

GESCHIED- EN *LETTERKUNDIGE*

HERINNERINGEN.

REGT VAN PETITIE (DOLEANCIE) IN HET VOORMALIGE FRIESLAND.

Bij Placaat van 14 Februarij 1678 was hetgeen men *doleancie*, of *klachte over de Regeeringe* noemde, tot de misdaad van gekwetste hoogheid gebragt. Het onderteekenen van eenige *seditieuse* geschriften tegen het Bestuur was aan alle ingezetenen, op straffe van 50 gouden Friesche rijders, verboden; die anderen daartoe aanzetten, of zoodanige geschriften ter teekening aanboden, verbeurden *honderd* gelijke rijders boven *arbitrale correctie*, en, indien zij die boete niet konden voldoen, ondergingen zij eene openbare *geeseling* (1).

(1) HUBER, *Heedend. Rechtsgel.* VI B. XVI K.

Van *seditieuse* geschriften, welke oproer en verandering zochten te bewerken *onder schijn van reformatie*, onderscheidt de beroemde HUBER »onberispelyke *doleancien*," waarvan hij in het breede de vereischten opgeeft. »Edoch, alsoo die conditien seer swaerlyk konnen in acht genoomen worden", zegt hij, »dat het best is *t'eenemael* van *doleancien* af te houden, dat toch in een vrye Regeeringe niet *zeer* noodtsakelyk is, *omdat men niet moet twyvelen*, of, daer sooveel *Regenten* zyn, die het meest aen 's Landts welvaren is geleegen, *sullen wel 't beste bezorgen*, soo veel de boosheyt der menschen ende tyden kan toelaten."

Die welmeenende raad verschilt niet veel van het geliefd stelsel, waarvan men nog in onze dagen hoort: »Bemoei U met Uwe eigene zaken, en laat de Staatsaangelegenheden over *aan die daarvoor zijn*." — Verder wijst HUBER den weg aan, door de *onberispelyke doleanders* (*doleanciers*) te volgen: zij moesten zich namelijk wenden tot de *volmachten* der Staten, »ofte, by onbillyke weigeringe,

aen de respective *Grietenyen* en *Steden*, als hare *Committenten;* daerby geen *satisfactie* krygende, moeten zy," gaat onze Landgenoot voort, » het *Gode* beveelen, en haer gerust houden."

Ligtelijk is het te begrijpen, hoe velen tot *doleren* lust gevoelden, als zij zulk eene uitkomst in het verschiet zagen, en daarenboven in het gevaar verkeerden van *seditieus* te hooren verklaren, wat hun *onberispelyk* toescheen.

Wel zegt HUBER, dat eene » onberispelyke *doleancie* meermalen ten goeden einde, en met goede uitwerkinge is geschiedt (1)."

Waarschijnlijk echter geschiedde dit vóór het gemeld Placaat. Zeker, was het naderhand voorzigtiger, *de Heeren* in vrede en wijsheid te laten regeren.

UITZONDERINGS-WETTEN. VOORBEELDEN.

Er kunnen ongetwijfeld noodlottige omstandigheden bestaan, die eene buiten-

(1) Bl. 932.

gewone, tijdelijke voorziening gebiedend vorderen; waarin, tot behoud der Maatschappij, de burger het genot van sommige zijner duurste regten verliest, en, naar het edel gezegde van MONTESQUIEU (1), het beeld der Vrijheid met een' sluijer wordt omhangen. Dan zwijgen die wetten, waarop hij zich jegens den vreemdeling beroemde; gewillig brengt hij die voor het lieve Vaderland aan enkelen, soms aan een' eenigen, ten offer. Consuls worden met de Dictatoriale magt bekleed: Ministers eeren niet langer het schild der persoonlijke vrijheid in de *Habeas corpus-Acte.* (2)

Maar, verdwijnen de gevaren, met hen gaat dan ook de gewettigde willekeur te niet: de regten herleven, immers, dáár, waar men verlicht genoeg is, om te zien, wat de Geschiedenis van alle Volken leert, dat één bestaand misbruik aan vele an-

(1) *Esprit des Lois*, L. XII. Chap. 19.

(2) CHÂTEAUBRIAND, *La Monarchie selon la Charte*, p. 51, (*Paris*, 1816,) merkt aan: » En Angleterre, lorsque *l' Habeas Corpus dort*, la liberté de la presse *veille*." --- Over de uitzonderingswetten, na den moord van den Hertog VAN BERRY voorgedragen, leze men de *Hist. de la Restauration*, T. VI. p. 282.

dere het aanzijn heeft gegeven. — Onze Voorvaderen, hiervoor beducht, verzochten en verkregen meer dan eens *Acten van non-praejudicie* (1), en beloften van hunne *privilegien onverkort* te bewaren. En toch, hoe verderfelijk was niet één kwaad voorbeeld, waarop men zich later beroepen kon! — Vóór allen, zijn de Engelschen op hunne hoede voor insluipende overtredingen hunner Grondwetten: zij, die weten, dat de vrijheid door niets gemakkelijker, dan door zorgeloosheid en lijdelijkheid, verloren wordt. Voor niets vreezen zij meer, dan voor het aanhalen van *voorbeelden* bij min gewigtige, soms volstrekt ongelijke gebeurtenissen. Een *precedent*, zoo als zij het noemen, jaagt hun schrik aan. Van een voorbeeld, mee-

(1) Onder deze is merkwaardig de *Acte*, door PHILIPS II. A. 1557 verleend, bij het gebruiken der *Walsche*, in plaats der *Duitsche taele*. - Z. daarover Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, *Register*, V. 104, 105, 110. De *Acte* zelve vindt men bij MEERMAN, *Aanmerk. op het Parallel. Rerumpubl.* van H. DE GROOT, III. 496.

» Soe is 't dat syne voirschreeve K. M. -- heeft geseid en verklaert -- dat de voirschreeve communicatie in de Walsche taele de voirschreve Staeten van Holland niet en sal moogen præjudicieren, noch 't selve getoegen worden in consequentie voir toekoomende tyden. -- Gedaen te Bruessele. PHILIPS."

nen zij, wordt weldra een regel gemaakt, en deze uitgestrekt tot in het oneindige (1). Eene waarheid, welke reeds CICERO bij ondervinding kende (2). — Andere Volken integendeel, die den gang des Bestuurs niet alleen niet even naauwlettend gadeslaan, maar het nemen van zoogenaamde *veiligheids-maatregelen* zelfs uitbundig toejuichen, waar gewone middelen geheel toereikend zouden geweest zijn, verhaasten den dag der volkomene vernietiging van hunne staatkundige regten, nadat zij ongevoelig bijna alle, een voor een, waren verkracht. — Zij verdienen inderdaad beroofd te worden van hetgeen zij niet wisten, bij gedeelten te handhaven. Of, zijn zij der vrijheid waardig, die, uit hunnen diepen slaap ontwakende, verwonderd vragen, wie hun de ketenen heeft aangelegd?

(1) JUNIUS, Letter IX en XI. BACO, *Legum Leges*, Aphor. XV: » Statuta, quæ manifesto *temporis* leges fuere, atque *ex occasionibus Reipublicæ natæ*, satis habent, si se *in propriis casibus* sustinere possint. -- Consequentiæ non est consequentia." Voeg daarbij PAULUS, L. 162 D. *de verb. sign.*

(2) *Epist. ad Div.* IV. 3. » Quod *exemplo* fit, id etiam *jure* fieri putant, sed *aliquid*, atque adeo *multa addunt et afferunt de suo.*"

OORDEEL VAN PHILIPPE DE COMINES OVER DE ENGELSCHE STAATSREGELING.

Eerst sedert ongeveer eene eeuw heeft de Engelsche Staatsregeling in hooge mate de belangstelling van het Vaste-land van Europa gewekt.

De omwenteling, welke WILLEM III op den troon van Groot-Britannië verhief, gaf aan dien Staat een nieuw leven, en eerlang een' beslissenden invloed op het Wereldtooneel, door de onbelemmerde ontwikkeling der beginselen van het vertegenwoordigend stelsel.

Datzelfde Engeland, weinige jaren te voren, zoo diep in de achting van vreemde Mogendheden gedaald, wischte de schande zijner vernedering uit, en zag zich met eer overladen. — Aan het hoofd van het Bondgenootschap tegen Frankrijk geplaatst, voerde het een' tijd lang den schepter te lande, zoowel als ter zee: de roemrijke dagen van *Crecy*, *Poitiers* en *Azincourt* herrezen te *Hochstett*, *Ramillies* en *Malplaquet*. — Ook na den Utrechtschen

vrede, bleef het aanzien van Engeland in het Statenstelsel van Europa groot: gedurende twintig jaren, waarin de wijze staatkunde van WALPOLE de uitbarsting van een' algemeenen oorlog verhinderde, vermeerderde het in stilte zijne magt; en, werd later het zwaard getrokken, het bewees bij *Dettingen* en *Fontenoy*, van de deugd der voorouderen niet ontaard te zijn. Doch, nog hooger klom de nationale trots, toen Lord CHATHAM zijn Vaderland allerwege had doen eerbiedigen. Nooit vond een Minister zooveel krachts in de openbare meening. Zijn Bestuur was niet sterk door legers en vloten, maar, door de achting, liefde en eerbied zijner medeburgers. Het was, gelijk een tijdgenoot zich te regt uitdrukt (1), in hunne *harten* gevestigd. Zijn heldenmoed steunde op die grondzuil van den Staat, op het *crediet*, het-

(1) The ministry was not only established in *outward form*, --- » *but even in the hearts of men*," as BOLINGBROKE says. *A Review of Mr.* PITT's *Administrat.*, p. 26. London, 1764. (4 th. Edit.) Een tegenhanger van: *A Review of* Lord BUTE's *Administrat.* ibid. 1763. --- Het Bestuur van PITT duurde van 20 Oct. 1756 tot 5 Oct. 1761.

welk de fiere Staatsman bij een vrij Volk verdiend en verkregen had. Hetgeen andere Ministers te vergeefs door lage middelen, door list en omkooping hadden trachten te verwerven, verwierf hij door eene grootsche handelwijze, door de rondborstige, onbekrompene blootlegging zijner beweegredenen en daden. Vertrouwen had vertrouwen gebaard: ziedaar zijn eenvoudig geheim, en dat van elke verlichte Regering.

Tot welke overdenkingen dit schouwspel elders aanleiding gaf, waar men van eene zoodanige overeenstemming tusschen Volk en Vorst niets wist of bespeurde, is niet moeijelijk te gissen.

Maar, vóór MONTESQUIEU en VOLTAIRE, ja, vóór het aanbreken van den dageraad der Hervorming, had een uitstekend Staatsman en Geschiedschrijver, door het voorbeeld van Engeland overtuigd, de voordeelen van zulk een *gemeen overleg*, van eene volksvertegenwoordiging begrepen. Ik bedoel PHILIPPE DE COMINES, Minister van KAREL DEN STOUTEN, LODEWIJK XI en KAREL VIII.

Het kan niet onbelangrijk zijn, te lezen, wat de scherpzinnige Heer van ARGENTON, de Man, die, in de gewigtigste betrekkingen, met het geoefendst oog, een voornaam gedeelte van Europa had doorkruist, omtrent de Engelsche Staatsregeling in zijne Gedenkschriften heeft aangemerkt (1).

Schoon hij het onzalig tijdvak van den bloedigen burgeroorlog beleefde, door de huizen van YORK en LANCASTER verwekt, en getuige was der snel op elkander volgende omwentelingen, die den ondergang van de edelste geslachten en de verheffing van het huis van TUDOR op de puinhoopen der Aristocratie, de schijnbare vernietiging der duur gekochte vrijheden bewerkten, bezat COMINES te veel doorzigt, om aan de Staatsregeling te wijten, wat de heerschzucht van eenige

(1) Ik heb de uitgave van LENGLET DU FRESNOY gebruikt. *Londres et Paris*, 1747, 4 Voll. 4o. Over COMINES zie men DE BARANTE, *Hist. des Ducs de Bourgogne*, XVII. 167, (kl. uitg. van 1827) 174 enz; Mr. S. DE WIND, *Bibl. d. Nederl. Geschiedschr:* COMINES. Te *Bonn* is in 1832 in het licht verschenen eene prolusio academica van LOEBELL: de Philippi Cominæi fide historica. 8o. maj.

Grooten veroorzaakt had. — Intusschen zegt hij dit van de heillooze wisselingen van het lot en andere rampen, welke Engeland, in zijne dagen, troffen:

» Et ainsi, de ma souvenance, sont morts en ces divisions d'Angleterre, bien *quatrevingts* hommes de la lignée Royale d'Angleterre (1). En *onze* jours le Comte de WARWICK gagna tout le royaume d'Angleterre, et EDOUARD IV le regagna en *vingt* (2). Ainsi vont les révolutions chez cette Nation: tout y est extrème de quelque manière que ce soit."

Na deze ongunstige beoordeeling zal de lof, dien COMINES aan de afbakening der magten in hetzelfde Rijk geeft, wel niet partijdig kunnen heeten (3).

(1) *Mémoires*, L. I Ch. VII. *Digression sur les Estats, Offices et ambitions, par l'exemple des Anglois.* L. III Ch. IV. spreekt hij van *soixante ou quatrevingts*, dat eenigzins verschilt. (Verg. ook HALLAM, *Hist. Constit. d'Anglet.* IV. 159.) L. II Ch. II en VIII. *Division des Maisons* D'YORK *et de* LANCASTER. --- L. III, Ch. VII.

(2) Met hulp der Nederlanders. WARWICK, weet men, ontving den bijnaam van *Kingmaker.* Z. over zijn onrustig karakter en zijne schraapzucht, SIR JAMES MACKINTOSH, *Hist. of Engl.* Vol II. 45--49. (*Paris*, 1831).

(3) *Mémoires*, L. V. Ch. XIX. --- (Dit uittrek-

» Or, selon mon advis, entre *toutes* les Seigneuries du monde dont j'ay connoissance, où la chose publique est *mieux* traitée, et ou règne *moins* de violence sur le *peuple*, et où il n'y a nuls édifices abbatus, ny démolis pour guerre, c'est *Angleterre*, et tombe le sort et le malheur *sur ceux qui font la guerre.*" (de Aanzienlijken.) — » Mais (1), les choses y sont *longues;* car le Roy ne peut entreprendre un *tel œuvre* (den oorlog,) sans assembler son *Parlement*, qui vaut autant à dire comme les trois Estats, *qui est chose juste et saincte* (2), *et en sont les Roys plus forts et mieux servis*, quand ainsi le font en semblables matières. — Quand ces Estats sont assemblez, il déclare son intention: et demande aide (*bede*) sur ses sujets: car il ne se lève *nuls* aides en Angleterre, si ce n'est pour *passer en France*, ou *aller en Écosse* (3), ou autres frais semblables: et *très-volontiers et bien libéralement* ils les octroient et accordent, et

zel vermeldt ook MACKINTOSH, ibid. p. 79.) COMINES was almede zeer met het toenmalig *Venetië* ingenomen. L. VII. Ch. XVIII. SISMONDI, *Hist. d. Républ. Ital. du M. A.* IX. 45. (Ed. *Wahlen*).

(1) L. IV Ch. I.

(2) Zoo zeide in 1560 de Kanselier de l'HÔPITAL: » Il n'est acte tant digne d'un Roi, et tant propre à lui, que de *tenir les Etats.*" VILLEMAIN, *Mélanges*, II. 103.

(3) Eene zonderlinge uitdrukking, ter aanduiding van een' veldtogt tegen die vermeende erf-vijanden.

specialement pour passer en *France*. Et est bien une *pratique* que ces Roys d'Angleterre font, quand ils veulent amasser argent, que *faire semblant* d'aller en Écosse ou en France, et faire armées: et pour lever grand argent, ils font un paiement de trois mois et puis *rompent* leur armée, (1) et ils ont reçeu l'argent *pour un an*. Et ce Roy (Eduard IV) estoit tout plein de cette *pratique*, et souvent il le fit."

Met genoegen ontwaart men, hoe de schrandere Staatsman der XV^de^ Eeuw, aan wiens helderen blik de misbruiken niet ontglipten, het voordeel van eene vertegenwoordiging, beide voor den Koning en de Natie, doorgrondde. Hetgeen hij zegt, bij gelegenheid van de bijeenroeping der Staten-Generaal van Frankrijk in 1483, is nog minder dubbelzinnig.

Er waren lieden, welke het vergade-

(1) De kunstgreep van de, tot bepaalde einden ingewilligde gelden, tot *andere* te besteden, is ook aan sommige der tegenwoordige Constitutionele Regeringen niet vreemd. --- In Statut. 2. c. 1. van het 18de jaar van Eduard III vindt men al verordend: » Issint que les deniers *de ce* levez soient *despendus* en les *besoignes* a eux *monstez a cest parlement*, par avis des grauntz *à ce assignez*, et que les aides de la *Trente* (de rivier de *Trente*,) soient *mys en defense de North*." Z. bij Hallam, *Hist. Constit. d'Anglet.* III. 311; IV. 152.

ren der Staten, als verderfelijk voor het Koninklijk gezag, afschilderden.

» Et disoient quelques-uns de petite condition et de *petite vertu*, et ont dit par plusieurs fois depuis, que c'est un crime de *lèse-Majesté*, que de parler *d'assembler les Estats*, et que c'est pour diminuer l'autorité du Roy; et ce sont ceux qui commettent ce crime envers Dieu et le Roy et la chose publique; mais servaient et servent ces paroles à ceux qui sont en autorité et crédit, *sans en rien l'avoir mérité*, et qui ne sont *point* propres d'y être, et n'ont accoutumé que de *flageoler et fleureter en l'oreille*, — et *craignent* les grandes assemblées (1), de peur qu'ils ne soient *connus*, ou que leurs œuvres ne soient *blâmées*. -- *Et si vous dis*, que les Roys ou Princes en sont *trop plus forts*, quand ils entreprennent quelqu'affaire *du consentement* de leurs subjets, et en sont plus craints de leurs ennemis (2)."

Comines schroomt eindelijk niet, te verklaren, dat geen Koning of Heer ter wereld, buiten zijne domeinen, een' pen-

(1) Willem I gaf aan Margareta van Parma hetzelfde te verstaan. Door alle eeuwen heen, hoort men zulke waarheden uit den mond der grootste Mannen.

(2) *Mémoires*, L. V Ch. XIX. -- De laatste zinsnede wordt door Hallam aangehaald: *l'Europe au M. A.* I. 316.

ning van zijne onderdanen heffen kan, zonder toestemming van hen, die moeten betalen (1). »*On pourroit respondre*", dus vervolgt hij, »*qu'il y a des saisons qu'il ne faut pas attendre l'assemblée, et que la chose seroit trop* longue *à commencer la guerre et à l'entreprendre; je respond à cela* qu'il ne faut point tant haster, *et l'on* a assez temps."

Weinige hovelingen, voorwaar, vooral in dien tijd, hebben zulk eene taal gesproken. Maar, hier sprak een hoveling, met een bij uitstek goed oordeel begaafd, en wiens eenvoudigheid geene sierlijke, vleijende kunst had bedorven (2).

Wanneer wij met voldoening het gevoelen van COMINES aanhalen, spreekt het nogtans van zelf, dat wij ons met hem eene Vertegenwoordiging voor den geest stellen, die, in den eigenlijken zin, *natio-*

(1) » Sinon par *tyrannie* ou *violence*."

(2) DON DIEGO DE SAAVEDRA FAXARDO, *República literaria:* » FELIPE COMINEO SEÑOR DE ARGENTON, cuya frente en quien obra la *naturaleza* sin ayuda del *arte* tendida, descubre su *buen juicio.*" BUCHHOLZ, *Handb. d. Spanisch. Sprache u. Litterat.* I. 335. *Berlin*, 1801.) SAAVEDRA was een voortreffelijk Staatsman, die, bij de vredehandeling te *Munster*, Spanje vertegenwoordigde.

naal, de tolk der openbare meening mag heeten. Zooveel steuns eene Staatsvergadering aan den Troon bijzet, welke naar waarheid uit het Volk is voortgekomen, en zijne behoeften en wenschen eerbiedig, doch onbewimpeld voordraagt, zoo bedriegelijk is de aanwinst, door de toestemming van Kamers verkregen, waarin men vruchteloos eene vertegenwoordiging zoekt. Voor het oogenblik meent men bij zulk eene huichelarij te winnen, om, in het vervolg, onherstelbare verliezen te lijden. Dat men liever aan de stelling van BACON (1) denke, die geen ondragelijker juk kent, dan dat van slechte wetten. De dwingelandij van een *zoogenaamd* Constitutioneel Bestuur, hetwelk alle zijne begeerten door een slaafsch, veracht Parlement laat wettigen, is daaraan volkomen gelijk. Niets toch mishaagt meer, dan hetgeen *gezegd* wordt, met aller wil te geschieden (2).

(1) BACO, *Legum Leges*, Aphor. LIII: » Dicit propheta:" *Pluet* super eos *laqueos:* non sunt autem *pejores* laquei, quam *laquei legum*." -- MONTESQUIEU, *Grandeur et Décad. d. Rom.* Chap. XIV.

(2) PLINIUS, *Panegyr.* cap. 76. » Nulla magis om-

Wie aan de minachting denkt, tot welke, bij oude en nieuwe Volken, wetgevende Vergaderingen vervielen, die zich voor het geweld ootmoedig in het stof bogen, nu eens blinde werktuigen van een' vermetelen Alleenheerscher, dan weder van eenige weinigen, of wel van eene doldriftige, hollende menigte; wie aan den Romeinschen Senaat van SYLLA en TIBERIUS, aan het Parlement van HENDRIK VIII en CROMWELL, aan de Nationale Conventie van 1792, 1793 en 1794 en den Senaat van NAPOLEON denkt, weet, dat dit geene ijdele bespiegelingen zijn. — Maar, uit de vernedering dier Staatsligchamen, ontspruit, in 't bijzonder, voor den Vorst, nog een ander gevaar: niet alleen gaat de zedelijke magt hunner overeenstemming met zijn Bestuur allengs verloren, — er is meer: in voorspoedige tijden gewoon van zijne wenken te vliegen, en zich, hetzij met stilzwijgende, hetzij met openlijke verloochening van vroeger uitgebragte meeningen, voor hem in alle bogten te wringen,

nibus *displicent*, quam quæ *sic* fiunt, *tamquam* omnibus *placeant*." TACITUS, *Annal.* VI. 12. » Id pro lege erat et Sctum *dicebatur*."

scharen die Vergaderingen zich, in de dagen des ongeluks, het eerst onder de vijandelijke banieren. De valsche vrienden van den verdwaasden Despoot worden even valsche vrienden van zijnen overwinnaar: met denzelfden mond, waarmede zij de kruipendste vleijerijen uitten, braken zij tegen den gevallen Afgod schaamteloos de bitterste verwijten uit, even als of daarvan niet het meerendeel door hen verdiend ware (1), die zich tegen zijne begeerten niet hadden verzet, toen vrees of kuiperij (2) hunne tongen boeide.

Opmerkelijk is bij COMINES de vermelding der *vrijgevigheid* van het Engelsch Parlement. Dikwijls toch, wordt over de

(1) Met reden klaagde NAPOLEON in zijne Proclamatie aan het leger van 5 April 1814, te vinden bij DE BOURRIENNE, *Mém.* T X. 97 suiv. (1830) in dezer voege, over de laaghartigheid van den Senaat: » Il ne rougit pas de faire des reproches à l'Empereur, sans remarquer que, comme premier corps de l'Etat, *il a pris part* à tous les évènemens. Il est allé si loin, qu'il a osé accuser l'Empereur d'avoir changé les actes dans leur publication. Le monde entier sait qu'il n'avait pas besoin de pareils artifices. Un *signe* était un *ordre* pour le sénat, qui toujours faisait *plus* qu'on ne désirait de lui."

(2) » Isti pretia maxuma ob *tacendum* accipiunt." C. GRACCHUS, (*Orat. quâ legem Aufeiam dissuasit*) *Orat. Rom. fragta* p. 121 (edit. Meyer.)

zucht tot beknibbeling der wetgevende Vergaderingen geklaagd, en, in landen, waar zij nog niet bestaan, raadt men wel eens deswege hare invoering af. In onze dagen evenwel zijn hier te lande, in Duitschland en Engeland, bijna geene begrootingen van Staats-uitgaven verworpen; en, wat Frankrijk betreft, zal het overbodig wezen, iets meer te zeggen, na de volgende spotternij van PAUL-LOUIS COURIER, die, in den verdichten brief van LODEWIJK XVIII aan FERDINAND VII, LODEWIJK deze woorden in de pen geeft: »*J'aime* l'absolu, *mais* ceci .... *pour le* produit, *ceci vaut mieux. Le* représentatif *me convient à merveille*, pourvu toutefois *que ce soit* moi *qui* nomme *les députés du peuple, comme nous l'avons établi en ce pays fort heureusement. Le représentatif de la sorte est une* cocagne, *mon cousin. L'argent nous arrive à foison* (1)."

Doch, eene bij het Volk geliefde Regering wraakt alle onedele kunstenarijen: zij behoeft noch omkooping der Afgevaar-

(1) *Pièce Diplomat. extraite des Journaux Anglais.*

digden, noch begeving van ambten en ridderlinten, noch ook een verkiezing-stelsel, waardoor de Natie niet meer verkrijgt, » dan het weinig beduidend recht, om tot de benoeming van hare vertegenwoordigers den naam te hebben van mede te werken (1)", en onverschillig blijft voor de handelingen en beraadslagingen van eene Staatsvergadering, aan wier vorming zij slechts onmerkbaar deel neemt (2). Bezit de Regering het algemeen vertrouwen, stemmen hare inzigten met die der meerderheid overeen, weet zij, ten openbaren nutte, van der burgeren geestgesteldheid partij te trekken, hare ontwerpen van wet, van begrootingen, zullen, uit geene laakbare, partijdige bedilzucht, een naauwlettend onderzoek ondergaan; is het nood, men zal zich, zonder moeite, derzelver aanneming getroosten, al konden zij hier

(1) Mr. R. METELERKAMP, (thans lid van den Raad van State,) *De toestand van Nederland, in vergelijking gebragt met die van eenige andere landen van Europa*, *Inleid.* bl. 10. (1804.)

(2) De veelvuldige trapswijze verkiezingen heeft men geestig bij *watervallen* vergeleken. Verg. (A. W. REHBERG, den bestrijder der groote Fransche omwenteling) *Constitutionelle Phantasieen eines alten Steuermannes.* (*Hamburg*, 1832.)

en daar, veel beter zijn. Geene opofferingen zullen te duur schijnen, wanneer het Bestuur den volksgeest behoorlijk kent, en even gelukkig leidt, vooral, wanneer niemand gegronde reden heeft, aan de regtschapenheid en belangelooze pligtsbetrachting der Staatsdienaren te twijfelen. Is het onbillijk, dat 's Volks vertegenwoordigers ten laatste hun wantrouwen betoonen, na hunne bereidwilligheid herhaalde malen, op het schandelijkst, te hebben zien misbruiken? Dat zij, die, in de onderscheidene gewesten, den nijveren ingezeten, ter naauwernood, het dagelijksch brood voor zich en de zijnen zien verdienen, weigeren de hand te leenen tot eene ongeoorloofde verkwisting van 's Lands penningen, of mede te werken tot de verwezenlijking van hetgeen zij, met het overgroot getal hunner Landgenooten, als nadeelig voor den Staat beschouwen? — Zoo had de toomelooze ongebondenheid van Karel II van Engeland, nog meer zijne geveinsdheid, de aanvankelijke milddadigheid van het Parlement gestuit: in de eerste jaren, had hij van hetzelve geene

geringe sommen verkregen; de bron werd gestopt, toen men zijne verspillingen, en tevens, zijn' verraderlijken toeleg zag. Het was de bekrompenheid van het Huis der Gemeenten niet (1), welke den weleer aangebeden Vorst tot LODEWIJK's huurling vernederde; te snel had hij zijn' overvloed verslonden, en ligtte te spoedig het masker af.

Daarentegen, vond de tweede PITT in zijn langdurig bestuur, te midden van bijna onoverkomelijke moeijelijkheden, dezelfde toejuiching, die zijn' grooten Vader gesterkt had. Ook de zoon had slechts tot den oorlog tegen Frankrijk aan te manen:

(1) *Zelfs de civile lijst* van LODEWIJK XVI werd door de Nationale Vergadering, op eene onbekrompene wijze, geregeld. Men weet, dat zij 25 millioenen franken bedroeg. (Art. 1 der wet van 26 Mei 1791. *Lois et Actes du Gouvernement*, III. 275. (*Paris*, 1806.) LACRETELLE, *Hist. de France*, VIII. 48, hoewel een hevig vijand der omwenteling, merkt hieromtrent aan: » Des qu'il (de Koning,) eût fait connaitre son voeu, l'Assemblée se fit une loi d'y satisfaire." NAPOLEON's civile lijst was eveneens op die som genaamd. Z. het *Sénatus-Cons. Organiq.* van 28 Flor. an XII, Art. 15, waarbij intusschen moet gelezen worden het *Sénat. Cons.* van 30 Jan. 1810 (*Bulletin des Lois*, T XII, 4e *Série* no. 263). Verg. over hetzelfde bedrag der civile lijst van LODEWIJK XVIII, de wet van 8 Nov. 1814. TOULLIER, *Droit civil franç.* VI. 139; *Hist. de la Restaurat.* II. 104.

men ging op zijn woord en eerlijkheid af, gaf ruimschoots de daartoe benoodigde gelden, en vroeg van hunne bepaalde aanwending niet eens rekenschap. Met PITT's betuiging, dat alles voor de zaak van het Vaste-land was besteed (1), hield alle aanvraag tot verdere inlichting dadelijk op. Bij zijn' dood bleek het, dat de naauwgezette Staatsman dit onbegrensd vertrouwen ten volle waardig was: 's Lands dienst had hem verarmd.

Toevallig brengt dit voorbeeld van de kracht, welke eene Regering in de medewerking der Volksvertegenwoordiging vindt, ons terug tot den nationalen afkeer der Engelschen van de Franschen, zoo nadrukkelijk door COMINES vóór meer, dan drie eeuwen, vermeld. Niettemin moet de vraag nog beslist worden, hoe stellig ook door SCHILLER beantwoord:

» Denn *ewig* bleibt es wahr! *Franzoesisch* Blut
Und *Englisch* kann sich redlich *nie* vermischen (2)."

(1) " For *continental* uses." BIGNON, *Hist. de France depuis le XVIII Brumaire*, Vol. I. Ch. 2.

(2) JUNGFRAU VON ORLEANS, II *Aufz.* 1 *Auftritt.*

Elders (1) zegt hij veel schooner:

» Es schwinde
Der Argwohn zwischen beyden Nationen,
Und ein vertraulich Band umschlinge fortan
Die Kronen *Frankreich* und *Britannien!*"

ENGELSCHE KONINGSGEZINDEN. VALSCHE REPUBLIKEINEN.

Het volgend verhaal treft men bij BURNET aan:

» In het tiende jaar der Engelsche Republiek, hielden zich vele Koningsgezinden en zoogenaamde *Kavaliers* met staatszaken onledig. Zij voerden den toon van warme Republikeinen: het Hof zelf had hun daartoe van buiten den last gezonden. Zij moesten, zoo veel mogelijk, in alles aan het Bewind tegenstand bieden, zijne maatregelen belemmeren, het aldus inwendig verzwakken, en in het oog der vreemden vernederen. Gaf iemand der tegenpartij zijne verwondering over die groote verandering te kennen, en vroeg hij, hoe zij, heethoofdige Koningsgezinden, eensklaps ijverige voorstanders, ja woedende voorvechters der meest afgetrokkene vrijheid hadden kunnen worden? Zij antwoordden: dat, ten Hove

(1) MARIA STUART, II *Aufz.* 2 *Auftritt.* Klassiek is het werk: *Rivalité de la France et de l'Angleterre.*

opgevoed, en aan hetzelve veel verpligt zijnde, dankbaarheid of gewoonte de drijfveeren hunner vôormalige gehechtheid geweest waren; maar, dat zij, na den val van het Hof, tot de grondbeginselen, in elk menschelijk hart geprent, en tot reine vrijheidsmin waren teruggekeerd. Vele Republikeinen lieten zich hierdoor misleiden, en versterkten niet weinig de koningsgezinde factie. Doch, in het oogenblik van 's Konings Herstelling, *wierpen* zijne aanhangers *het mom af*, en werden de oude voorstanders van hooge voorregten en onbepaalde alleenheersching. — Toen zeiden zij, dat zij de vrijheid verdedigden, wanneer zij daarin een middel vonden ter dwarsbooming van hen, die *te onregt* het Bewind voerden; dat zij thans, integendeel, nu het Bestuur zijne *wettigheid* had herkregen, meer dan ooit, steunpilaren van het Koninklijk gezag en openbare vijanden der vrijheid waren (1)."

Wien komt, bij het lezen dezer regelen, de taktiek der Fransche Koningsgezinden, na de omwentelingen van 1789 en 1830, tegen-over hen, *die te onregt het Bewind voerden*, niet onwillekeurig in het geheugen? Wie herinnert zich hier niet

(1) Burnet, *History of his own Time*, I. 99, (*Edinburgh*, 1753.) Benjamin-Constant, *des Réactions politiques*, vertaald onder den titel: *Van Wederwerkingen in den Staat*, bl. 61 volg. (*'s Hage*, 1799).

de partij van *Clichy* en den 18den *Fructidor* (1), waarop, even als in de dagen van 5 en 6 Junij 1832, de aanslagen der verbroederde Koningsgezinden en Republikeinen verijdeld werden? Wie denkt niet aan het tastbaar onderscheid tusschen de leer, welke de zegevierende *Gazette de France*, onder het Ministerie van den Prins DE POLIGNAC en vroeger, predikte, — en de verleidende beloften, waarmede zij, sedert vijf jaren, kortzigtige ijveraars onder den standaard van HENDRIK V lokt?

Zoo waar is het, dat uit de vernedering der meest uiteenloopende partijen, veelal eene onderlinge toenadering ontstaat, hetzij de haat tegen den gemeenen vijand hare wraakzucht doe ontbranden, hetzij de zedeloosheid tot de bewerking der onnatuurlijkste verbinding geene middelen spare, die, wanneer het beöogd doel bereikt is, den afkeer der zamengezworenen van elkander duidelijker, dan ooit, verraadt. — In 't bijzonder echter, geldt het ten aanzien der voorstanders van het stelsel van

(1) A. 1797. -- Omstandig spreekt hiervan DE BOURRIENNE in het eerste deel der *Mémoires*. Z. ook de *Hist. de la Restaurat.*, I. 107--112.

terugwerking, dat men, te allen tijde, de opmerkelijkste gelijkheid vindt, niet alleen in de maatregelen, welke zij bezigden, maar ook in de grondstellingen, waardoor zij wilden stuiten en verdringen, of bevestigen en herstellen, wat, naar hunne meening, moest vallen, worden behouden, of, in zijn vorig bezit geplaatst (1).

Hetgeen, na de Herstelling der STUARTS, de bedrogene Republikeinen in Engeland ondervonden, ondervonden in Frankrijk die kundige Mannen, vrienden eener gematigde vrijheid, aan wier eigenbatigen ijver, of ware verkleefdheid, de *Bourbons* hunne terugroeping in 1814 verschuldigd waren (2). Wat BURNET had beschreven, werd ten volle bewaarheid. Of, ving niet

(1) *Zie* dit betoogd in TZSCHIRNER's voortreffelijk geschrift: *Het stelsel der Terugwerking*, (vert. *Deventer*, 1824) bl. 16 volgg.

(2) *Hist. de la Restaurat.* I. 314: » Chose déplorable à dire pour le cœur humain! les *idées* et les *hommes* qui firent cette Restauration, sont devenus par la suite ce que les *Bourbons* ont le plus profondément *détesté* et *proscrit* le plus volontiers!" Vergel. ook wat CHATEAUBRIAND zegt van de beleedigingen, den edelen HIJDE DE NEUVILLE door de Ministers van KAREL X aangedaan, in het *Essai histor. sur les Révol. Anciennes et Modernes*, II. 214 (1826).

de tegen-omwenteling van het oogenblik aan, dat het Bestuur, naar men dacht, genoegzame vastheid verkregen had, om, uit kracht zijner herstelde *wettigheid*, hoe lang zoo meer het oude te doen herleven? Werden niet vele regten aangerand, in de dagen der zoogenaamde *overheersching* verworven, en wier handhaving men bezworen had? Ja, heeft niet bijna overal de Geschiedenis van het Vaste-land van Europa, in de laatste twintig jaren, onder zekere wijzigingen, hetzelfde schouwspel opgeleverd, welligt minder treffend, maar niettemin zigtbaar voor hem, die zijne oogen gebruikt?

FAMILIE-REGERINGEN IN DE REPUBLIEK DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Kan men rondborstiger de *Aristocratie*, zoo als zij in de oude Republiek bestond, verdedigen, dan de Amsterdamsche Burgemeester, Mr. J. RENDORP, haar, in de Inleiding tot zijne belangrijke *Memorien*, verdedigd heeft? Men oordeele:

»Men schreeuwt zeer," zegt hij, »tegen

Familie-regeeringen: 't zy verre, dat ik goedkeure, dat men denkt *alleen* Regent te zyn, om zyne Nabestaanden te bevorderen: maar, zou het beter gaan, als de verkiezingen door de Burgers geschiedden? zyn de meeste dèr gemeene Burgers, en deze zouden zekerlyk het grootste getal in de verkiezingen uitmaaken, *in staat*, om van de hoedanigheden tot het bestuur der publieke zaaken nodig, te oordeelen? — zouden die geene, die door hunne kuiperyen de Gemeente zouden beleezen, of de gunstelingen der geenen, die zig als bestuurders van de menigte zouden opwerpen, tot de Regeering beter geschikt zijn, dan die er tegenwoordig door den invloed van Zyne Hoogheid, of van hunne *Nabestaanden* inkomen (1)?"

Het voorbeeld, onder andere, van Rendorp zelven bewijst, hoe gewigtig die laatste invloed was. Hij erkent (2), voor hetgeen hij was, aan *niemand* verpligting te hebben, dan aan zijnen *Vader*, en aan zijn' *Oom*, den Burgemeester Calkoen.

(1) *Memorien*, I. 16.
(2) *Ibid.* I. 10.

» Door hunnen invloed," vervolgt hij, » ben ik Scheepen, Meester-knaap van Holland, en Directeur van Surinamen geworden: mijne Commissien in de Hollandsche Rekenkamer; daarna het Burgemeesterschap; vervolgens de Commissien in Gecommitteerde Raden, en in de Admiraliteit, ben ik aan de *schikkingen*, die in de Regeering van onze stad plaats hebben, verschuldigd."

Eene dure ondervinding heeft de beantwoording van RENDORP's vragen noodeloos gemaakt. Zij heeft de nadeelen van twee uitersten ontwijfelbaar doen zien. Zij heeft geleerd, dat de keuzen eener, door kuiperijen belezene Gemeente zelden gelukkig zijn; dat, als elk voor Wetgever en Regent wil spelen, er eene wijde deur voor alle verwarringen, voor eene volstrekte regeringloosheid, geopend wordt. Maar ook, heeft zij geleerd, dat, wanneer alleen zekere geslachten groot, rijk, vermogend en vervolgens aan weelde overgeven raken, wanneer geene deugden noch bekwaamheden, maar geboorte en rijkdommen uitsluitend tot eere, aanzien en belooning leiden, de *algemeene* belangen voor *bijzondere* moeten

wijken, terwijl de overige ingezetenen geheel onverschillig worden voor een Vaderland, hetwelk zich als eene stiefmoeder jegens hen gedraagt. En, wat toch kan men van laauwe ingezetenen verwachten, die het welvaren van den Staat niet gemeenschappelijk behartigen (1)?

Wil men weten, hoeveel aanleg en geschiktheid tot het bekleeden dier menigvuldige ambten, over het algemeen, de weinige bevoorregtten bezaten; hoeveel *zij* in staat waren, om, naar RENDORP's uitdrukking, »van de hoedanigheden tot het bestuur der publieke zaaken nodig te oordeelen," RENDORP zelf moge het getuigen, die, in den loop van zijn geschrift, zoo dikwerf wijst op de misslagen, in het beleid der Regering bedreven, en elders (2) aanmerkt: »Het is noodlottig, dat in ons Land, de Jeugd zoo weinig opgeleid word tot de kennisse van zaaken van Staat, en

(1) Lezenswaardig over dit onderwerp is de brave Y. VAN HAMELSVELD: *De zedelijke toestand der Nederl. Natie, op het einde der 18de Eeuw*; 2de *Druk*, bl. 71-73, (1791), 152.

(2) *Memorien*, II, 132. Z. ook I. 51 n., vooral, de scherpe aanmerking van den President Mr. W. SCHORER, bij LUZAC, *Holl. Rijkdom*, IV. 251.

de behandeling derzelve. In de gewoone opvoeding, die gegeven word, word daar schier niet aan gedacht." enz. En evenwel verkregen die jonge lieden door een' vader, broeder, oom, of neef, als bij geboorteregt, den toegang tot Raads- en Staten-vergaderingen!

Met groote scherpzinnigheid heeft een beroemd Geschiedschrijver de oorzaken der erfelijke magt van de Aristocratie te *Venetië* ontwikkeld. Uit eene lange reeks van verborgen aanmatigingen was zij in de XIII^de^ en XIV^de^ Eeuw ontstaan. Eerst, nadat de burgerij haren invloed op de verkiezing van den Grooten Raad ongevoelig had verloren, en zich gewend aan het ingeslopen gebruik der beperking van de keuzen tot zekere aanzienlijke geslachten, eerst toen, droeg de listige Doge GRADENIGO zijne heerschzuchtige ontwerpen voor, die de vrijheid van zijn Vaderland doodden. Het ontwaakte Volk greep naar de wapenen, maar betaalde den vruchteloozen aanval met zijn bloed (1).

(1) SISMONDI, *Hist. d. Républ. Ital. du M. A.* II. 345-348; III. 282-288.

Zulk eene schrikbarende, stelselmatige onderdrukking en welberekende uitsluiting van het *democratisch* beginsel bezoedelt de Nederlandsche Geschiedenis niet, maar toch vindt men daarin een' zigtbaren voortgang op den weg van Aristocratische aanmatigingen, die, ten laatste, op eene wezenlijke *Familie*-regering uitliep. In *Venetië*, waar de Staat, van den aanvang af, op den grondslag der oppermagt van het Volk rustte, was die overheersching te ondragelijker. *Hier*, integendeel, verried, reeds onder de oppermagt van den Hertog of Graaf, de Staats-inrigting, bepaaldelijk, de zamenstelling der stedelijke besturen, zoozeer hare Aristocratische strekking, dat de verandering van regeringsvorm, ten gevolge van den opstand tegen Spanje, van eene *absolute Monarchie* — *tot eene Regering der Notabilen* (1), aan de groote meerderheid der nieuwe Republikeinen niet vreemd konde schijnen. Reeds lang te voren, was de invloed der burgerij, hoe beperkt dan ook, in vergelijking met de magt der

(1) Woorden van H. DE GROOT, in de *Memorie van myne intentiën en notabile bejegeningen*.

Italiaansche, Spaansche en Vlaamsche Gemeenten, allengs aanmerkelijk verzwakt. De vereeniging, vooral, der meeste Nederlandsche Gewesten onder éénen Gebieder, welke de partijschappen tot zwijgen dwong, had ook de stem van gilden en hoofdmanschappen, voor een goed gedeelte, doen zwijgen. De geduldige afstammelingen der vrijheidlievende burgers, wier heldenmoed of goud de schoonste privilegiën had verworven (1), zagen het zorgeloos aan, dat een hunner gewigtigste regten, het kiesregt, — een erfdeel van *velen*, — om zoogenaamde redenen van Staat, aan eenige *weinige* uitverkorenen, naar willekeur, werd toegekend. Hetgeen weleer van » een yders *middelen*" afhing, en » niet aen de uytleggingе van de Heeren stond," werd te *Hoorn* » tot oordeel der *Vroedschap*

(1) Velius, *Chron. v. Hoorn*; (uitg. van 1740) bl. 577. » De stads oude Privilegiën, gegeven by Hertog Jan van Beyeren in 't jaar 1422 houden, dat *alle* Burgers, die 10 pond Schots hebben of daer en boven, of die tot 250 Nobelen gegoed zyn, of daer en boven, *te Lote*, of (zoo wy nu seggen) *te Boon* sullen gaen op *de verkiesing* van de Magistraten. -- Hier in is naderhand (*voor* of *na* de *Troubel* weet ik niet) yets veranderings geschied." enz. -- Z. dit Privil. by Velius, bl. 38-40, en Mieris, *Groot Charterb.* IV. 652.

gebragt." Deze verminderde het getal der kiezers, » alsoo veel luyden, naar men dacht, wel goeds genoeg hadden, maar anders ongeschikt en onbequaem waren, dikwils ook de vyanden van gemeene Regeringe."

En, wat werd er van den invloed der *Gilden*? Nog vóór de afzwering van PHILIPS, vóór het uur, waarop het Vaderland zich onafhankelijk verklaarde, behaagde het den Staten, te bepalen: » dat voortaan geene Steden des Gemeenelandszaken in beraadslaging zullen mogen leggen met eenige Gilden, Schutteryen" enz. (1) — Hierbij bleef het niet. — Zes jaren later, in het *Kort Vertooch van 't Recht van de Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt*, van 16 Julij en 16 October 1587, waarbij de » wettige staet" dier landen, als bij staatkundige geloofs-belijdenis, geopend werd, beschreef men den regerings-vorm der Steden, in dezer voege: (2).

(1) KLUIT, *Histor. der Staatsreger.* I. 263 enz. III. 301. (In Maart 1581.)

(2) Art. IX en X. *Handvest. van Rynland*,

» De Steden hebben meestal *een* form van regeringe, te weten, een Collegie van *Raede* ofte *Vroetschappen*, geconstitueert synde van de notabelste uyten midden van de gantsche Burgerye: dese syn in sommige Steden van XL. In andere van XXXVI. In andere van XXXII. XXVIII. XXIV ofte XX Persoonen, ende syn de Collegiën van deselve soo oudt als de Steden, ofte immers dat geen Memorie en is van haere beginselen; — de Persoonen *eens* verkooren synde, dienen *haer leven* ofte *Poorterschap lange geduyrende*; in plaetse van den genen die sterven, ofte haer Poorterschappen verlaeten, worden *by 't selve Collegie* tot haren gelieven gekooren andere Persoonen uyt 't midden der Burgeren, tot vervullinge van 't getal. By dese Collegiën *alleen* is de magt omme te adviseren, resolveren ende disponeren van alle saecken concernerende den staet van den Lande ende der Stede respective: Ende *wat* 't selve collegie *adviseert, resolveert ende disponeert*, wert by de gantsche Burgerye *gevolcht*, daer tegen *noyt* eenige inbreuck ofte oppositie van de Burgeren is gevallen. — *By dese Collegiën* worden Jaerlyckx gekoren de ordinarise Magistraten, te weten, vier, drie ofte twee *Burgemeesters*, ende seven ofte meer *Schepenen*, omme te dienen voor een Jaer. In sommige Steden geschieden dese

bl. 629 volg. van Meteren, *Nederl. Histor.* XIVde *Boeck.* (*Decretum Ordd. Holl. et West-Frisiae, de antiq. jure Reip. Batav.* Lugd. Bat. 1630, uitgegeven met de werkjes van de Groot, P. Merula, Guicciardini en Scriverius.)

electien *absolutelyck*, in sommige by nominatie van *dobbel* getal, daeruyt by den Stadthouder de verkiesinge van 't gewoonlyck getal werd gedaen."

De Staten breken deze beschrijving af, met de verklaring:

» Dit is in 't korte de waerachtige gelegentheyt van de regeeringe der Steden van Hollandt ende Zeelandt." Eene beschrijving, door HUGO DE GROOT (1) en zijne volgelingen, in de stelligste bewoordingen, bevestigd. — Was die *gelegentheyt van de regeeringe* inderdaad de *waerachtige*?

Neen. Geheel iets anders leerden der burgeren Handvesten en Privilegiën, bij de *Unie* van *Utrecht* (Art. 1.) uitdrukkelijk behouden. Zoo er al niet, in onze steden, fiere ingezetenen hadden bestaan, die zich, ten spijte des Adels, *Baronnen* (2) en

(1) De *Antiq. Reip. Bat.* capp. V en VII, *Verantw.* cap. IX. *Memorie van myne intentien.* MEERMAN, *Aanmerk. op het Parall. Rerump.* van DE GROOT, II. 153-163. GROENEWEGEN, *de Legg. abrog.* ad Tit. Cod. *de defensor. civit.*

(2) DUCANGE, GLOSSAR. *v. Barones.* MATTH. WESTMON. (A. 1253:) » *Talliantur* cives Londinenses, quos *Barones* consuevimus appellare, quasi *servi ultimae conditionis.*" *Barones de 5 Portubus*; *Baronnen* van *York*, *Chester* enz. -- Bij THIERRY, *Hist. de la Conq. de l'Anglet. par les*

Heeren noemden, doch wier overmoed, even, als in Engeland en Vlaanderen, nu en dan, op het gevoeligst werd gefnuikt, waren echter, hier en daar, Adel en Gemeente van ouds, in sommige gewigtige opzigten, gelijk gesteld. Meermalen hadden ook onze Edelen, zelfs 's Lands Vorsten, hunne Baljuwen en Schouten, inzonderheid, de Burgemeesteren, Schepenen en Raden zich verpligt gevonden, de » alinge Gemeente," met hare onderscheidene aanvoerders, te ontzien. Meermalen hadden zij de regten der verachte stedelingen, bij *verdrag*, plegtig moeten erkennen. Niet zelden ook waren die regten, uit dankbaarheid voor hunne » zonderlinge getrouwigheid," of, uit staatkundige inzigten, vermeerderd. — Daarvan droegen de bedoelde Handvesten en Privilegiën een eeuwig getuigenis (1). Deze waarborgden niet

Normands, (2e. Édit.) IV. 364, treft men deze karakteristieke plaats, uit een' gelijktijdigen schrijver, aan: » *Rustici* Londonienses, qui se *Barones* vocant *ad nauseam*." De getergde Edelen noemden hen ook *Furfurarii* en *Saponarii*. — Men herinnert zich, uit DE BARANTE's *Hist. d. Ducs de Bourg.*, de *Gentsche Heeren*. (les *Seigneurs de Gand*.)

(1) Verg. vooral BOXHORN's aanteekening bij het

uitsluitend aan het Collegie van *Raede ofte Vroetschappen*, van welke het Vertooch *alleen* gewaagt, maar, bovendien, aan een meer, of min aanzienlijk getal personen, » uytten ryxsten en vredelyksten, notabelsten, eerbaerlyksten en rekkelykste Mannen," een' meerderen, of minderen staatkundigen invloed. Zoo zouden zij, te *Delft*, » gehouden, bekent ende geropen wesen in *alle* der Stede saeken, gelyck die andre van de Vroedschap ende Ryckdom, te weten, in de materyen, ende tot allen tyden, gewoonlyck de voorsz. Vroedschap ende Ryckdom te vergaderen (1)." — Wel verre, dat de Magistraats-bestelling, hetzij » absolutelyck," hetzij slechts, » by nominatie van dobbel getal," uitsluitend aan het Collegie van Vroedschappen zoude be-

Privilegie van 11 Maart $124\frac{8}{7}$ en 10 Aug. 1327, aan de stad *Zierikzee*. Het weer- of zoengeld voor hare *poerteren* was hetzelfde, als voor » eenen Edelen man van Zeeland." Z. daarover MEERMAN, *Gesch. v. Koning* WILLEM, III. 355; uitvoeriger, VAN WYN, *Dertig Rechtsgel. Vragen*, uit de *Inleid. tot de Holl. Regtsgel.* van DE GROOT. (Mr. W. SCHORER en anderen;) 1777, bl. 42.

(1) *Privil.* van PHILIPS DEN GOEDEN aan die van *Delft*, d. d. 7 Sept. 1445, ten eeuwigen dage door Vrouwe MARIA A. 1476 bekrachtigd. S. v. LEEUWEN, *Privil. ende Handv. v. Rynland*, bl. 417 en 420.

hoord hebben, strekte juist de bevoegdheid der Gemeente daarheen, dat ook aan haar die verkiezing, voor een gedeelte, middellijk, of onmiddellijk, was opgedragen. (1).

Die van *Haarlem* hadden zelfs, ter vergelding van de trouwe dienst, in het beleg hunner stad, aan PHILIPS DEN GOEDEN bewezen, het regt verkregen, om » *tachtich* goede manne uter alinger gemeente, te weten wt den *twintich* Homansceppen van der Stede, ende wt elker Homanscip *vier* man van goeden gerufte," te kiezen, aan wie, met *uitsluiting* der *Vroedschap*, de jaarlijksche aanstelling van Burgemeesteren was toevertrouwd. » Alle jare up *Sinte Marcus* dach zouden zy, toter stede behoeff, vier Burgermeysters — nemen" — en wel, niet uit een bepaald getal personen, maar, » uter alinger gemeynte, die hen nutte en oirbairlic duncken zouden," immers, die, welke » *gegoet*, ende gestaedt zouden wesen na inhout hoirre ouder hantvesten." (2).

(1) *Privil.* aan die van *Leiden*, d. d. 22 April 1449. (*Veertig en zestien.*) *Privil.* aan die van *Hoorn*, hier voren vermeld.

(2) Men vindt dit merkwaardig Privilegie d. d,

Maar, wat onze oplettendheid, in dubbele mate, verdient, is het aanzien, waartoe de nijvere, arbeidende standen der Maatschappij zich, onder de Grafelijke regering, hadden verheven.

Wij stellen ons niet voor, hunnen verschillenden invloed op het openlijk bewind te schetsen: door voorname geleerden zijn tot die Geschiedenis bijdragen geleverd (1). Indien het al mogelijk ware, er rijkere te geven, zoude dit veel moeite, en een grooter bestek vorderen. Een enkel woord schijnt voldoende, ter wederlegging van hetgeen in het *Vertooch* beweerd wordt: dat namelijk, » soo lange als de outste Monumenten streckende syn" (2), bij het Collegie van Vroedschappen *alleen* geweest is » de magt omme te adviseren, resolveren ende disponeren van alle saecken concer-

5 Aug 1428, bij MIERIS, *Groot Charterb.* IV. 928. *Privil.* d. d. 16 Junij 1394 van Hertog ALBRECHT aan *Haarlem.* Ingevolge hetzelve, moest een Schout, Schepen of Raad aldaar gegoed zijn » tot 100 ponden toe aen huysen, of aen erve," en elf jaren lang schot en ongeld, als poorter, gegeven hebben. -- MIERIS, III. 610.

(1) Verg. de schrijvers, opgenoemd door Mr. H. W. TYDEMAN, in zijne Prijsverhandel. *over de Gilden*, bl 14.

(2) *Vertooch*, Art. XVI.

nerende den Staet van den Lande ende der Stede respective: — ende dat — daertegen *noyt* eenige inbreuck ofte oppositie van de Burgeren is gevallen."

De Resolutie der Staten, van welke wij straks melding maakten, houdende verbod, van voortaan des Gemeenelandszaken in beraadslaging met Gilden, Schutterijen enz. te leggen, toont, op zich zelve, de deelneming dier broederschappen aan de staatkundige aangelegenheden van het Vaderland genoegzaam aan. Twee jaren te voren, bij de Unie van *Utrecht*, was het navolgende bepaald (1):

» Insgelyckx sullen deselve (de Stadthouders van de Provinciën, *die nu syn of namaels komen sullen*, mitsgaders alle die Magistraten ende Hooft-Officiers van yegelick Provinciën, Stadt ofte Leden van dien) by *Eede* moeten beloven te onderhouden alle *Schutteryen*, *Broederschappen* ende *Collegiën*, die in eenige Steden ofte Vleeken van dese Unie syn." De ontwerpers van het Verbond kunnen bezwaarlijk geacht worden, met dit beding niets meer

(1) Art. XXV.

te hebben gemeend, dan het eenvoudig voortduren dier vereenigingen, zonder invloed op het Staatsbestier. Van de toetreding immers, van het eigenlijk ligchaam der Gemeente tot die Acte, hing het bestaan van Nederland af; en zouden de ervarenste Staatslieden, in zulk een hagchelijk tijdgewricht, hebben vergeten al, wat de kern des Volks voor de dierbare zaak der Godsdienst en Vrijheid verrigt en geleden had? Zouden zij hebben vergeten al, wat de heldenmoed der stedelingen in den krijg, en hun burgermoed bij den opstand, den Spanjaard had gekost? Die burgermoed was, in de ijverige deelneming aan » des Gemeenelandszaken," ondubbelzinnig gebleken. PHILIPS II. had hem gewaardeerd, toen hij, in den jare 1574, » den Landen, Steden, *Gildens*, *Collegiën* en alle private Personen, alle afvallen, rebelliën, dieveryen en gewelden vergaf, soo tegen Godt, syn Kercke, ofte syne Majest., sints den jare 1566, tot op dien dagh begaen." (1)

(1) *Generael Pardon* d. d. 8 Maart 1574, afgekondigd te *Brussel*, den 11 Junij.

Hetgeen de Koning, uit *Madrid*, had gezien, zouden de onzen dit, in het barnen der gevaren, uit het oog hebben verloren?

Gedachtig derhalve aan de voordeelen der vroegere medewerking tot het gemeenschappelijk, vaderlandlievend doel, en die, voor het vervolg, berekenende, beloofden onze schrandere Voorouders in 1579 der burgerij het onderhoud van Schutterijen, Broederschappen en Collegiën. Zij beloofden dit *met eede.* Vergissen wij ons in den zin hunner belofte niet, ook hier leerde de toekomst spoedig, hoe het met staatkundige eeden gaat.

Doch, keeren wij tot oudere tijden terug. In eenige Steden had het democratisch beginsel zoo veel krachts gehad, dat men de gelastigden der » gemeene neringe" als een deel » van den Gerechte" konde beschouwen. Onder andere, mogten de zoogenaamde » *Achte*" te *Dordrecht*, uit 24 goede knapen gekozen, naar den inhoud van het verdrag, door Hertog Albrecht met die stad gesloten, » omme die meerre zeeckerheyts wille," bevestigd door zijn' zoon,

WILLEM VAN OOSTERVANT (1), » tot alre tyt by den Gerechte coemen, — als sy van der neringe wegen voirsz. daerby te doene hadden, omme dat Gerechte te helpen raeden." Veelvuldig zijn de openbare acten, vóór welke het opschrift prijkt: » Schout, Borgemeester, Schepenen ende Raedt, Oudt-Raedt, *Agte*, *Dekens*, ende die *gemeene neringen* metten gemeenen poorteren, *in gilden* ende *buyten* gilden, der Stede van *Dordregt*." Hoe nadrukkelijk de Gemeente hare regten deed gelden, blijkt uit eene reeks van gebeurtenissen. De schilderachtige, onstuimige tooneelen te dier plaatse, in 't bijzonder, gedurende de jaren 1406 en 1407 voorgevallen, toen de Oud-Raad met de Gilden en vele » eerbare rike poirteren," tegen den Baljuw van Zuid-Holland, PHILIPS VAN DER LECKE en zijne medestanders, een verdrag van verwering aanging, leiden vrij natuurlijk tot het vermoeden, dat de *tuimelgeest* der magtige Gemeenten van het buitenland, in die dagen, op onze aanzienlijke koopstad niet zonder uitwerking was geble-

(1) Verzoening van 28 April 1395. MIERIS, III. 627.

ven (1). Uit de punten ter verzoening, door denzelfden Graaf VAN OOSTERVANT, Hertog in *Beijeren* en Graaf van *Holland* geworden, aan *Dordrecht*, ter zake dier wanorden, voorgeschreven, kan men opmaken, welk gezag de » gemeene neringen" hadden uitgeoefend. — Dus heet het aldaar: » So wat Scout, ende Gerechte wy in der tyt zetten, die sullen recht hantieren, ende wizen na horen vyf zinnen, sonder enige berechtinge, off bewint van den *Achten*, off *Dekénen*, of van yemande anders van der *Gemeynten*. — Item, so en sullen die Achte, die in der tyt wezen sullen, bi onsen Gerechte *op ten saken niet sitten*, *ten sy*, dat se onse Gerechte bi hem ombiedt, of ten wair dat sy van *onser stat zaken* of der *gemeynten* te doen hadden, die sullen sy onse Gerechte togen,

(1) Verg. bij MIERIS, IV. 45-48. *Voorwaarden* ter verzoening, door die van *Dordrecht* aan Hertog WILLEM voorgesteld. Ander *voorstel*. — *Voorstel* van wege den *Hertog*. *Antwoord* van de Stad *Dordrecht*. *Punten* ter verzoening, aan *Dordrecht voorgeschreven*. — *Vergiffenis*, aan die van *Dordrecht* geschonken. MIERIS, IV. 76-79. Z. verder bl. 81, 83, 85-87, 130, 133, 298, 300.

In het verdrag van verwering telt men 42 onderscheidene neringen. — Onder de medestanders van den Baljuw worden genoemd een Burgemeester *van der Ghemeente-wegen* en een *van 's Heeren*, en *Gerechts-wegen*; verder de Schout van Dordrecht, vier Schepenen, en andere. Verg., aangaande den Burgemeester » van der Ghemeynte," ook het voorstel van den Tresorier en het antwoord der stad.

ende *weder weehgaen*, sonder enich bewint meer te hebben in enigen zaken die ons, of onser Gerechte aengaen. — Item, so wie enige *vergaderinge*, off *wapeninge* maecte tiegen ons, onsen Scepenen, off Rade, off tiegens onser Stede om rechte wille, die verbuerden syn lyf," enz. —

Om Achte te worden, werd de gegoedheid tot honderd nobelen (1), als vereischte bepaald. Eerst had 's Hertogen Tresorier de gegoedheid » tot dusent gulden toe," namens den Landsheer, gevorderd, in deze opmerkelijke uitdrukkingen: » Item, want myn Heer syn stat in *rusten*, eren ende in vreden houden wil, soe en wil hy nyemandt tot Achten gecoren hebben, hy en sy gegoet tot dusent gulden toe." Het antwoord der stad: » dat si hoer *sulker rycheit* niet en *vermeten*," (2) zal de vermindering van het bedrag hebben veroorzaakt.

Er verliepen eenige jaren, alvorens de bevrediging van Dordrecht met den Hertog tot stand kwam. In het woelig tijdperk, op zijn' dood gevolgd, waarin de veete der

(1) Een nobel had de waarde van twee gulden. Volgens CENTEN op VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 39.

(2) MIERIS, IV. bl. 77.

Hoekschen en Kabeljaauwschen, in fellere vlam, dan ooit, ontstak, ijverde de stad voor haren ootmoedigen gunsteling, JAN VAN BEYEREN. Op nieuw onderscheidden zich de Achte en Dekens door hunne levendige bemoeijing met staatszaken. Later, had de geduchte PHILIPS VAN BOURGONDIE zelf zich over hunne, meer, dan gewone vermetelheid te beklagen. Eene breede optelling der feitelijkheden, door de Regering en inwoners van Dordrecht gepleegd, vindt men, als acte van beschuldiging, aan het hoofd der *Sententie*, in de maand December 1444 door 's Vorsten Gemalin, ISABELLA, en Hare Raden, bij *contumacie* (1) tegen hen gewezen. Men verweet hun mishandelingen van vreemde Overheidspersonen, zeeschuimerijen, vele andere stremmingen van den handel, gelijk aanhalingen van schepen, sluitingen van stroomen, verbods-bepalingen op den uit- en aanvoer van voortbrengselen, en meer inbreuken op de algemeene welvaart en Landsheerlijke hoogheid. Wat tot het

(1) Verg. dit stuk bij LUZAC, *Holl. Rykd.* I, Bijlage *L*, bl. 72-90.

hier behandeld onderwerp in een naauwer verband staat, zijn deze, tegen hen aangevoerde grieven:

» Item het is wair, dat die voorscreeven van *Dordrecht* gecoren, ende geset hebben een Burgermeyster in die steede ter contrarye van horen Privilegien ende rechten, die hem in synen dienste soo vreemdelyck gedragen heeft; — Item de voirscreeve van *Dordrecht* hebben gecooren vyf capiteynen, by den welcken viven ende oick mitten gilden, sy hoir saiken gehantiert hebben, ende *niet* by den Gerechte, als sy sculdich waeren te doene; oick meede, soo en hebben sy niet willen ontfangen Willem van Besoyen voer hoeren Scoudt, die hun luden van *myns Heeren* weegen geset was, mer hantieren hoir rechte mit enen *anderen*, die sy selve gesteld hebben. — Item de voirscreeve van *Dordrecht*, hebben t' anderen tyden dien van den Gerechte bedwongen gewaependerhant ende mit machte, die clocke te slaen, ende eenige persoonen vuytter steede te *bannen*, off sy soudense geslaegen hebben, » — en, wat dies meer zy.

Gaarne erken ik, dat dit gezag veelmalen niet op wettige gronden rustte, dat het, in vele opzigten, slechts *daadzakelijk* was: gelijk, ten aanzien van den invloed des derden Staats in de Staatsvergaderingen, gedurende het Hertogelijk en Grafelijk

bewind in Braband, Vlaanderen, Holland en Zeeland, zoo juist is aangemerkt (1). Ook mag men niet van de burgerij van *Dordrecht* tot die der overige steden van het Graafschap Holland besluiten. Immers, getuigt Art. XIII van het Groot Privilegie van MARIA, dat « die van *Dordrecht*, van *den Briele*, ende ook die van *Middelburgh* in *Zeelandt*, » omtrent het belangrijk punt der Magistraatsbestelling, of, zoo als daar gezegd wordt: « der settinghe van den Gerechte, — van *anderen* natueren, ende conditien » waren. Niet minder onderscheidden zich de Dordrechtenaars door een', op hunne regten uiterst naijverigen geest, die hen nog bleef bezielen, toen niet meer, dan de schaduwe der voorouderlijke magt overig was (2). De stad *Dordrecht* heeft

(1) Door Mr. J. C. DE JONGE, in zijne Verhandeling over dit onderwerp. (*Nieuwe werk. van de Maatsch. d. Nederl. Letterk. te Leyden*; I. Deel, I. Stuk.) Zie daarbij de *Disput. Hist. Jurid.* van mijn' vriend, Mr. J. J. VAN HEES VAN BERKEL: *de Nobilib. ac Urbium delegat., sub Comit. Holland. Regimine Ordines constituentib. p.* 233 sq. Thes. XX. *Traject. ad Rhen.* 1829.

(2) Zie, in de *Batavia Illustrata* van v. LEEUWEN, de maatregelen, in den loop der XVIIe Eeuw, tegen de Gilden genomen. *Bellum Jurid.* bl. 311—319. (Zaak van Mr. J. DE VRIES.) A. 1647, 1651, 1664 enz.

een onbetwistbaar regt op eene eigene plaats in de Geschiedenis der Hollandsche Gemeenten.

Niemand zal het verwonderen, dat noch hare, zoo weinig gedweeë ingezetenen, noch die van andere steden, op *familie*-regeringen gesteld waren. Zoo hadden «Burgermeesteren, Schepenen ende Inwoonderen» van *Dordrecht* verstaan: « dat niemant in den Gerechte aldair weesen en sal, die eenige anderen in den Gerechte wesende, van maechscappen *afterste* lit is off *nairdre.*» (1) Wel is waar, iets anders was het, in den *Gerechte*, dan in den Oud-Raad te zitten: hetgeen men, vóór alles, schijnt te hebben willen stuiten, was de nadeelige werking der bloedverwantschap op de regterlijke uitspraak. Daarom mogten, naar luid van het Privilegie, door PHILIPS DEN GOEDEN den 13den Maart 1426 aan die van *Zierikzee* geschonken, in het *Schependom* niet meer, dan twee Schepenen zijn, « die malckanderen *belanck* waren ten

(1) Keur van 23 October 1432. — Articul. aeng. die Veertig ende Vroedschap binnen *Delft* (15 Sept. 1500). Hier strekt de voorzorg verder: « Item, dat men geen twee Broeders, nogte die Vader ende syn Kint in de *Veertig* sal kiesen,» enz.

derden, ofte nare.» (1) Aan die van *Haarlem* was zelfs, eenige jaren te voren, bij Handveste van JAN VAN BRABAND en JACOBA VAN BEIJEREN, plegtig beloofd: « dat niement naere van maechscap toe samen sitten en sal dan *after-suster kinder*, of daer beneden.» (2) Niet ligt ook kon het wantrouwen in eene *voortdurende* gezagvoering door dezelfde personen, duidelijker te kennen worden gegeven, dan in het Verdrag der steden *Gorinchem* en *Leerdam* met den Graaf van Holland, waarin deze bepaling voorkomt:

« Item, sullen die steden voirgenoemt *jairlicx* setten 't Gerecht elcx in synre stat, datz te weten, die zeven Schepenen, die aen den Recht syn, ende die zeven Scepenen, die des jairs *voir* him waren, die *veertien* sullen samentlic zeven *nyer* Scepenen kiezen, ende setten — *mer* die veertien Kiezers voirgenoemt die en sullen *malc den anderen* niet kiezen.» (3)

(1) MIERIS, *Groot Charterb.* IV. 826.

(2) Handveste van 24 Januarij 1418 en 1419. MIERIS, IV. 515. S. VAN LEEUWEN, *Handv. en Privil. van Rynl.* bl. 409.

(3) MIERIS, IV. 51, 55, 58. (Privil. van Hertog WILLEM V. BEYEREN, A. 1407, door PHILIPS DEN GOEDEN, A. 1425 bevestigd. MIERIS, t. a. p. bl. 798.) Verg. daarbij het Privil. van ALBRECHT V. BEYEREN aan die van *Waterland*, A. 1387. MIERIS, III. 481.

Maar, hoe weinig de Privilegien, — indien zij niet of vernietigd, of geschonden, of in onbruik geraakt waren, het erfelijk bezit van stedelijke waardigheden, in het algemeen, aan zekere geslachten zouden gewaarborgd hebben, — dit blijkt niet slechts uit het reeds aangehaald Privilegie, door PHILIPS DEN GOEDEN aan de stad *Haarlem* gegeven: (1) het blijkt, al verder, uit de bevoegdheid, aan die van *Medemblik*, « na inhout hore hantvesten, » verleend, om « twee Burgemeesters — alle jaer — wt *veertich* die rycste poerteren, — die geen Scepenen en syn, te kiesen. » (2) Het blijkt uit de *jaarlijksche* vernieuwing van Burgemeesters en Schepenen; uit de verklaring: « dat *nyemant* van den Buyrgemeesters, ende Schepenen weder an het Gerechte » zoude gezet worden, die « des jaers te vooren daer aen geweest » waren; (3) — maar, onwedersprekelijk wordt het

(1) Zie bl. 40.

(2) Privil. van JAN V. BEYEREN, 4 Aug. 1422. MIERIS, IV. 651. *Poortmeesters* te *Enkhuizen*, door de inwoners te kiezen. (*Privil.* A. 1397.) MIERIS, III. 654.

(3) *Privil.* aan die van *Schoonhoven*, van Hertog WILLEM V. BEYEREN, 2 Sept. 1411. MIERIS, IV. 175.

bewezen door de merkwaardige woorden van VELIUS, waarin hij de jaarlijksche verkiezing van vier Mannen tot Burgemeesters, en één-en-twintig andere Mannen, uit welke de *Schout* (1) zeven Schepenen moest kiezen, zoo verre zijne geboorte-stad, *Hoorn*, betreft, aldus beschrijft:

« De verkiesing geschied altoos by de meeste stemmen, en hebben de verkiesers magt uyt het gantsche lichaem van de Burgery te kiesen *wien 't haer belieft*, sonder dat zy aen Vroedschappen of andere digniteyten zyn gebonden, alleen dat zy geen Vader en Soon, geen Broeders, nochte heel andere Namagen op eenen tyd, tot een selve ampt mogen nemen, en dat zy ook niemant kiesen, die geen drie jaren aen malkander zyn Burgerschap heeft genoten. » (2)

(1) Die van *Enkhuizen* merkten A. 1666 op eene dergelijke keuze aan: dat het streed « tegens de redelyckheydt, dat yemandt (de Schout) *selfs* soude kiesen Luyden, tot welckers judicature hy jaerlycx veele saecken soo civil als crimineel hadde te stellen. » *Resol. en Consid. ten tyde van* J. DE WITT (18 Febr. 1666.) bl. 788. (uitg. 1706.) Verg. hetgeen MEYER van de magt der Schouten zegt: *Esprit., orig. et prog. d. Instit. judic.* T. IV p. 289, ook aangeh. door BENTHAM, *de l'organis. judic.* Ch. XX.

(2) *Chron. v. Hoorn*, bl. 578 volg. Die verkiesers (*Boonluyden*) waren oudtijds tusschen de 80 en 90 personen sterk, « van de rykste en beste van de stad, en het voornaemste Carrel van de Burgery. — Dit getal was niet deur seekere Ordinantie, maer deur gewoonte. »

Ofschoon bereids, onder de Grafelijke Regering, van dit onbekrompen kiesregt zelden een mild gebruik werd gemaakt, daar de kiezers, rijke en aanzienlijke burgers, bij voorkeur Mannen van gelijken stand en vermogen kozen, waaruit, als van zelve, eene *Aristocratie* ontstond, — is het er verre af, dat het verschil tusschen de zamenstelling der stedelijke besturen *vóór*, of *na* de afschudding van het Spaansche juk, te *Hoorn* zoowel, als elders (1), niet in het oog zoude springen. — Men leze de Regerings-lijsten, en vergelijke, zoo veel dit, na meer, dan drie eeuwen, kan geschieden, de betrekking, welke sommige Burgemeesters en Schepenen in de Maatschappij vervulden, en gewis, het onderscheid tusschen beide tijdperken zal zeer merkbaar zijn. Vindt men in 1545 en 1546 te *Gorinchem* een' *gecommitteerden* (2) *Burgemeester* Mr. ADRIAEN, *Zeemschoenmaker*; te *Hoorn* ziet men in 1491

(1) In de eerste jaren van den oorlog, toen men de burgerij had te ontzien, was dit verschil niet zoo groot.

(2) Zonder dit bijvoegsel, ook vroeger. KEMP, *Lev. d. Doorl. Heeren* v. ARKEL *en Jaar-beschr. v. Gorinchem*, bl. 447. (A. 1509, 1518, 1528.)

een' JAN DIRKSZ., *Goudsmit*, als *Schepen*; in 1528, 1529, 1531, een' PIETER DIRKSZ., *Goudsmit*, als *Burgemeester*, een' CORNELIS JACOBSZ., *Goudsmit*, A. 1529 als *Schepen*, een' JAN PIETERSZ. V. NEK, *Goudsmit*, mede als *Schepen*, A. 1532. A. 1535 komt te (1) *Hoorn*, zoowel, als te *Gorinchem*, een *schoenmaker* in de Regering voor; in 1543 een *kaeskooper*, A. 1551 een *boekbinder* en *lakenkooper*, A. 1561 en 1563 een *schuytmaker*, A. 1562 en 1564 een *biersteeker*; meer, dan eens, een *snyder*, een *apoteker*, een *brouwer*, een *seylmaker*, en andere leden van den nijveren middelstand. Van goudsmeden telt men nog eene geheele reeks. —

In de groote stad, door volksvlijt tot een' hoogen trap van bloei gestegen, in *Leiden*, waar weleer « die geene die hem met de

(1) Ook Prins MAURITS stelde, A. 1618, te *Hoorn* een' *schoenmaker* tot Raad aan. Zie de Regeringslijst achter VELIUS *Chron.* bl. 34. In het *Hist. Verh. van de onwett. behandel. de Provintie en stad van Utrecht aanged.* (1784) bl. 178, wordt geklaagd, dat de meeste Raden in de Vroedschap, door WILLEM III aangesteld, « Predikants zoons, of handeldrijvende Ingeseetenen waren, wiens naamen nimmer op Utrechsch Agtbaare Regeeringsrolle gestaan hadden. » Daaronder zag men nogtans een' lakenkooper, twee wijnkoopers, een' koopman in drooge waren en een' ijzerkooper, te gelijk met een' Hoogleeraar in de Medicijnen, een' Procureur, een' Notaris, een' Medic. Doctor en een' Advocaat.

neeringe der *drappierye*, met dat daeraen kleeft, beholpen, in den Geregte niet wesen mogten, op een boete van tsestig ponden,» uit kracht van « seekere eeuwige ordonnantie, » A. 1451 bevestigd, en in den jare 1465 tot de *verwers* uitgestrekt, werden, vijftig jaren later, « Coopluyden en Drapiers » tot het Burgemeester- en Thresorierschap toegelaten. Ingevolge Brieven van de Staten voor den tijd van vier jaren, werd verklaard: dat « andere ambagten — tot de voorsz. officien evenmin onnut ende onbequaem » zouden maken (1). Zoo waren ook de « *Havemeesters* » te *Delft*, niet van den Raad en Vroedschap uitgesloten (2) — Te *Amsterdam*, daarentegen, had zich al vroeg eene zuivere Aristocratie gevestigd. Niet, dat, in den zetel van den Wereldhandel, een vrij koopman of winkelier tot het bekleeden van regerings ambten *onbekwaam* werd geacht; niet, dat hij, na eenige jaren, zijne woonstede aldaar

(1) VAN LEEUWEN, *Privil. ende Handv. v. Rynl.* bl. 378, 393. In 1619 had men insgelijks te *Leiden* tot Burgemeester een GERRIT LEENDERTSZ., « vóór de verandering der regeeringe, een *schoenmaeker* of *looyer*.» Zie hetgeen tusschen hem en SCRIVERIUS voorviel, bij BRANDT, *Hist. v. de Rechtspl.*, bl. 60, 69.

(2) Articulen aeng. die Veertig ende Vroedschap binnen *Delft*. (15 Sept. 1500.)

gehad te hebben, nimmer voor 't Schout-, Burgemeester- of Schepen-Ambt of, bij de vervulling eener plaats in de Vroedschap, onder Weesmeesteren, of andere, regterlijke en stedelijke bedieningen, in aanmerking *konde* komen: dit zij verre: bij de verdeeling van het Poorter-regt in *groote* en *kleine* burgerschap, door de Heeren van den Gerechte, met advies der XXXVI Raden *gewillekeurd*, en aan de Gemeente den 31 Januarij 1652 *genotificeerd*, werd zelfs die bekwaamheid, ten behoeve der *groote* Poorters, buiten allen twijfel gesteld (1). — Waar de menigte der wèlgezeten burgers zoo talrijk was: waar, dag aan dag, de schatten van Oost en West, Zuid en Noord, te zamen vloeiden, en eene nederige woning eerlang in een trotsch paleis herschapen werd; dáár had ongetwijfeld de keuze ruim spel; dáár ontbrak het wel niet aan waardige voorwerpen. Maar, welk een treurig denkbeeld vormt men zich niet van dit staatkundig regt, als men leest, dat de

(1) Zij betaalden voor hun regt *f* 500; de kleine Poorters *f* 50. ROOSEBOOM, *Recueil van verscheyde Keuren, en Costumen — binnen Amsterdam. Amst.* 1656; Cap. XL, n. 55–57.

drie Burgemeesteren eener stad van meer, dan twee maal honderd duizend zielen, gekoren werden « by de meeste stemmen van de gene, die Schepenen of Burgemeesteren geweest » waren (1); — welke nieuw benoemde, « niet jonger wesende als veertigh jaer, » — tot vierden Burgemeester kozen « een van de vier Burgemeesteren, die 't jaer te vooren ghedient » hadden? Welk eene onafhankelijkheid mogt men zich van *Schepenen* voorstellen, die, ten getale van veertien personen, door de XXXVI Raden voorgedragen, hunne keuze aan *Burgemeesteren* te danken hadden? (2) Hoe ligt verkreeg men toegang tot de Vroedschap, waarin, of door den *dood*, of door *ontpoortering* van een' der XXXVI, eene vacature moest ontstaan, die door de « resterende Raden » vervuld werd! Hoe zal men zich, bij zulk eene ongewone ge-

(1) Privil. van H. L. M. Aelbrecht, Grave van *Hollandt*, 16 Febr. 1399, Rooseboom, Cap. III, n. 1 en 2.

(2) Bij het Privil. van Vrouwe Maria (Maart 1476), door Philips, 18 April 1558 bekrachtigd, was bepaald: dat de Schepenen uit gemelde voordragt door den *Stadhouder en de Raden van Holland* zouden gekoren worden. Doch, zie Rooseboom, Cap. IV, n. 1–7.

legenheid, *gehaast* hebben, een' winkelier, of ander, eerlijk en «capabel» Poorter, in het Collegie zitting te geven! — Trachtte men niet, in later dagen, RENDORP zelven te «verneederen,» met den bijnaam van «eenen Brouwerszoon,» (1) hem, uit het bloed der BIKKERS gesproten, en wiens voorouders, sints 140 jaren, in de Regering waren geweest?

Te *Hoorn* ging het niet beter. Allengs werd de magt: «uyt het gantsche lichaem van de Burgery te kiesen,» even ijdel. Zoo werden door Prins MAURITS aan de *boonluyden*, sedert het jaar 1619, «tot vyf of ses aen een volgende jaren toe,» brieven gerigt, met last: «dat sy, in 't kiesen van de Burgemeesters, voor ditmael niet souden treden buyten de Vroedschap.» (2) Zoo

(1) *Memorien, Inleid.* bl. 3 en 9. Tot tegenhanger zie men, wat BRANDT aanteekent, *Kort. Verh. d: Reformat. in de Nederl.* bl. 398 volgg. (Amst. 1663.)

(2) VELIUS, *Chron.* bl. 584, 600. Reeds in 1532 hadden Burgemeesteren en Raden vastgesteld, dat voortaan uitsluitend *die* Schepenen in Stads-zaken te rade zouden komen, — welke *Vroedschappen* waren. *Regeringslijst*, bl. 14; *Chron.* bl. 236. — Het leggen van eenige keure maakte eene uitzondering. — In de Vroedschap, waarin voorheen, zoo als wij zagen, vele neringdoende lieden zitting hadden, telde men in 1740 van de 20 Raden, 12 Doctoren in de Regten en een' Geneesheer.

recommandeerde WILLEM III, in 1673 en 1674, zekere personen. Zoo bragt men in den jare 1621, « tegen ordre en costuyme, » tot twee malen Vader en Zoon, gelijk mede twee Broeders op de Schepenen-rolle van één-en-twintig, terwijl een derde broeder tot Burgemeester werd benoemd. Hoe heilzaam zulk een voorbeeld werken moest, behoeft geen betoog. In 1667 werd bij Octrooi aan *Burgemeesteren* de keuze der zeven Schepenen toevertrouwd, in 1672 ontnomen, in 1733 op nieuw gegeven, na, nu eens door den Stadhouder, dan weder door den Schout uitgeoefend te zijn. Hoe naauw inmiddels de belangen van den Schout aan die van Burgemeesteren en Vroedschappen verknocht waren, getuige de opvolging in het Schout-ambt door het geslacht VAN BREDENHOFF, gedurende tachtig jaren, door vader, zoon en kleinzoon (1). De tweede was meest te gelijk *Burgemeester*, en als *Schout* onder voorwaarde aangesteld, « dat hy alle andere Ampten mogt bekleden. » Men merkt hem dan ook verder op als Gecom-

(1) Mr. ADRIAEN V. BREDENHOFF, (A. 1655) Mr. FRANÇOIS V. BREDENHOFF (A. 1675); Mr. ADRIAEN V. BREDENHOFF (A. 1699—1732.)

mitteerde Raad, als Gecommitteerde der Staten-Generaal, en als Gecommitteerde in den Raad van State; zoo ook in de Generaliteits Rekenkamer, en als Bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. De benoeming tot Schout, van den kleinzoon, ging gepaard met de zonderlinge beschikking, dat zijn vader « rang en functie » behield, « by indispositie of absentie van syn Ed. Soon. » Te zelven tijde waren verschillende leden van die familie in gewigtige betrekkingen. (1)

Het kwaad groeide evenwel minder aan door de kracht van enkele, treffende voorbeelden, dan door de toepassing van heerschende beginselen. Had het *Vertooch* der Staten in 1587 onbewimpeld de Aristocratie voorgestaan, en haar eene in Holland en West-

(1) Mr. Jo. v. Bredenhoff, A. 1699, 1701, 1706, 1708, 1711 enz., *Schepen*. Vergis ik mij niet, dan was hij, en niet Mr. Franç. v. Bredenhoff, A. 1717 en 1713, *Burgemeester*. Nog ziet men A. 1700 een' Mr. Jac. Jos. v. Bredenhoff, *Schepen*; A. 1702—1712, *Secretaris der Stad*; daarna, in dezelfde betrekking, bij de *Admiraliteit*; *Pension. honorair*, A. 1715; verder, wederom een' Mr. Franç. v. Bredenhoff, A. 1725 en 1729, *Schepen*. Zoo waren Mr. Adriaen, Mr. Jac. Josias en Mr. Joan v. Bredenhoff insgelijks *Weesmeesteren*, eene bediening, in de XVIe Eeuw veelal door een' organist, of kaaskooper vervuld.

Friesland *nationale* Regering verklaard, — de *Resolutie* in den jare 1650, na den dood van den jeugdigen Stadhouder, WILLEM II uitgevaardigd (1), verhaastte de geboorte eener onvermijdelijke *Oligarchie*, niet in deze, of gene stad, maar allerwege. Waren toch de «Heeren van de Ridderschap en de Edelen, midtsgaders Borgemeesters ende Vroedtschappen van de steden, in de Vergadering der Staten sessie hebbende, — geoctroyeert ende geauthoriseert, — om haerluyder Lidt ende de Magistraten in den haren te mogen bestellen in *soodaniger manieren*, *als deselve* — *souden bevinden te behooren;*» — was hun zulk een onbeperkt gezag door den Souverein opgedragen: waar stond de *familie*-regering stil? Waar had men niet een Guldenboek, aan dat van Venetië gelijk, kunnen openen?

De reeds bijgebragte bijzonderheden doen althans niets vrijzinnigs vermoeden van de wijze, waarop elke stad zich, van nu af, geregtigd achtte, de Magistraats-bestelling te vestigen. Scheen iets aan hare bevoegd-

(1) Algem. Resolut. van 8 Dec. 1650.

heid te ontbreken, een Octrooi der Staten was weldra verkregen. Vervulde ook dit niet aller wenschen: — was het niet genoeg, het getal der Vroedschappen te zien verminderen (1), vaders, zonen en schoonzonen, ooms en broeders (2), te gelijk over algemeene en stedelijke belangen te doen beslissen, en beurtelings deel te hebben in eervolle en rijk bezoldigde commissien; — viel de tijd tot het afwachten eener gewone bevordering te lang, of mishaagden sommige Regenten: — men kuipte niet *individueel* en in 't geheim, maar, ontwierp stoutweg statuten voor de begeving van ambten door lotende Associatien (3). — Vaderlandsliefde en beproefde kunde moesten voor eene verachtelijke kabaal wijken, die niet zoozeer door heerschzucht, als door lage eigenbaat gedreven werd.

(1) Het getal der Vroedschappen te *Gouda* werd, reeds op het einde van 1650, van 40 tot 28 gebragt. *Bellum Jurid.* (Cas. 98) bl. 692–701. Verg. ook Octrooi van 26 April 1670 aan de stad *den Briel* gegeven. *Groot Placaat Boek*, VI. 579.

(2) *Groot Plac. Boek*, VI. 580. (*Alkmaar.*) Art. 22 van het Nader Reglem. op de Magistraatsb. te *Dordrecht*, 20 April 1740, bl. 595. Verg. ten aanzien der Magistraatsbest. te *Alkmaar* en in *den Briel* (A. 1783 en volg. jaren), v. d. Aa, *Gesch. van* Willem V, Ve Deel, *Regist.* Bijlag. A—F.

(3) *Mnemosyne* van Mr. H. W. en B. F. Tydeman, XIII St. bl. 153 volgg. (*Vlissingen.*)

Wie de ontwikkeling der Aristocratie in Holland en Zeeland gadeslaat, kan ongeveer hetzelfde tooneel in de overige Nederlandsche gewesten opmerken. Zij handelde onder eene weinig verschillende gedaante, en bereikte hetzelfde doel, bevestiging en uitbreiding van gezag, ten koste der aloude Gemeente-regten. Zelden leefde eendragt in de *Unie*; hierin echter stemden de vaak zoo uiteenloopende meeningen der Bondgenooten overeen. De magt der Regenten, hun belang, moest tegen de *insolentien* der burgerij gehandhaafd worden. Eene staatkundige onmondigheid was daartoe het geschiktste middel.

Zelfs in het *vrije* Friesland had zich de Aristocratie, onder een', schijnbaar democratischen Regerings-vorm, de teugels van het Bewind verzekerd: de welwikkende, koelzinnige HUBER (1) liet zich niet blinddoeken. Waar de Oppermagt *voortdurend* bij eene zeer geringe minderheid berustte, dáár konde hij de waarheid niet miskennen.

(1) *De Jure Civitatis*, L. I. Sect. VIII c. I § 8: « Ejusmodi Rempubl. dicimus Aristocraticam, ut in Frisia nostra. » Zie vooral § 17—21, 36 sq. (Franeq. 1694, Edit. tert. in 4o.)

Dáár bestond, dacht hij, in weerwil van eene algemeene kiesbaarheid, geene Democratie, maar Aristocratie (1). De *bekwaamheid* tot het bekleeden van regeringsambten mogt, in zijn Vaderland, grooter zijn, dan in Holland, het kiesregt was er, bijna overal, even beperkt. Het werd, gelijk dáár, door de *Vroedschap* uitgeoefend (2). Deze koos de « Vroedtslieden » uit de Burgerij, en *nomineerde* jaarlijks, in negen steden, een dubbel getal personen, uit welke de Stadhouder de Burgemeesters benoemde. *Leeuwarden* en *Franeker* hadden een « eygen raedts-bestellinge »(3). Ziedaar HUBER's beschrijving, waarin men de grondtrekken van die der Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en West-Friesland wedervindt. En, die overeenkomst heeft niets vreemds: de invloed der

(1) Ibid. § 15. « Ubi perpetuo verum est, Summam potestatem esse penes partem *longe minimam*, ibi certum est, dari *Aristocratiam*. »

(2) HUBER, *Heedensd. Rechtsg.* IV B. 13de Kap. n. 15—18. Hier en daar, trof men Schepenen en Gemeensluiden aan.

(3) In den jare 1786 hield de Prins Erfstadhouder zich overtuigd: « dat het recht der Magistraatsbestellingen in de *elf* steden van Friesland Hoogstdenzelven wettig competeerde, en dus bijzonder ook te *Leeuwarden*. » v. D. AA, t. a. p. *Regist.* Bijlage R.

Hollandsche Aristocratie had zich, bij de veranderde inrigting der Stedelijke Besturen, krachtdadig doen gevoelen. — De oorspronkelijk Friesche Gemeenten waren niet meer.

Immers, een Octrooi der Algemeene Staten had, op den straks aangestipten voet, de Magistraats-bestelling geregeld (1). Hevige beroerten waren de aanleiding tot die tusschenkomst. Eene zelfstandige burgerij stond der Regering niet meer ter zijde: zij, die, in roemrijke dagen, deel had aan de leiding der Staatsaangelegenheden, en de Unie van Utrecht met de hand harer afgevaardigden bezegelde (2). In den tijd van HUBER strekte zich hare luttele bevoegdheid, *bij uitzondering*, daartoe uit, dat zij, nu en dan, *Vroedtslieden* koos, leden van een duurzaam, vast Collegie. — Zij deed dit te *Dockum*, en «op

(1) A. 1635—1637. STYL, *Opkomst en bloei der Nederl.* Voorrede, bl. 56; (3de Druk.) CERISIER, *Tafer. d. Nederl. Gesch.* VI. 102, volg.

(2) «CLAES HOTTHISZ. van wegen den Raedt der Stede Sneeck, PIETER LIEVENSZ. van wegen der *Gemeente* der Stede Sneeck, JACOB SYVERTSZ. als Volmacht van Bolswerd, FRANS JACOB FRERICKSSZ. van wegen *die* van Bolswert.» (2 Junij 1579.) *Privil. ende Handv. v. Rynl.* bl. 597.

eenige andere plaetsen.» (3) Neen, voorwaar, dáár viel niet wel aan eene Democratie te denken. — Hoeveel minder nog, waar « de resterende Raden » een' nieuwen ambtgenoot tot hunne « digniteit » verhieven, die, zoo hij hun niet reeds te voren waarborgen gegeven had, welhaast hunne begrippen omhelsde!

Er zoude meer dan een boekdeel noodig zijn, wilde men een volledig verslag leveren van de wijze, waarop de Aristocratie ook elders onbepaald zegevierde. Welk een onderscheid tusschen den « Breeden en nieuwen zittenden Raad, tusschen de Raadsheeren en Gezworenen » der stad *Groningen*, wier aanstelling niet van de « Keurheeren,» maar van de Stadhouderlijke *approbatie* afhing (2); — en de fiere « Taelmans Swoerne Meente en Bouwmeesteren van den Ghylden, met de Borghermeesteren und Raedt, oldt ende nye,» (3)

(1) HUBER, *Heed. Rechtsg.* t. a. p. — Over het voormalig kiesregt te *Bolsward*, verg. men CENTEN op VELIUS, bl. 577; v. ZURCK, Cod. Bat. v. *Magistraten*, § VII, n. 12.

(2) v. D. AA, t. a. p. Bijlage *S*, *T* en *V*.

(3) v. DE SPIEGEL, *Bundel v. Onuitg. St.* I. 131 volg. Voor « Bouwmeesteren » leest men bl. 92 « Buyrmeesteren. » Van dit gezag der Gemeente zei-

op éène lijn geplaatst! Waar was de vroeger zoo mannelijk verdedigde vrijheid van Magistraats-bestelling gebleven, nog onder het Oostenrijksch Huis bewaard? Waar «de Privilegien, liberteyten, rechten en vryheden,» zonder welke de stad geweigerd had, tot de Unie terug te keeren? (1)

Ook hier gaven magtelooze pogingen tot tegenweer aan behendige Staatslieden eene ongezochte gelegenheid, om de burgerij van hare regten te berooven. In de laatste helft der XVII[de] Eeuw, kon de Aristocratie zonder wederspraak heerschen. — Zij had niet voor het oogenblik alleen, maar voor de toekomst gezorgd; zij had niet bedwongen, maar onderdrukt. (2)

de H. DE GROOT, Hist. L. III. p. 267: (edit. 1658 min. forma,) » Plebis collegia, quorum major circa publica auctoritas, quam ipsis expediat. »

(1) Zie de voorwaarden (A. 1594) bij v. METEREN, *Nederl. Hist.* bl. 315 *c.* Over het toetreden, of terugkeeren van *Groningen* tot de Unie, verg. men BYNKERSHOEK, *Quaest. Jur. Publ.* L. I. c. 16.

(2) MART. SCHOOCKII, Ultrajectini, *de Sedition. s. discord. domest.* Libri III. (Dedicat.) Groning. 1664: « Futurorum providi, plebi et duces suos subduxistis, et ne conventicula ipsius conspirationis amplius suspecta essent, successorum quoque vestrorum ratione habitâ, sapienter curastis. » (Zie mede de *Resol. en Consider. ten tyde v.* J. DE WITT, 1 Maart 1663, bl. 656.)

En dan, welk een onderscheid tusschen het *Utrecht* der XIV^de^, XV^de^ en XVI^de^ Eeuw, en dat van latere tijden; tusschen een Volk, dat, door het kiesregt der Gilden, een' staatkundigen invloed uitoefende; dat Burgten stichtte, en afgevaardigden tot de Algemeene Staten zond, — en die rustige, ootmoedige Burgerij, wier nuttigste leden slechts bij toeval op de achtbare Regerings-rol gesteld, en niet zonder schimp geduld werden (1)! Welk een onderscheid tusschen den tijd, waarin de vorm der Regerings-bestelling die der oude gewoonten en herkomen was (2), en de Eeuw, waarin men, te goeder trouw, schreef: « dat het nergens blijkt, dat, sedert de — erectie der Republiek, gedurende de differente Epoques, de Burgerye en Ingezetenen eenig deel aan de Magistraats-bestelling zouden gehad hebben! » Zeker, die lijdelijke burgerij verschilde, als water en vuur, van de zoo ligt ontvlambare gemeente, welke met het spreekwoord den spot dreef:

(1) Zie boven, bl. 56.
(2) Mr. H. M. A. J. v. Asch v. Wyck: *De Graaf van Leicester in Utrecht*, bl. 4; (Tijdschr. v. Gesch. Oudh. en Statist. v. Utrecht, 1836, No. 1.) en v. d. Aa, t. a. p. Bijlage *G.* bl. 50.

« Die te Gent is geboren : en t' *Utrecht* licht te Scholen,
En te Luyck leert syn wals ; is een Muytmaker door syn hals :
En koom dy dan noch wat te kort, soo mooch dy aenspreken
die van *Dort.* » (1)

Ten slotte : welk een onderscheid tusschen de voormalige, en latere Magistraats-bestelling in de Geldersche en Overijsselsche steden ; tusschen dat hartelijk, broederlijk, en zoo eigendommelijk overleg van Schepenen en Raden met de wakkere, vrijheidlievende Gezworene Gemeente, in de dagen van den strijd voor 's Lands onafhankelijkheid (2) ; en die onwaardige familie-regering, welke, door de listigste geldgierigheid bezield, ondersteund door *neutrale* en *gecombineerde* societeiten, zich in alle bedieningen, zonder onderscheid, nestelde, van de Commissien ter Generaliteit, Admiraliteit en Rekenkamer af, tot de officien van « Stadsdienaars » en « Stadsroeper » niet uitgesloten! (3) Ter bevestiging van haar gezag bezigde de Aristocratie vooral het middel, het ge-

(1) Schoockius, l. c. p. 100. Hij was een Utrechtenaar, en doet p. 179 het mogelijke, om zijne stadgenooten te ontschuldigen.

(2) Bondam, *Onuitg. Stukk.* II. 6—16 ; Relaas van Schepenen en Raad der stad *Deventer* aan de Gezworene Gemeente aldaar ; (1577) 306 volg.

(3) *Deventer.* (A. 1714, 1724, 1728.)

tal der Gemeentslieden te verminderen (1), en zich, door de toeeigening der openvallende plaatsen, tot bedriegelijke vertegenwoordigster der burgerij op te werpen. —

Zulke verregaande, eerlooze misbruiken, zal ons oog niet meer zien. Door de ondervinding ingelicht, stellen onze landgenooten het stem- en kiesregt op hoogeren prijs. Naauwelijks aan eene familie-regering ontrukt, zullen zij zich wachten, daartoe op nieuw te vervallen. De Stedelijke Besturen, onder een naauwlettend toezigt staande, zijn op een' ordelijker, min kostbaren voet ingerigt. Zij leggen regelmatige begrootingen en verantwoordingen over; elke Stad gelijkt niet meer eene vrije Republiek. Misschien zelfs knellen haar te veel de banden der centralisatie.

Ook is de oude Aristocratie « niet geheel uitgewischt, en kan het niet zijn » (2). Zij

(1) Zoo was, te *Nijmegen*, het getal van XXXII Gemeentslieden van 1591—1702 tot VI personen gedaald. — Verg. verder: 1 Stukje, bl. 62—64; Mr. E. D. RINK, *Beschr. d. stad Tiel*, bl. 101—118; 132—134; 246 en volgg.; Bijvoegs. bl. 22, 23. N. G. v. KAMPEN, *Proeve eener vergel. tusschen de onlusten in de Nederl. van 1702—1705, en die van 1784—1787.* (*Vaderl. Letteroef.* Nov. 1836, No. XIV, bl. 629—645.)

(2) HOGENDORP, Bijdragen, VIIIste Deel, 2de St. bl. 312.

was te diep ingeworteld. «Haar zetel,» zegt HOGENDORP, «was voornamelijk in de Steden, en het Democratisch beginsel in deze geheel uitgeroeid. Van daar de oproeren en plunderingen, wanneer het van tijd tot tijd al te erg liep, en der wanhoop geen ander middel scheen over te laten. De Grondwet heeft het Democratisch beginsel hersteld en geregeld; de Stemgeregtigden benoemen jaarlijks Kiezers, de Kiezers benoemen de Leden van het Bestuur, en daarmede is het Bestuur in de vereischte onafhankelijkheid gebragt van de belanghebbenden. Het echte middel, om de Aristocratie binnen de behoorlijke grenzen te houden, is derhalve te zoeken in dit grondwettig Democratisch beginsel. De Kiezers benoemen de Leden van het Bestuur *voor hun leven*, en, bij eene heilzame verandering in het Reglement, zouden zij dezelve kunnen benoemen *voor drie jaren*. Wij gelooven, dat de beginselen van Aristocratie en Democratie, die in elke Maatschappij, en dus ook in alle Steden bestaan, elkander op deze wijze best in evenwigt zullen houden.» (1)

(1) Z. hierbij Mr. P. P. v. BOSSE: *de Regiminis Municip. orig. progressu et praes. condit. in Francia, German. et Patria nostra*, p. 108. (Amstelod. 1834.)

SCHERPREGTERS.

> « *Carnifex — absit non modo a corpore civium, sed etiam a cogitatione, oculis, auribus.* »
>
> Cicero, *pro Rabirio*, c. 5.

Vóór eenigen tijd verscheen, in het Mengelwerk van een onzer staatkundige bladen, een klein vertoog, waarin de steller de waardigheid van het ambt van Scherpregter door voorbeelden, uit de geschiedenis van onderscheidene Volken ontleend, trachtte aan te toonen (1). Hij klaagde over de vernedering, tot welke die strenge dienaren der geregtigheid gezonken zijn, en wilde hen, als voorheen, in eere en aanzien gehouden hebben. Die klagt was mij welkom, omdat zij, naar mijn inzien, tot lof strekt der openbare meening. Ja, voorzeker, het schrikbeeld is, voor een goed gedeelte, geen schrikbeeld meer. Er is zoo menig ingeworteld vooroordeel uitgeroeid; er is zooveel gevallen, wat een kinderlijk ontzag wekte, en geen ontzag verdiende; er zijn, na het meer algemeen

(1) Arnhemsche Courant, 17 Sept. 1836.

doorbreken van het licht der rede, in alle takken van Wetgeving, inzonderheid in het lijfstraffelijk regt, zoo groote hervormingen tot stand gebragt, omtrent wier noodwendige invoering, de ervarenste Regtsgeleerden hunne meening geuit hadden; nog zoo vele zijn er te wachten, wier behoefte de met langzamen, maar vasten tred voortgaande zedelijke en maatschappelijke beschaving heeft doen erkennen: — dat ook de Koning van het graauw, de Beul, het einde zijner regering ziet naken. — Zijn schepter is reeds half gebroken. Nog vallen er hoofden onder zijn zwaard (1): nog staan menschen, naar Gods beeld geschapen, in rook, of bloedende onder de onverbiddelijke hand van den elendigen huurling, wien zijn verfoeijelijk bedrijf alleen, niet de jeugd of grijsheid der veroordeelden, veelmin hunne mogelijke onschuld bekommert; nog hangt en worgt hij; hij geeselt en brandmerkt, als in de vervlogen dagen eener onbetwiste heerschappij; — maar, reeds zijn er velen, die gelooven, dat men Scherp-

(1) Ook hier te Lande kan dit geschieden, naar luid van Art. 5 der Publicatie van 11 Dec. 1813, No. 1. (Staatsblad No. 10.)

regters kan ontberen; dat lieden, die voorbedachtelijk, tegen genot van *salaris*, het weerlooze slagtoffer, dat hun nooit misdeed, met uitgezochte kunst, lafhartig ombrengen, of mishandelen; die dit handwerk, naar eisch der omstandigheden, of *periodiek* uitoefenen, — al is het dan op bevel der Justitie, en ten zoogenaamden dienste van den Staat, (1) — ten minste even misdadig zijn, als de verstoktste booswichten.

Wel verre, van mij te verwonderen over den weerzin van hen, die deze geregtelijke onmenschen niet als hunne *medeburgers* willen eeren, (2) ware, dunkt mij, niets natuurlijker, dan dat zij derzelver nabijheid, zoo veel mogelijk, ontweken. Ging niet te *Rome* de afschuw van den *Carnifex* veel verder? (3).

De schrijver van het aangehaald artikel heeft geen enkel voorbeeld uit de Vader-

(1) Art. 327 C. Pén. waarborgt hun straffeloosheid. Maar, het geweten, dat vroeg, of laat ontwaakt?

(2) Arnhemsche Courant.

(3) CICERO, *pro Rabirio*, c. 5. « Carnifex: quem non modo foro, sed etiam caelo hoc ac spiritu Censoriae leges, atque *urbis domicilio carere voluerunt.* »

landsche Geschiedenis vermeld, maar zich met ARISTOTELES beholpen. Misschien wist hij, dat de Nederlander, bereids vóór twee honderd jaren, den ondubbelzinnigsten afkeer van Scherpregters betoonde (1). En toch, is er een aanmerkelijk verschil tusschen de denkwijze onzer Voorouders, en de onze, aangaande het gewigt der betrekking van de Meesters van den scherpen zwaarde. De indruk van hunnen naam maakte hen tot pilaren van het Staatsgebouw. Gaf men hun oneindig meer te doen, en werkten zij veelal, onder luide toejuiching der omstanders, thans gaat de strafoefening meest met diep medelijden voor den veroordeelde vergezeld, met innigen wrok tegen den Scherpregter. Wij zien niet in hem, wat het voorgeslacht daarin zag.

Of, zoude wel een onzer Dichters, ik zeg niet een der meest geliefde, een TOLLENS, SPANDAW of VAN LENNEP, maar zelfs de middelmatigste, op de gedachte komen, en het wagen, den Beul dergelijke platte, gemeene regelen in den mond te leggen,

(1) MATTHAEUS, *de Crimin.* p. 8[illegible]0. « Illud constat, carnificis nomen et olim sordidum visum, et hodie *vilissimum* haberi. » (Uitg. van 1644.)

die, vóór twee eeuwen, met welgevallen werden gehoord?

« Sneed ick niet altemets wat hoofden van wat lyven,
Wat quam' er menigh hooft te sneuvelen in 't kyven?
Wat dunckt u, kribbigh volck te Landwaert en in Sté,
Houdt niet het eene mes het ander wat in schee?»

« Scherp recht is schier gewelt, *daer moghen sy voor sorgen,*
Die door haer' mont myn' hant doen geesselen of worgen:
Maer siet wie voordeel heeft, de Meesters, of de Knecht,
Haer scherp recht *mist* wel eens, en 't myn' is altoos *recht.*» (1)

Kan wel een doorluchtiger voorbeeld, dan dat van Huygens, de waarheid staven, dat de geest der Nederlanders van de XVIIe, en XIXe Eeuw op dit stuk hemelsbreed verschilt? Waren ooit schriften populair, — het waren de *Koren-bloemen* van den edelen Ridder, Heer van *Zuilichem*, van den Eersten Raad en Rekenmeester van den Prins van Oranje, die in het roemrijkst tijdperk der Republiek werden uitgegeven; het waren de gedichten van den vriend van Hooft en Cats, van de begaafde en beminnelijke Anna en Tesselschade Visscher.

Kende men de bijgebragte regelen niet, teregt mogt men vragen: wat had die Man met Scherpregters gemeens? Die Man, wiens

(1) Huygens, *Korenbloemen*, XIIIde B. No. 14, 15.

oor de zoetvloeijende verzen van Grieksche en Latijnsche, van Italiaansche en Spaansche, van Fransche, Engelsche en Hoogduitsche dichters streelden; wiens liefde tot zijne te vroeg ontslapen echtgenoot, tot zijne *Sterre*, wiens zucht naar het stille buiten-leven, als wijkplaats van het Hofgewoel, eene gevoelige, meewarige ziel zouden doen vermoeden, — heeft ook, op talrijke andere plaatsen, zoo koel en hardvochtig van het bedrijf der Scherpregters gesproken, zoo wreed met het lijden, of de ondergane schavotstraf der veroordeelden gespot, dat de schoone verzameling zijner werken ook daardoor veel van hare waarde verloren heeft. — Of, zoude men nog heden in woordspelingen op het *radbraken* behagen scheppen?

» Men gingh een' boosen bloet de leste van syn' ueren
Op een Rad doen besueren:
Ey, riep hy, als hy 't sagh,
Ick heb soo veel gehoort van *'t Rad van Avonturen*,
Of dit het wesen magh? » (1)

(1) *Korenbloemen*, XIVde B. No. 121; zie eene andere woordspeling op die straf: Xde B. No. 32. — En twee op het *wippen*. (Jan *gewipt*, IX B. No. 156, en *Wip*. XIVde B. No. 205.)

Zoude men lagchen om deze grammaticale onderscheiding?

« 't Zy of 't soo wesen most, of dat de kunst vervalst was,
Ick sagh een man syn kop tot aen de schouders af:
't Gingh voor een enckele, maer 't was een dobb'le straf,
En dat hy eens *onthooft* (1), en dat hy eens *onthalst* was. »

Zouden ook wij de etymologie van het woord *galg* geestig vinden?

« Het magh wel *galligh* heeten,
Seid' een verwesen bloet,
Die 't Recht het vonnis van syn stroppen-doot liet weten;
Het scheelt soo veel van soet,
Als *gal* van suycker doet. » (2)

Of, wat zoude men van de menschlievendheid des Dichters denken, die *con amore* zulke stoffen behandelen kon?

« Jan staet een *brandmerck* op syn *koon*, (3)
Dry op syn *rugh*: dat staet hem schoon. »

---

(1) XIVde B. No. 104. *Gecopt* zeiden eenige Zutphensche Gedeputeerden in 1578. Zie Bondam, *Onuitg. Stukk.* V. 299.

(2) XIVde Boeck, No. 53.

(3) IXde B. No. 198. Verg. mede XIVde B. No. 19. Vondel spreekt overdragtelijk van die straf, in de schrikkelijke regelen:

« Zo ras d'Aertslastertong van 't huychelaers Synode,
Den aert des afgronds Gode
Aenteeg, en had Gods naem, tot suyvring van haer saeck,
Gebrandmerckt op haer kaeck, » enz.

« PIET heeft syn' rechter *oor* lest aen de kaeck gelaten:
Men magh hem dan voortaen wel wat boetveerdich praten;
Ten gaet hem nu niet meer den Guyt,
Het een oor in, en 't ander uyt. » (1)

TYS licht-voet most een' oor verliesen op 't Schavot
En hadd' er *geen* te geven:
Daer stond de Beul ten spot:
TYS op die stroomen al van over langh bedreven,
Hiet hem gaen vragen aen de Heeren van de Stadt:
Waer dat het stond geschreven,
Dat hy haer *alle weeck* een oor te lev'ren had? »

Eene aardigheid, welke aan de barbaarsche beleediging herinnert, door een Engelsch regter den stoutmoedigen en standvastigen pamflet-schrijver PRYNNE aangedaan (2).

Nog hebben wij niet alle vernuftige invallen van den Heer van *Zuilichem* vermeld. — De *geeseling* is een levendig onderwerp zijner sneldichten. Nu eens noemt hij die straf: « *degelick met Roeyen schueren;* » dan weder: « *op Rys te gast syn en dans-*

(1) Xde B. No. 121; XVde B. No. 17.

(2) GUIZOT, *Hist. de la Révolut. d'Anglet.* I. 113. (A. 1637): « Quatre ans auparavant, pour un autre pamphlet, PRYNNE avait eu les oreilles coupées: » Je croyais, dit lord FINCH en le regardant, que M. PRYNNE n'avait plus d'oreilles; il me semble *qu'il lui en reste encore.* » etc. Verg. ook T. II. 370 suiv.

sen ;» — de regelen, in 't bijzonder, op de geeseling van «NEELTJE PERFECTIE,» verdienen door de liefhebbers te worden nagelezen. (1) — Het hangen, intusschen, de galg, is voor HUYGENS de rijkste, onuitputtelijke bron. De daaruit gevloeide spotternijen van denzelfden aard zal ik den lezer besparen. Hij kan die, des verkiezende, zoeken in het IXde Boeck, No. 47—55, 124; Xde B. No. 95; XIde B. No. 61, 95; XIIde B. No. 221; XVIde B. No. 210, en elders.

Is het in zulke nietigheden, dat men den grooten Geleerde herkent, die met een' VOSSIUS, met DANIEL en NIC. HEINSIUS, met de verhevenste verstanden, DESCARTES en CORNEILLE, briefwisseling hield? (2) — Van waar die vlekken?

Zij zijn niet zoozeer aan het karakter van HUYGENS, als aan de Eeuw te wijten, welke hij beleefde. Hij leefde te midden van een Volk, in den tachtigjarigen strijd, door het aanschouwen van duizende gruwelijke tooneelen, verhard en verstaald.

(1) IXde B. No. 147; XIVde B. No. 54; XVde B. No. 77; IXde B. No. 167.

(2) BAYLE, *Dict. Hist. et Crit. v. Zuylichem.*

De Nederlander van die dagen had onze zachte, verfijnde zeden, onze rustige, weeke gewoonten niet: forscher en gespierder, dan zijn nageslacht, maar ook woester en onbeschaafder, ging hij veelal gewapend, en nam zeer ligt pistool, rapier, of mes te baat (1), tot aanval zoowel, als 'ter verdediging. Het spreekt van zelf, dat, dien ten gevolge, de doodslagen, zware en ligte verwondingen, menigvuldiger waren. Daarbij mag men niet uit het oog verliezen, dat destijds vele misdrijven, als *misdaden* werden gestraft.

De *arbitrale correctie aen den lyve* was aan de orde van den dag. Ook op de Nederlandsche criminele Regters mogt men de woorden van VICTOR HUGO toepassen:

« Des magistrats, sur des nuques,
Ce sont d'énormes perruques.
De toute cette toison,
On voit sortir à foison,
Gênes, *gibet*, *roue*, amende,
Au moindre signe évident
D'une perruque plus grande,
Qu'on nomme le Président. » (2)

(1) Verg. de Placaten en Resolutien bij v. ZURCK, *Cod. Bat.* v. *Messen, en Wapenen; Resolut. van Consid. ten tyde v.* JOH. DE WITT, bl. 493 volgg. (*dragen van pistolen door Studenten.*)
(2) MARION DE LORME, Acte III, Sc. 10.

Bij bedaarde overweging, moest het inderdaad vreemd schijnen, indien HUYGENS, die, bijna elk oogenblik, zag hangen, radbraken, onthoofden, wippen, geeselen, verminken en brandmerken; — die meest uit het dagelijksch leven zijne onderwerpen koos, — van den Beul en zijn handwerk had gezwegen (1).

Doch, er is meer. Niet in de hitte van den krijg alleen, had de Nederlander zich meermalen op den erfvijand schrikkelijk gewroken. HUYGENS leefde te midden van den fellen partij-haat, die den Staat, gedurende het twaalfjarig Bestand, en, hoe lang nog daarna? verdeelde: van nabij zag hij de woede der staatkundige driften, die, en, onder het Stadhouderschap van WILLEM II, en, na zijn' dood, in weerwil van het mannelijk Bewind van DE WITT, meer dan eens, bijna in den noodlottigsten burgeroorlog ontvlamden. HUYGENS leefde in een' tijd, toen het graauw, door namelooze Schrijvers (2) tegen andersdenkenden tot

(1) Ook sprak hij er, nu en dan, in een' anderen zin over. (XIIde B. No. 122: *zaligh schavot;* XIIIde B. No. 61).

(2) Men zie b. v. *Een onverwelckbare kroon,*

moord en wraak werd aangehitst, en zijn' bloeddorst in de onuitwischbare euveldaden koelde, die elk Vaderlander diep betreurt.

Wil men derhalve billijk zijn, men beoordeele HUYGENS niet, als een lezer der XIX^{de}, maar der XVII^{de} Eeuw. Welligt echter, had men van zijn uitstekend talent mogen verwachten, dat de *populariteit* van onteerende straffen minder door hem versterkt, dan bestreden ware; dat de Beul in zijne gedichten minder eene helden-rol had gespeeld, dan aan de verdiende verachting ware prijs gegeven. — Als een HOGERBEETS en DE GROOT, als een GREVIUS, HEEMSKERK of JONCKTYS, had hij zijne tijdgenooten kunnen verlichten, in stede, van hunne bekrompene denkbeelden te omhelzen, en, door het gezag van zijn' naam, in veler gemoederen over te planten. — Wilde hij hekelen of spotten, hoeveel stofs had hij niet, zonder tot de afzigtelijkste zaken zijn'

gevlochten op het noyt genouch verachte Boeck, genaempt Hollands Opkomst, door J. C., dat is: JASPER CATTEBAERT. Verg. de *Apologie, ofte Verantw. van den Ondienst d. Stadth. Regeer. door* AESOPUM STOMACHATUM; 't Amsterd. by JOAN. CYPR. V. D. GRAGT, 1663, bl. 333 volgg.

toevlugt te nemen? Ook BOILEAU spotte en hekelde; maar, bij het gezigt eener ergerlijke regtspleging, ontstak hij in toorn, en aan zijne verontwaardiging dankte men de afschaffing van een schandelijk, en niet minder belagchelijk schouwspel (1).

Ik achtte het van belang, te bewijzen, dat, hetgeen de steller van het vertoog begeert, eene onmogelijkheid is. Was de Scherpregter in de XVII^{de} Eeuw, bij zoo veel gunstiger omstandigheden, op den laagsten trap van het maatschappelijk leven; behoedde hem de gewigtige betrekking, welke hij zoo ijverig vervulde, niet voor de grievendste uitsluiting uit gilden en broederschappen (2); wat kan het zijn in onze dagen, waarin aanhoudend het nadeel

(1) *Satire* VIII:

« Jamais la Biche en rut n'a pour *fait d'impuissance*,
Traîné du fond des bois un Cerf à l'audience;
Et jamais Juge entr'eux ordonnant le *congrès*,
De ce burlesque mot n'a *sali* ses arrêts. »

Arrest van het Parlement van *Parijs*, van 18 Febr. 1677, houdende afschaffing van het misbruik. BAYLE, *Dict. Hist. et Crit.* v. PARTHENAI (CATHERINE DE) en QUELLENEC; ook, ter loops, v. SOUBISE.

(2) MATTHAEUS, *de Criminib.* p. 831: « Passim moribus ne tribules quidem, aut opifices fieri possunt; nedum, ut ad honores ullos admittantur. »

van onteerende straffen wordt voorgesteld, en de volstrekte vernietiging van het Scherpregters-ambt gepredikt?

Terwijl HUYGENS dichtte, gaven beroemde Criminalisten deze hoedanigheden op, als onmisbare vereischten in den Scherpregter: (1)

« Hij moet een braaf Man zijn, bekwaam en zeker van zijn werk, onverschrokken, en tevens, zachtmoedig en medelijdend. »

Verbeeld U den zachtmoedigen, medelijdenden, braven Man, die, naïf goedhartig, onthoofdt, hangt, worgt, geeselt en brandmerkt; die ook radbraakt, vierendeelt, verbrandt, en met gloeijende tangen uit armen en beenen, en, waar « 't lichaem meest met vleesch bekleet is, (2) » het vleesch uitnijpt!

Neen, — het medelijden voegt niet bij de definitie. Die zwakheid kan den Beul doen wankelen, en, hij moet immers onverschrokken, bekwaam en zeker te werk gaan?

(1) « Ut Carnifex sit vir bonus, in officio gnarus, certus, et imperterritus, mitis et misericors. » *Practica nova Imperial. Saxonica* auct. BENEDICT. CARPZOVIO, contr. a PETRO BORTIO; Quaest. CXXXVII.

(2) Sententie, tegen BALTHAZAR GERARTS gewezen. Verg. mede Quaest. CXXVIII.

Hij mag niet vergeten, dat hij alleen aan zijn bedrijf te denken heeft; onwrikbaar moet hij aan den gulden regel vasthouden:

« Daer moghen sy voor sorgen,
Die door haer mont myn' hant doen geesselen of worgen (1). »

Het was een ongeschikte Beul, die, door het opwellend menschelijk gevoel overmeesterd, het koninklijk hoofd der ongelukkige MARIA STUART eerst met den derden slag, sidderend afhieuw (2). Het was ook geen Beul met eere, die, op zijn doodbed door gewetens-angst gefolterd, aan de weduwe van CORNELIS DE WITT vergiffenis vroeg voor de martelingen, welke hij den onschuldige had doen lijden. — Maar, vooral verdiende *hij* geen Beul te zijn, van wien men leest, dat hij « liever zijn dienst wilde nederleggen, als zyn handen schenden aan een vroomen Man, wiens mildaadigheit zyne vrouwe en kinderen dikwils den mondt had open gehouden, en gevoedt; die hem

(1) Zie bl. 78.

(2) STRADA, *de bello Belgico*, *Decad.* II, L. VIII. p. 479: (1650) « a quo (carnifice) tremebundo atque inhorrescente, non nisi post tertium vulnus — regium MARIAE caput — amputatum est. »

en anderen zoo veel goedts, en nooit iemandt quaat had gedaan. » (1) De Criminalisten verlangen wel medelijden en zachtmoedigheid, maar, hunne *naaste* zorg is, dat, hetgeen zij *Justitie* noemen, niet gestremd worde.

Wie dus het Scherpregters-ambt aanvaardt, verklaart zich bereid, daaraan alles op te offeren; alles, wat een, met rede en gevoel begaafd wezen heilig en dierbaar is. Hij zegt niet alleen der zamenleving een eeuwig vaarwel, maar ontscheurt zich aan de Menschheid zelve. Houdt hij niet op burger te zijn, hij heeft opgehouden, *mensch* te wezen. Hij is een wangedrocht, dat, wreeder dan de tijger, zich met het bloed zijner natuurgenooten mest. — Want, men lette wel: niet, om des Regts (2), maar des lieven broods wille, slagt hij, die ter slagtbank gesleept worden: even handig slagt hij heden OLDENBARNEVELD, morgen SLATIUS en zijne medepligtigen: even han-

(1) De Beul te *Dordrecht*, A. 1558. BRANDT, *Kort Verh. d. Reformat.* bl. 266.

(2) H. DE GROOT, *de Jure Belli ac Pacis*, L. II, Cap. XXVI, § 4, n. 9: « Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus,

dig slagt hij LODEWIJK XVI (1) en zijne edele Gemalin, als, eenige maanden later, DANTON en ROBESPIERRE; even handig, als FIESCHI en ALIBAUD.

---

aut quod *quaestioni et actis* interfuerit, aut *ex rei confessione* cognita esse debere causae merita, ut *satis ei constet* mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur. » Zie de aanteeken. van den uitgever M. TYDEMAN.

(1) Men verg. den brief van LODEWIJK's beul, SANSON, bij CHÂTEAUBRIAND, *Essai histor. sur les Révolut. Ancienn. et Modern. II.* 218 suiv.

VERBETERINGEN.

Bladz. 20. « Thans lid van den Raad van State. » De Heer METELERKAMP is sedert overleden.

Bl. 62. Gecommitteerde *der* Staten-Generaal; lees: *ter* Staten-Generaal.